

FORSVARET
Forsvarets høgskole

Allmenn verneplikt fra 1990 og til i dag

*Militærfaglig og politisk begrunnelse i et konstruktivistisk
perspektiv*

Per Steinar Trøite

Masteroppgave
Forsvarets høgskole
Høst 2018

Forord

Denne studien er gjennomført som den avsluttende delen av stabs- og masterstudiet ved Forsvarets Høgskole høsten 2018. Jeg håper arbeidet kan være et bidrag for å bedre forstå hvordan det har vært argumentert rundt den grunnlovbestemte ordningen med allmenn verneplikt. En ordning som påvirker så mange i en fase av livet som på ulike måter markerer overgangen til det å bli en samfunnsborger med plikter og rettigheter.

Gjennom arbeidet med oppgaven har jeg ofte blitt overveldet av de mange kildene og kompleksiteten som ligger i de ulike vurderinger i vernepliktsspørsmålet. Jeg har kanskje blitt mer ydmyk til vernepliktens ulike sammenhenger, men også i forhold til de vanskelige valg som både militære og politiske beslutningstagere har stått ovenfor i utformingen av forsvarspolitikken og vernepliktspraksisen. Ulike hensyn skal tas, det skal utvises skjønn, og det skal gjennomføres prioriteringer som alle påvirker Forsvaret og samfunnet forøvrig. Kompromisser gjør ofte at faglige sammenhenger i utredninger og studier settes på prøve. Det ser ikke ut til å være enkelt å hverken gi militærfaglige råd, eller å ta politiske beslutninger.

Jeg vil rette en stor takk til min veileder, Nina Græger, som har lest utkast, kommentert og veiledet gjennom hele prosessen. Jeg har blitt utfordret på å bedre forstå det som kommuniseres fra ulike aktører, å se mer kritisk etter andre sammenhenger i utsagn enn det som blir presentert, og i det hele tatt, være enda mer kritisk til det som blir presentert som fakta, logisk eller sant.

Takk også til Nord Universitet ved fakultet for samfunnsvitenskap og faggruppen for lederutdanning og innovasjon, hvor jeg både har fått låne arbeidsposisjon og fått verdifulle innspill underveis.

Jeg vil også rette en takk til min nærmeste familie, som har holdt ut med en hjemmевærende far og ektemann, men som periodevis har vært et annet sted mentalt.

Til alle norske vernepliktige soldater!

Per Steinar Trøite

Oslo 26. november 2018

Sammendrag

Studien tar med et konstruktivistisk perspektiv for seg henholdsvis militærfaglige og politiske begrunnelser for allmenn verneplikt i perioden 1990 og frem til i dag. Med et fortolkningsbasert utgangspunkt gjennomføres dokumentstudier og følgende todelte problemstilling analyseres; Hvordan har innholdet i de militærfaglige og politiske begrunnelsene for å beholde allmenn verneplikt utviklet seg over tid? Og videre; I hvilken grad reflekterer begrunnelsene for å ha allmenn verneplikt endrede verdier i samfunnet og endringer i økonomiske rammer, verdier i samfunnet og i forhold til Forsvarets oppgaver?

Analysen viser at det har vært stor bevegelse i hvordan verneplikten begrunnes, både militærfaglig og politisk. Overgangen fra et territoriet rettet invasjonforsvar til innsatsforsvar, som også skulle kunne brukes utenfor landegrensene medførte betydelige endringer for både måten verneplikten ble begrunnet fra militærfaglig og politisk side. Endringer i vernepliktspraksisen medførte økt behov for å legitimere vernepliktsordningen da at færre ble kalt inn til å avtjene førstegangstjeneste. Vernepliktsens historisk sterke posisjon knyttet til norske kjerneverdier og vernepliktsinstitusjonens sentrale rolle i forbindelse med stats- og nasjonsbygging medførte at omstillingen av Forsvaret tok lang tid, og at vernepliktspraksisen ikke ble tilpasset «Forsvarets behov» før godt utpå 2000-tallet. De politiske begrunnelsene har gått fra å knytte Forsvarets forankring i folket med grunnleggende verdier som rettferdighet og likhet, til å legitimere ordningen gjennom å gjøre den mer attraktiv for individet gjennom systematisk arbeid med statusheving. Funn viser at militærfaglige begrunnelser har vært preget av endrede økonomiske vilkår, og politisk press om å bruke militærmakt utenfor landegrensene. Politiske begrunnelser inkluderte at vernepliktsens hovedrasjonale i den samme perioden ble uttalt å være rekruttering til internasjonale operasjoner. Funn viser at ubalansen mellom ressurser og oppdrag i samme tidsperiode kan ha sammenheng med at de militærfaglige begrunnelsene har talt for økt profesjonalisering på bekostning av verneplikten, begrunnelsene har dermed vist seg å være kontekstavhengig. I forkant av at verneplikten ble gjort kjønnsnøytral har politiske begrunnelser i større grad dreid seg om verdier som integrering, mangfold og likestilling i tillegg til begrunnelsen om legitimitet.

Summary

The study will, through a constructivist perspective look at the military as well as the political arguments supporting conscript-based military service for the period 1990 and until today.

With a constructive-based view, document-studies will be utilized and the following two research questions analyzed; how has the contents of both military and political arguments for conscript-based military service developed over time as the values of the society, economic frame and the Armed Service's tasks have changed?

The analysis shows there has been a large movement of arguments of the conscript-based military service. The transition from being a territorial-based national defense Armed Service towards a more flexible response Armed Service have led to considerable changes by the way the conscript-based military service was well argued both militarily and politically. The changes in the practice of the conscript-based military service system led to an increased need to legitimize the system because fewer were drafted than earlier. The historically strong position of the conscript-based military service system is connected to Norwegian central values, and the conscript-based military service system's central role in connection with the state's nation building process led to a slow change in the military system and the practice of the military service was not adjusted to the "military needs" until after year 2000. The political arguments have moved from "founding the Armed Service within the people" by the basic values of justice and equality to legitimize the practice of conscription-based military service by making the service more desirable for the individual through systematically measures for improved status. Findings show that arguments have been influenced by changing economic circumstances and the political pressure to use military power outside the borders of the country in international operations. Political arguments stated that the most important reason keeping the conscript-based military service was said to be recruiting enlisted soldiers for international operations. Findings also show that the imbalance between resources and tasks given to the Armed Services may have led to military arguments arguing for a higher number of enlisted soldiers, at the cost of the number of conscripts within the Armed Services. Prior to the extension of the conscript-based system which included females in conscript-based military service, political arguments have shifted more towards values such as integration, diversity, equality between the sexes and legitimacy.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	1
1.1 BAKGRUNN.....	1
1.2 PROBLEMSTILLING OG AVGRENSNING.....	5
1.3 DISPOSISJON.....	7
2 Metode og kilder	8
2.1 VITENSKAPSTEORETISK UTGANGSPUNKT.....	8
2.2 FORSKNINGSDESIGN, OPERASJONALISERING AV PROBLEMSTILLINGEN	14
2.3 VALG AV UNDERSØKELSESENHETER - KILDER	15
2.4 VALIDITET.....	18
3 Militærfaglige begrunnelser	21
3.1 VERNEPLIKTS- OG FOLKEFORSVARET UTFORDRES (1990-2008)	23
3.1.1 INVASJONSFORSVARET SKAL OMSTILLES	24
3.1.2 INTERNASJONALE OPERASJONER	29
3.2 NASJONALT FORSVAR OG RESSURSER (2008-2014).....	34
3.3 REAKSJONSEVNE OG UTHOLDENHET (2014-2018)	36
3.4 DELKONKLUSJON – MILITÆRFAGLIG BEGRUNNELSE.....	40
4 Politiske begrunnelser	42
4.1 FOLKEFORSVARET UTFORDRES (1990-2008).....	43
4.1.1 VERNEPLIKTEN SOM MOTKRAFT TIL ENDRING	43
4.1.2 VERNEPLIKTENS KOLLEKTIVE FUNKSJON: «ALLE SKAL MED»	46
4.1.3 FRA KOLLEKTIVT TIL INDIVIDUELT FOKUS – “WHAT’S IN IT FOR ME?”.....	49
4.1.4 VERNEPLIKTEN SOM REKRUTTERING TIL INTERNASJONALE OPERASJONER.....	55
4.2 INNSATSFORSVARET – VERNEPLIKTEN RELEVANT? (2008-2014)	58
4.2.1 VERNEPLIKTENS LEGITIMITET - OMDØMMET I FARE?	58
4.3 EN STILLE REVOLUSJON? (2014-2018).....	62
4.3.1 LIKESTILLING, LEGITIMITET OG REKRUTTERING TIL YRKESSPESIALISERING	63
4.3.2 TILBAKE TIL RØTTENE?	66
4.4 DELKONKLUSJON – POLITISK BEGRUNNELSE.....	70
5 Konklusjon	72
5.1 FUNN	73
5.2 FORSLAG TIL VIDERE FORSKNING	79
Forkortelser	80
Litteraturliste	81

---

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Herfolket kjem fraa alle landsens heimar utan skilnad; og difor gjev heren oss eit bilæte av folket sjølv etter mindre maal. [...] Det er på daa ogso blomen av Norigs unge menn, som møter paa moane. Der er paa deim du kann sjaa, kva folket duger til. Ein ungdom, som ber landsens herklæde, bør vita dette, at det legg plikter paa karen, og dette maa skina gjenom i al hans ferd (Hægland & Forsvarsdepartementet, 1913, s. 62).

Teksten kommer fra Hermanns-boki¹, som ble utdelt som en slags håndbok for soldatene som gjorde førstegangstjeneste i perioden etter unionsoppløsningen med Sverige og fram til rett før første verdenskrig. Det er vanskelig å forestille seg hvordan verneplikten for datidens norske soldat ble utført, og hvilke krav og forventninger som ble stilt fra samfunnet til det vernepliktsbaserte Forsvaret. Norge hadde nettopp fått sin uavhengighet, og sitatet over viser en nasjonalromantisk tilnærming til både soldatrollen og ungdommens kraft i forhold til forsvarsevnen. Det viser også en betydelig politisk kraft om hvordan verneplikten var knyttet til nasjonsbyggingen.

Grunnloven fra 1814 fastslår i § 109 at:

Enhver Statens Borger er i Almindelighet lige forpliktet i en vis Tid at værne om sit Fædreneland, uden hensyn til Fødsel eller Formue (Grunnloven, 1814, § 109).

Det er den samme lovteksten som gjelder i dag og som fremdeles danner grunnlaget for innkalling av vernepliktige til førstegangstjeneste. Norge har fremdeles allmenn verneplikt, og kaller årlig inn unge menn og kvinner til å avtjene førstegangstjeneste. Lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret fastsetter hvem som har verneplikt, og senest i 2015 ble verneplikten utvidet til å også å gjelde kvinner, slik at verneplikten ble kjønnsnøytral (Forsvarsloven, 2016). Forsvarsloven fastsetter at de som har verneplikt også har tjenesteplikt:

Verneplikten er den plikten som norske statsborgere og utenlandske statsborgere etter § 6 har til i fred og krig å gjøre tjeneste i Forsvaret hvis Forsvaret finner dem skikket til tjeneste. Tjenesteplikten er plikten til i fred og krig å utføre de oppgavene som Forsvaret tildeler, i den stillingen og på det stedet Forsvaret bestemmer (Forsvarsloven, 2016, §6).

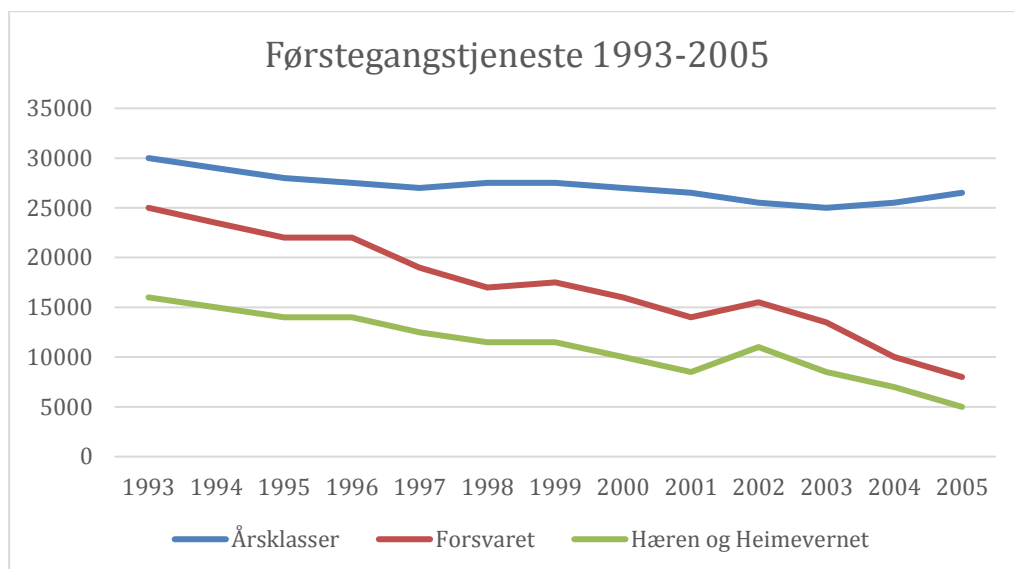
¹ Boka har jeg arvet, og den tilhørte opprinnelig min bestemors bror, Ingemund Myhr.

Sesjonsordningen klassifiserer og avgjør om en person er skikket og tjenestedyktig for tjeneste i Forsvaret. Vi kan se tilbake på en lang tradisjon der hovedsakelig unge menn i varierende omfang fra hvert årskull har blitt kalt inn og gitt militær opplæring gjennom førstegangstjenesten. Nåvik tar oss med over 1000 år tilbake i historien i boken «Verneplikts historie 950-1996» og trekker her verneplikts linjer tilbake til Gulatingslovene fra 900-tallet, og viser til at det viktigste lovbudet var at «hver våpenfør mann var pliktig til å møte til vern av landet ved et fiendtlig angrep» (Nåvik, Hauge & Vernepliktsverket, 1997, s. 13-16). Grunnloven av 1814 satte sitt preg på dagens prinsipp om plikten til å tjenestegjøre. Plikten om å gjøre tjeneste i de militære styrkene kan sees på som en av de pliktene som griper mest inn i innbyggernes liv. Den skiller seg fra andre plikter som for eksempel det å betale skatt, ved at en i ytterste fall kan bli stilt i en situasjon der eget liv står på spill, eller det å ta andres liv på vegne av staten kan kreves.

Selv om Grunnloven i stor grad er uendret med hensyn til allmenn verneplikt siden 1814, har praktiseringen av plikten variert mye (Johansen, 2000b). Praktiseringsmodellene som har regulert om vernepliktige har blitt innkalt til tjeneste eller ikke, og har gitt utslag i hvor mange som har blitt pålagt til å avtjene førstegangstjeneste i Forsvaret (se Figur 1). Dagens vernepliktspraksis er i hovedtrekk en videreføring av praksisen som ble etablert i etterkant av andre verdenskrig, med 12 måneders førstetjeneste. Tabellen viser en hvordan Forsvaret har kalt inn vernepliktige til førstegangstjeneste mellom 1993 og 2005, andelen som har blitt fordelt til landmakten og hvordan utviklingen har vært med tanke på de mannlige årskullene. Vi ser at de mannlige årskullene har hatt en liten nedgang i løpet av perioden, stabilisert seg for så å øke litt i de siste årene. Reduksjonen av antall vernepliktige som har blitt kalt inn til førstegangstjeneste i perioden har gått fra omlag 25000 til 8000. Tabellen gir en indikasjon på hvordan landmakten representert ved Hæren og Heimevernet har fått tildelt sin del av de vernepliktige, og gir et generelt inntrykk av hvordan vernepliktspraksisen har utviklet seg i perioden.

Figur 1 - Utnyttelse av årsklasser til førstegangstjeneste (Gjeseth, 2008, s. 192).

Iver Johansen ved Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) viser i en historisk gjennomgang av vernepliktspraksisen i perioden 1814 til 2000 til «at det snarere har vært regelen enn unntaket at verneplikten i praksis har vært en begrenset – og ikke allmenn – ordning tilpasset de til enhver tid rådende økonomiske, politiske og militære rammer» (Johansen, 2000a, s. 17). I et større historisk perspektiv hevder Nåvik at «De vernesystemer som har vært etablert for å rekruttere eller skrive ut folket til Forsvaret har skiftet, men endringene har vært forbausende små når en tar i betraktning de store tidsspenn det her er snakk om» (Nåvik et al., 1997, s. 13).

Spesielt i forbindelse med innføring av kjønnsnøytral verneplikt i 2014, har vi sett at verneplikten fremdeles er på dagsordenen og engasjerer et bredt publikum. I forkant av grunnlovsendringen som innførte kjønnsnøytral verneplikt ble det politiske nivået utfordret, og ulike sider ved vernepliktsspørsmålet aktualisert.

Oppmerksomheten rundt verneplikten kan blant annet tenkes å kunne tilskrives at så mange i befolkningen berøres av den fordi en så stor andel av dagens voksne befolkning selv har gjennomført førstegangstjeneste. Leder av Vernepliktsutvalget av 2015 uttalte følgende i et foredrag i Oslo Militære Samfund: «Verneplikt er fortsatt et tema som engasjerer Norges befolkning – i dagene etter fremleggelsen [*En framtidig vernepliktsordning*] registrerte vi et hundretalls nyhetsoppslag i media, inkludert leder- og kommentarartikler i et tyvetalls aviser»

(Solsvik, 2015). Dette viser verneplikts inngripen i enkeltindividet, familier og for samfunnets liv totalt sett.

Selv om forsvarsstrukturen er betydelig redusert de siste 20 årene og behovet for vernepliktige soldater synes å være lavere enn noen gang i nyere tid, holder Norge fast ved praksisen med å kalle inn vernepliktige til førstegangstjeneste (med grunnlag i Forsvarsloven), om enn i mindre omfang enn før. Endringen der allmenn verneplikt ble gjort kjønnsnøytral er i realiteten en utvidelse av verneplikten, og kan derfor sees som en grunnleggende støtte til ordningen. Etter den kalde krigens slutt har vi likevel kunnet se trender i debatten som har satt vernepliktsordningen under press.

I ulike fagmiljøer og fra militærfaglig side er det i de siste årene blitt fremmet til dels sterke argumenter for at verneplikten ikke dekker Forsvarets operative behov, og at verneplikten dermed er med på å svekke snarere enn styrke forsvarsevnen. Vernepliktspraksisen utfordres fra ulike hold, og det kan synes som at Forsvaret ønsker økt profesjonalisering på bekostning av vernepliktige soldater. Fra politisk side holdes det fast ved at verneplikten skal beholdes og «fremdeles skal utgjøre en viktig del av Forsvarets operative evne» (Forsvarsdepartementet, 2016a, s. 93).

På den andre siden er det et tilsynelatende solid tverrpolitisk flertall for å beholde verneplikten, selv om det kan synes som at enigheten bygger på ulike premisser som til dels har bakgrunn i grunnleggende divergerende politiske utgangspunkt og perspektiver som Græger påpeker har «Vernepliktsforsvaret [...] vært begrunnet i militære, økonomiske, ideologiske eller politiske forhold» (Græger, 2016, s. 169). Det er blant annet innenfor disse ulike feltene vi kan finne argumentasjon som omhandler allmenn verneplikt.

Tilsynelatende forstås verneplikts betydning, rolle og hensikt på forskjellig måte, avhengig av ståsted og sammenheng. Som denne oppgaven skal vise er verneplikts begrunnelse kontekstavhengig, og begrunnelsene for å videreføre den (eller kutte den) forandres over tid, både militærfaglig og politisk.

1.2 Problemstilling og avgrensning

Målsettingen med denne masteroppgaven er å bidra til økt innsikt og forståelse for hvordan verneplikten har vært begrunnet militærfaglig og politisk fra den kalde krigens slutt, og frem til i dag. Oppgaven vil se på hvordan militærfaglige og politiske argumenter omkring verneplikten fremføres, og hva som vektlegges i de ulike begrunnelsene.

Jeg vil analysere følgende todelte problemstilling:

- 1. Hvordan har innholdet i de militærfaglige og politiske begrunnelsene for å beholde allmenn verneplikt utviklet seg over tid?**
- 2. I hvilken grad reflekterer begrunnelsene for å ha allmenn verneplikt endrede verdier i samfunnet og endringer i økonomiske rammer og i forhold til Forsvarets oppgaver?**

Oppgaven vil i hovedsak ta for seg debatten i tidsperioden fra 1990 til 2018. Forsvarets organisasjon har i denne perioden gått gjennom store endringer og jeg forventer å finne stor variasjon i de argumenter som framføres eller vektlegges for å begrunne verneplikten.

Oppgaven vil fra et konstruktivistisk perspektiv studere allmenn verneplikt og forsøke å løfte frem og forstå de prosessene som bidrar til å utvikle meningsinnhold og praksis knyttet til allmenn verneplikt. Militærfaglige og politiske perspektiver på og begrunnelser for verneplikten gjennom hele perioden er her brutt ned i tre spesifikke perioder: fra 1990 til 2008, 2008 til 2014 og perioden etter 2014 og frem til i dag. Ytre faktorer er lagt til grunn for periodiseringen, der blant annet Russlands posisjon i forhold til NATO og Norge er et viktig bakteppe. De tre tidsepokene er også valgt ut for å se etter kontinuitet eller diskontinuitet i hvordan verneplikten begrunnes her hjemme.

Den første perioden vil ta for seg tiden fra Sovjetunionens kollaps og frem til 2008. Denne perioden skiller seg ut med hensyn til hvordan trusselbildet ble oppfattet fra norsk side, men også endringer i NATOs innretning som forsvarsallianse, og hvordan nasjonale vurderinger og prioriteringer for norsk forsvars-, sikkerhets- og utenrikspolitikk påvirket debatten om vernepliktens betydning og rolle.

I den andre perioden, som strekker seg fra 2008 til 2014, står endringer i trusselpersepsjon sentralt. Spesielt er hendelsene i NATOs eget nærområde viktig for å forstå hvordan ytre faktorer endrer rammebetingelser for Forsvaret, som dermed har mulige konsekvenser for verneplikts begrunnelse. I 2008 gikk Russland militært inn i Sør-Ossetia og Abkhasia i Georgia, noe som representerte et veiskille i hvordan Norge og vesten forholdt seg til Russlands revitaliserte forsvars- og sikkerhetspolitikk og ekspansive utenrikspolitikk. I slutten av perioden annekterte Russland Krim og har siden bidratt til å destabilisere hele Ukraina. Et annet tegn til en mer ekspansiv og «ekspedisjonær» utenrikspolitikk var da Russland deployerte og deltok med kampstyrker i Syria, til støtte for den sittende presidenten Bashar Al-Assad. Er det grunn til å tro at dette fikk innvirkning på vernepliktsdebatten og førte til endringer for vernepliktspraksisen?

Den tredje og siste perioden tar for seg tiden etter Ukraina-krisen og frem til i dag. Perioden dekker den siste grunnlovsendringen med hensyn til allmenn verneplikt er verneplikten ble gjort kjønnsnøytral. Regjeringens satte ned en spesifikt utvalg med mandat til å se nærmere på verneplikten, samt en uavhengig ekspertgruppe for å gi innspill til arbeidet med langtidsplanen. Landmaktsutredningen ble gjennomført i etterkant av at langtidsplanen for 2016-2020 ble presentert, og Landmaktsproposisjonen fra regjeringen inneholder forslag om videre utvikling av verneplikten for Hæren og Heimevernet

Oppgaven vil analysere de ulike argumentene og begrunnelsene som kommer til uttrykk i vernepliktsdebatten i de utvalgte periodene.

Hvordan vernepliktsspørsmålet blir diskutert eller praktisert i andre sammenlignbare land, eller land der denne gjeninnføres (f.eks. Sverige) ville ha vært interessant, men ville bli for overfladisk innenfor rammen av oppgaven og ville kunne ha gått på bekostning av dybden i analysen. Oppgaven omhandler hvordan vernepliktsspørsmålet håndteres i Norge med utgangspunkt i de nasjonale handlingsbetingelsene som synes å være spesielle for Norge.

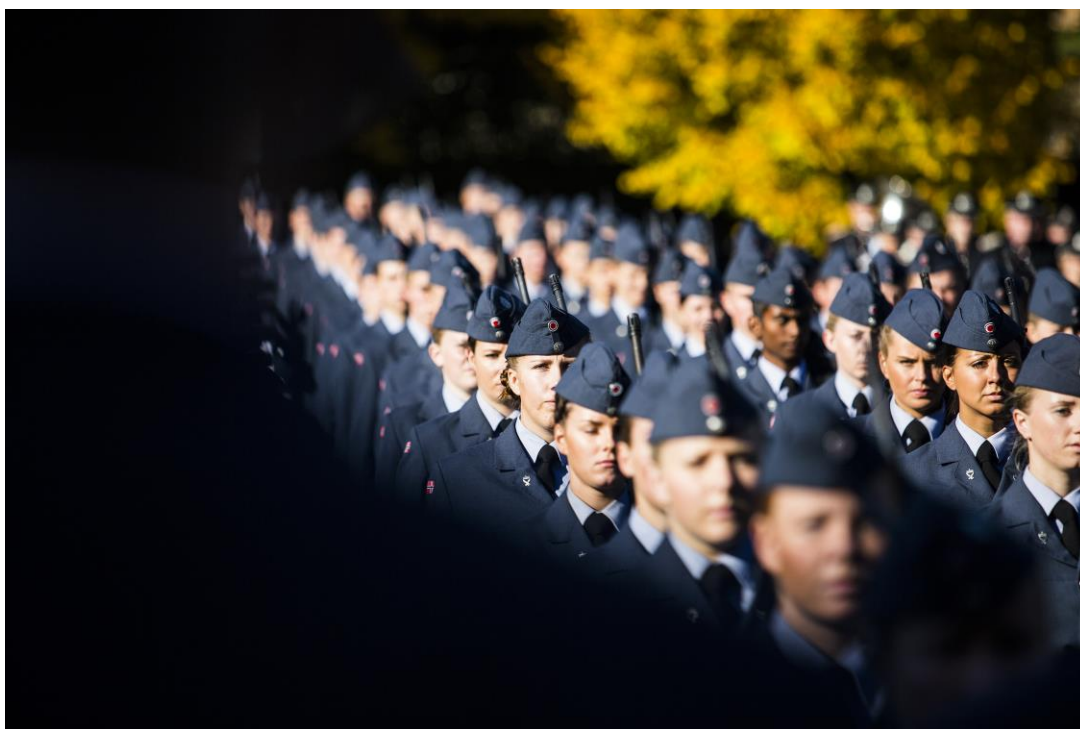
Oppgaven vil heller ikke ta for seg hvordan utviklingen i militære doktriner kan ha påvirket synet på verneplikts rolle i moderne krigføring, selv om det kunne vært nyttig å for eksempel se på hvordan innføring av manøverorientert doktrine har påvirket Forsvaret etter

---

den kalde krigens slutt. Oppgaven tar ikke mål av seg å analysere behandlingen av vernepliktsspørsmålet i de ulike politiske partiene, partiprogrammer eller politiske erklæringer, eller hvordan skiftende regjeringer eller regjeringssammensetninger har påvirket vernepliktens rolle i norsk forsvarspolitik. Denne dimensjonen kunne ha gitt bedre forklaringskraft til hvordan de ulike begrunnelsene er bygd opp, men den tilsynelatende brede politiske støtten² til verneplikten gjør at jeg velger å ikke gå nærmere inn på denne.

1.3 Disposisjon

Oppgaven er organisert på følgende måte: Innledningsvis vil jeg forklare oppgavens metodebruk, hvilke kilder som er benyttet og hvordan problemstillingen blir operasjonalisert i analysen. Deretter kommer to analysekapitler om begrunnelsene for verneplikten i Norge, som analyserer henholdsvis militærfaglige og politiske begrunnelser. Konklusjonen oppsummerer hovedfunnene, og det trekkes noen sammenhenger som kan være nyttige for videre studier av allmenn verneplikt og dens rolle og begrunnelse i norsk forsvarspolitik.

Figur 2 - Vernepliktige soldater fra Luftvernartilleribataljonen ved 132. Luftving (Foto: Forsvaret/Martin Grimsæth)

---

² Organisasjonen Folk og Forsvar gjennomfører årlige meningsmålinger om folks holdninger til Forsvaret, og i de siste årene har undersøkelsen også undersøkt om vernepliktens støtte i befolkningen. Undersøkelsene viser at det har vært jevnt høy støtte til Forsvaret og til vernepliktsordningen fordelt på partitilhørighet i undersøkelsen (Folk Og Forsvar, 2018).

---

2 Metode og kilder

Hensikten med forskning er å frambringe gyldig og troverdig kunnskap om virkeligheten. Metoden er strategien for hvordan en skal gå fram for å de finne svarene som gir et best mulig bilde av eller forklaringskraft til hva som er sant eller det som kan forstås som å være sant, eller «virkeligheten». Konkret handler dette om hva som anses som troverdig og forskbart materiale og som skal utgjøre empiri for studien, hvordan empiri samles, systematisk bearbeides og deretter presenteres på en interessant og troverdig måte (D. I. Jacobsen, 2015, s. 15-16). Jeg skal i det følgende diskutere det vitenskapsteoretiske utgangspunktet som er valgt for denne oppgaven, hvordan teori anvendes i analysen, samt redegjøre for forskningsdesign, operasjonalisering og utvalg av empiri for videre analyse. Avslutningsvis vil kapittelet se på metodens gyldighet og pålitelighet.

2.1 Vitenskapsteoretisk utgangspunkt

Valg av vitenskapsteoretisk utgangspunkt for oppgaven handler om hva som egentlig skal kartlegges gjennom innsamling av data, der ontologi, epistemologi og metodologi representerer ulike dimensjoner for hvordan virkeligheten kan forstås. Ontologi betyr studiet av det som er (Malnes, 2012, s. 36), og er læren om hvordan verden ser ut. Positivismen argumenterer for at vitenskapelig metode gjør det mulig å avdekke en objektiv virkelighet «der ute» (Busch, 2013, s. 50-51). Epistemologi omhandler om det er mulig å få sann kunnskap om verden, og betyr «læren om kunnskap». Utgangspunktet er at det er et skille mellom virkeligheten slik den faktisk er, og virkeligheten slik den fremstår for og oppfattes av forskeren (D. I. Jacobsen, 2015, s. 22-23). I motsetning til positivisme vil en hermeneutisk eller fortolkningsbasert tilnærming hevde at det ikke finnes en objektiv virkelighet, bare subjektive meninger om virkeligheten (Busch, 2013, s. 51).

Når jeg har valgt allmenn verneplikt, og hvordan denne begrunnes med ulike argumenterer som tema, vil en fortolkningsbasert tilnærming være hensiktsmessig for å samle og tolke meningsytringene i kildene. Ved å tilnærme seg empirien på en mest mulig åpen eller nøytral måte vil det gjennom *induktiv* metode være mulig å se på funnene og deretter anvende relevant teori (fra empiri til teori), eller alternativt gjennom *deduktiv* metode å ta utgangspunkt i utvalgt teori og forsøke å anvende denne gjennom å utvikle hypoteser (fra

---

teori til empiri). Jeg har i min studie valgt en mer pragmatisk tilnærming der jeg har en mer *abduktiv* tilnærming der jeg beveger meg mellom teori og empiri (Busch, 2013, s. 51-52).

Den fortolkningsbaserte tilnærmingen kom i stor grad som en reaksjon på positivismen, og som samfunnsvitenskapens motsats til anvendelsen av naturvitenskapelig metode for å studere sosiale fenomener. En slik fortolkningsbasert tilnærming (konstruktivismen) blir i ulike sammenhenger fremhevet som et moderne motsvar til de mer tradisjonelle retningene innenfor samfunnsvitenskap. I studier av Internasjonal Politikk (International Relations) har den ofte blitt satt opp mot realismen og liberalismen. Argumentasjonen for å beholde og avvike allmenn verneplikt viser til mange ulike begrunnelser, og det vil derfor være nyttig å betrakte dette spennet som påvirker beslutningene og som gir utslag i vernepliktspraksisen. Konstruktivisme vil bli brukt som teoretisk rammeverk og innfallsvinkel i analysen.

Innenfor konstruktivismen er det ulike teoretiske retninger, men de fleste konstruktivister deler flere grunnleggende ideer og grunnforståelse:

Constructivism's major theoretical proposition is that neither objects nor concepts have any necessary, fixed, or objective meaning; rather, their meanings are *constructed* through social interaction. In other words, we bring meaning to objects, not the other way around (Mingst & Arreguín-Toft, 2017, s. 92-93).

En konstruktivist er opptatt av hvordan mening og forståelse er de sentrale aspektene ved menneskers aktiviteter, og innenfor Internasjonal Politikk kan dette videre forstås som at måten staten oppfører seg på er formet av elitetenkning, identitet og sosiale normer. Med et teoretisk utgangspunkt i konstruktivismen vil allmenn verneplikt eller verneplikten være «institusjonen»³ som skal behandles videre. Med institusjonalisering menes det at verneplikten er sosialt konstruert, som resultat av at individer og grupper over tid har utviklet konsepter eller mentale forestillinger knyttet til verneplikten. Begrepsmessig har verneplikten fått ulikt innhold og betydning gjennom historien, og vernepliktspraksisen har således vært i kontinuerlig bevegelse og forandring. En konstruktivistisk tilnærming tilsier at virkeligheten betraktes som et prosjekt som er under konstant bygging og kritikk, og er derfor opptatt av hvordan ting blir som de blir fremfor å analysere hvordan de er (Græger, 2016, s. 31). I

---

³ En institusjon er et symbolbasert program som regulerer sosial samhandling og som har en materialitet (Neumann, 2001, s. 178).

---

forhold til allmenn verneplikt vil konstruktivismen kunne vise hvordan ulike interesser, kontekster og aktører som påvirker og former verneplikten kommer til uttrykk, og hvordan dette får utslag for hvordan for vernepliktspraksisen.

Meningene som skaper eller påvirker meningsdannelsen vil være tids- og stedsspesifikke og avhengig av utdanning, sosialisering og kultur, da de er situerte i sosiokulturelle prosesser (Lock, Strong & Røen, 2014, s. 31-32). Diskurs står sentralt i konstruktivismen som grunnlag for sosiale konstruksjoner og er også et virkemiddel for endring:

En diskurs er et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner (Neumann, 2001, s. 18).

Innenfor studier av Internasjonal Politikk har flere påpekt behovet for å utvide teorimangfoldet utover de klassiske teoriene om realisme og liberalisme etter Sovjetunionens fall. En oppblomstring av nye teorier som innenfor andre samfunnsvitenskaper allerede hadde eksistert i 10-20 år. Konstruktivisme innenfor Internasjonal Politikk kom derfor i stor grad som svar på de «ortodokse teoriene» som hadde hatt stor forklaringskraft under den kalde krigen (Friis, 2007, s. 86).

Konstruktivismen hviler på ulike grunnleggende prinsipper, der et av prinsippene er at fenomenet (objektet) som studeres vil reagere på funn og teori som anvendes. Prinsippet og begrepet om sosial konstruksjon er viktig for å se hvordan mennesker kommuniserer og formidler sine fysiske og sosiale erfaringer. Allmenn verneplikt er valgt som emne (objekt) for oppgaven og er et resultat av bevisste og ubevisste valg jeg har tatt, og med utgangspunkt i at samfunnsvitenskapen er politisk, så vil min forskning i seg selv kunne være med på å påvirke fenomenet allmenn verneplikt.

Konstruktivismen være til hjelp for å forklare ulike begrunnelser og utsagn og i denne oppgaven blir den sosiale konstruksjonen av tolkningen og kommunikasjonen rundt allmenn verneplikt sentral. Konstruktivismen som innfallsvinkel er nyttig for å forsøke å analysere hva som ligger bak menneskelig handling, det vil si argumentene som blir fremført i debatten og hvordan de konstrueres for å underbygge ulike syn. Begrunnelsene kan også være resultat av

---

sosiale praksiser i seg selv, og ifølge Græger så kan verneplikten ha en «sementerende, integrerende og sosialiserende effekt på den diskursen de er en del av» (Græger, 2016, s. 34).

Å antyde hva som ligger bak, eller hva som er de «egentlige» motiver, meninger eller intensjoner forut for en handling (eller beslutninger), blir et tolkningsspørsmål eller ren gjetning. Konstruktivismens metode og fokus vil ta for seg strukturer og diskurser, og snarere fokusere på «mulighetsbetingelsene for handling» (Friis, 2007, s. 88) også kalt *handlingsbetingelser*.⁴ I denne oppgaven vil det i så måte være viktigere å forsøke å forstå dypere sammenhenger og samfunnsmessige kontekster i analysen av allmenn verneplikt som fenomen i konstant endring, fremfor å forsøke å gi kausale forklaringer.

I en konstruktivistisk ramme er diskursanalyse et mulig verktøy for å undersøke hvordan mening skapes og konstrueres i vid forstand, og hvordan meningsskaping danner grunnlaget for vår kunnskap om og syn på verden og samfunnet (Hitching, Nilsen & Veum, 2011, s. 22). Denne oppgaven vil ikke foreta en diskursanalytisk tilnærming til problemstillingen i analysen, men vil bygge på tidligere forskning som har studert norsk forsvarsdiskurs, herunder verneplikten som fenomen. Konstruktivismen er, ved å ha et kritisk blikk på temaene som undersøkes, opptatt av å avdekke hvordan den sosiale verdenen fungerer og hvordan makt fordeles (Lock et al., 2014, s. 33), og hvis for eksempel «alle» er enige i synet på allmenn verneplikt, har vi avpolitisert spørsmålet (Friis, 2007, s. 89). En kritisk analyse av verneplikten vil gjøre det mulig å se hvordan maktkamper kommer til syne gjennom at slike «sannheter» blir etablert (Græger, 2007, s. 26). I debatten om allmenn verneplikt er konstruktivismen velegnet for det første for å avdekke maktkampen (som ligger bak argumentasjonen og som kommer til uttrykk gjennom ulike typer av argumenter), og for det andre se sammenhenger mellom ulike funn i hvordan verneplikten begrunnes. Blir vernepliktsdebatten og vernepliktens begrunnelser brukt som innramming for andre saksområder (framing) fra de ulike aktørene slik at det ifølge Græger påvirker den pågående debatten: «Innramming handler om makten til å definere hva diskursen skal handle om, og hva som faller utenfor» (Græger, 2016, s. 35)? Er vernepliktsdebatten reell, eller er

---

⁴ Med handlingsbetingelse menes hvordan et utsagn aktiverer eller «setter i spill» en serie sosiale praksiser, og hvorledes utsagnet i sin tur bekrefter eller avkrefter disse praksisene (Neumann, 2001, s. 178-179).

---

verneplikten opplest og vedtatt slik at nye tanker og ideer ikke kommer til skudd i en fastlåst debatt?

Ved å studere militærfaglige og politiske argumenter som kommer til uttrykk i forsvarsdebatten vil oppgaven bidra til å se hvilke funksjoner og betydning som tillegges verneplikten, hvordan den rammes inn og hvordan verneplikten som praksis også setter egne handlingsbetingelser for debatten.

Ifølge Neumann er begreper per definisjon mangetydige og skifter meningsinnhold med kontekst og er gjenstand for bestandig kamp (Neumann, 2001, s. 177). Det er grunn til å tro at det også gjelder for vernepliktsordningen i Norge. I det påfølgende vil jeg kort gjøre rede for noen sentrale begreper som brukes videre i studien:

Med vernepliktspraksis forstås den måten verneplikten forvaltes på, og inkluderer en rekke prosesser som; hvilke politiske føringer som bestemmer f.eks. hvem som kalles inn til vurdering for skikkethet for militærtjeneste, hvordan personellet blir vurdert og hvilke kriterier som legges til grunn for klassifisering (sesjonsordningen), hvor mange vernepliktige som innkalles til førstegangstjeneste gjennom fastsettelse av størrelsen på innkallingsstyrken, hvor lang førstegangstjenesten er og hvordan den er satt sammen av grunnleggende soldatutdanning, videregående soldatutdanning og fagutdanning og hvordan de vernepliktige benyttes i tjenesten, om repetisjonsøvelser gjennomføres, hvordan styrkestrukturer og reserver bygges opp og vedlikeholdes, hvordan Heimevernet får tilført personell til sin struktur og hvordan den administrative oppfølgingen gjennom rulleføring og styrkedisponering gjennomføres i Forsvaret. Forsvarsdepartementet forklarer mange av de momentene som nevnt over som vernepliktsordningen: «Vernepliktsordningen består av utskrivningsplikten (sesjon del 1 og 2), førstegangstjeneste og HV- og repetisjonstjeneste, samt at de vernepliktige står til rådighet for styrkeoppbygging (mobilisering) og tjeneste i krise og krig» (Vernepliktsutvalget, 2015, s. 73). En skjematisk fremstilling av de ulike prosessene knyttet til førstegangstjenesten er vist i figuren under (Figur 3).

FØRSTEGANGSTJENESTEN

Figur 3 - Skjematisk fremstilling av førstegangstjenesten (Forsvaret, 2018b)

Med *institusjon* menes et symbolbasert program som regulerer sosial samhandling og som har en materialitet (Neumann, 2001, s. 177). Videre vil *vernepliktsinstitusjonen* bli benyttet om verneplikten som institusjon. Forsvarsdepartementet brukte denne forklaringen i sitt mandat til Vernepliktsutvalget i 2014: «Verneplikten som institusjon, er den plikten alle norske statsborgere har til å gå i tjeneste til forsvar av Norges interesser, og inngår som en del av våre felles prioriterte oppgaver (Vernepliktsutvalget, 2015, s. 73).

Innramming, *saksinnramming* eller *framing* handler om makten til å definere hva debatten handler om, og hva som faller utenfor. Uttrykket brukes når for eksempel verneplikten blir begrunnet slik at debatten handler om andre saksområder (f.eks. demokratiske verdier).

Med *handlingsbetingelser* menes hvordan et gitt utsagn «aktiverer eller setter i spill en serie sosiale praksisene, og hvordan utsagnet i sin tur bekrefter eller avkrefter disse praksisene» (Neumann, 2001, s. 178).

2.2 Forskningsdesign, operasjonalisering av problemstillingen

Valg av forskningsdesign må ta hensyn til hva som er best egnet til å belyse problemstillingen, og problemstillingen i denne studien gjør at valget av design trekkes mot et *intensivt* forskningsdesign. Et intensivt forskningsdesign går mer i dybden og samler data fra et fåtall kilder (Busch, 2013, s. 52), her militærfaglige og politiske begrunnelser for allmenn verneplikt. For innsamling av data ser jeg det som hensiktsmessig å benytte *kvalitativ* metode, der et sett utvalgte kilder danner grunnlag for videre analysearbeid. Kvalitativ metode synes mest hensiktsmessig for å se på verneplikten som et fenomen, «En kvalitativ tilnærming har som utgangspunkt at virkeligheten er for kompleks til å reduseres til tall, og at man derfor må samle inn informasjon i form av ord som åpner for nyanserikdom» (D. I. Jacobsen, 2015, s. 24). Å operasjonalisere problemstillingen ved å stille presise spørsmål og utvikle presise og avgrensede spørsmål gjennom en kvantitativ tilnærming ville ha blitt vanskelig, og alene lite hensiktsmessig. For det første er en kvantitativ tilnærming ikke fullgod for å forstå kompleksiteten i problemstillingen. For det andre ville en omkoding av empiri til tall blitt for omfattende for oppgaven.

I oppstarten av studien ble intervjuer med forsvarspolitiske talspersoner i de ulike politiske partiene, medlemmene av og utenriks- og forsvarskomiteen og tidligere forsvarssjefer vurdert, men senere forkastet. Dette på grunn av oppgavens omfang, avsatt tid til arbeidet og fordi at skriftlige kilder ville gi god innsikt for å behandle problemstillingen.

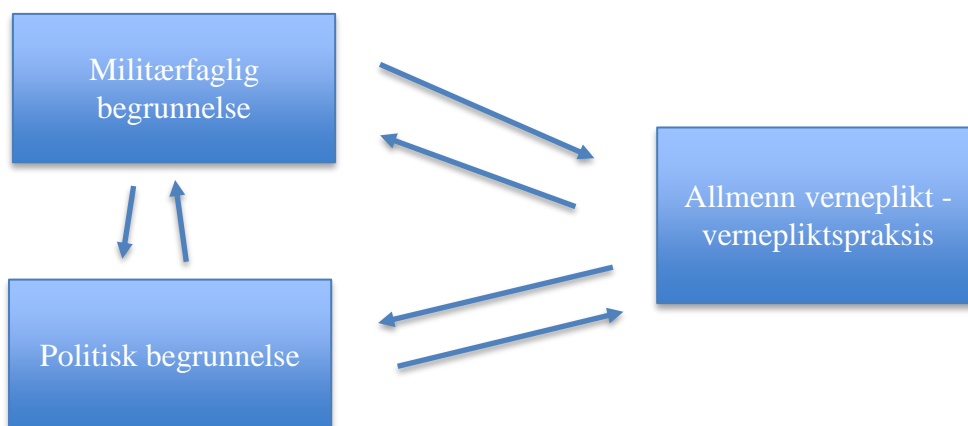
Jeg vil ta for meg utvalgte dokumenter, og gjennomføre en *dokumentundersøkelse*.

Dokumentundersøkelser, ofte også kalt for dokumentstudier, er velegnet der for eksempel beslutningstakere eller myndighetspersoner har blitt byttet ut, ikke lenger er tilgjengelige, eller at det av andre årsaker vil være vanskelig å benytte intervju til å samle inn informasjon.

Jeg vil å operasjonalisere problemstillingen ved å studere to utvalgte perspektiver i vernepliktsspørsmålet; militærfaglige og politiske begrunnelser, over tid. Spesifikt vil jeg ta for meg hovedargumentene som kommer fram med utgangspunkt i to typer av begrunnelser for allmenn verneplikt.

Som vist i Figur 4 blir problemstillingen operasjonalisert ved å se på ulike begrunnelser.

Figur 4 - Operasjonalisering av militærfaglig begrunnelse og politisk begrunnelse i forhold til vernepliktspraksis

Denne måten å operasjonalisere problemstillingen på er nyttig for å se etter endringer i meningsdannelsen og praksisen med hensyn til allmenn verneplikt, og dermed gi en dypere forståelse av hva som ligger til grunn for praksisen; begrunnelsen for den norske vernepliktsordningen.

2.3 Valg av undersøkelsesenheter - kilder

Jeg vil her kort gjøre rede for hvilke kilder som er valgt ut, begrunne valget av disse og gi en kort vurdering av styrker og svakheter i utvalget. En vesentlig del av oppgaven hviler på analysen av den militærfaglige argumentasjonen som brukes om allmenn verneplikt. Kilder her vil først og fremst være de militærfaglige rådene som fremmes fra forsvarssjef til forsvarsminister, en eksersis som hovedsakelig gjennomføres i forbindelse med arbeidet med langtidsplaner for Forsvaret. De militærfaglige rådene vil i en diskursanalytisk sammenheng stå som tekster som tjener som knute- eller forankringspunkter for debatten, og er dermed *monumenter* i vernepliktsdebatten (Neumann, 2001, s. 177). De militærfaglige rådene er i liten grad utfordret innholdsmessig slik de er presentert i sluttproduktet, og de vil følgelig være utfordret slik at det som presenteres fremstår som naturlig og hegemoniske, og hegemoniet støttes av utsagn som bekrefter det som blir presentert som militærfaglig – og dermed unntatt politisk slagside.

Følgende militærfaglige råd er brukt som primærkilder for å behandle problemstillingen:

- Forsvarsstudien 1991
- Forsvarsstudien 1996
- Forsvarssjefens forsvarsstudie 2000
- Forsvarssjefens militærfaglige utredning 2003
- Forsvarssjefens forsvarsstudie 2007
- Forsvarssjefens fagmilitære råd 2011
- Forsvarssjefens fagmilitære råd 2015

Forsvarssjefens råd skal være den militærfaglige vurderingen om hvordan Forsvaret skal dimensjoneres og utvikles for å kunne løse Forsvarets pålagte oppgaver. Prosessen med militærfaglige råd som grunnlag for de politiske langtidsplanene er dermed «en av de viktigste kanalene for innflytelse i den politiske beslutningsprosessen som de militære har hatt adgang til i fredstid» (Græger, 2016, s. 145). I prosessen med et militærfaglige råd vil de ulike forsvarsgrenene komme med sine innspill, og forsvarssjefen får i tillegg analyser og studier levert blant annet fra Forsvarets Forsknings Institutt (FFI) for å underbygge sine råd.

I analysen har jeg valgt å behandle anbefalingen fra arbeidsgruppa, Landmaktsutredningen (LMU), som et politisk dokument. Dette skyldes at utredningen ikke kom gjennom FMR 15, men ble et frittstående råd som skulle utarbeides etter at LTP for perioden 2016-2020 var godkjent, og mandatet for utredningen tok utgangspunkt i de overordnede rammer (økonomi) og prioriteringer (Forsvarsdepartementet, 2016b, s. 2). Arbeidet fra LMU ble videreført av forsvarsdepartementet, og presentert som av regjeringen som Landmaktsproposisjonen,

De politiske kildene som studeres i oppgaven for å se hvordan det fra politisk side argumenteres i verneplikts spørsmålet vil hovedsakelig være langtidsplanene for Forsvaret og de tilliggende dokumenter.

I forbindelse med utviklingen av langtidsplanene for Forsvaret har det flere ganger blitt satt ned egne utvalg eller ekspertgrupper, ofte tverrpolitiske eller med sammensetning som sørger for at ulike perspektiver kommer frem gjennom bred representasjon.

Denne studien vil se på slike tilliggende dokumenter som inkluderer utredninger og utvalg som har jobbet med verneplikts spørsmålet. For å kunne se nærmere på debatten rundt

---

forslagene som presenteres fra Forsvarsdepartementet, kan det være nyttig å se på hvordan langtidsplanene har blitt debattert i forsvarskomiteen, og hvilke innspill som har blitt gjort der. Stortingsdebatten og ulike høringer har også vært viktige kilder for å forstå hvilke argument som føres fram, og se etter kontinuitet og diskontinuitet i begrunnelsene for allmenn verneplikt.

Følgende primærkilder er benyttet for politisk begrunnelse:

- Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1994-1998
- Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1999-2002
- Hovedretningslinjer for omlegging av Forsvaret i perioden 2002-2005
- Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008
- Et forsvar til vern om Norges sikkerhet, interesser og verdier (2009-2012)
- Et forsvar for vår tid (2013-2016)
- Kampkraft og bærekraft (2016-2020)

- Forsvarskommisjonen av 1990 (NOU 1992:12)
- Et nytt forsvar (NOU 2000:20)
- Et styrket forsvar (NOU 2007:15)
- Videreutvikling av Hæren og Heimevernet (Landmaktsproposisjonen)

- Norges Offisersforbund⁵: Vernepliktsstudien (2011)
- Ekspertgruppen for forsvaret av Norge 2015: Et felles løft
- Vernepliktsutvalget av 2015: En fremtidig vernepliktsordning

En rekke sekundærkilder er benyttet i studien. Tidligere forskning har vært viktig for å kunne nyttiggjøre meg andre teorier og problemstillinger som er relevante, og analysene hviler på funn som er gjort i tidligere forskning innenfor samme felt. Videre har jeg brukt artikler, utredninger, rapporter, studier, taler, bøker, undersøkelser mv. som har vært relevante.

---

⁵ LO-tilknyttet arbeidstagerorganisasjon

2.4 Validitet

Studiens validitet avhenger blant annet av om den avdekker det jeg ønsker problemstillingen skal gi svar på ved at empirien danner grunnlag for å trekke slutninger (intern gyldighet). Konklusjonene skal i tillegg ha en viss overføringsverdi i andre sammenhenger ved at funnene kan generaliseres og overføres til studier med sammenfallende problemstillinger eller tema (ekstern gyldighet og relevans) (D. I. Jacobsen, 2015, s. 16-17).

Videre for studiens validitet kommer også kravet til at empirien som legges til grunn er pålitelig og troverdig, der det ideelle vil være å kunne gjøre de samme konklusjonene ved å gjennomføre studien på nytt.

Valg av metode for å undersøke problemstillingen gjør at ulike kilder danner godt empirisk grunnlag for å trekke slutninger. Empirien vil kunne gi forklaringskraft til analysene som gjennomføres, og et relativt bredt utvalg i sekundærkilder gjør også at empirien for studien ansees som tilstrekkelig for å kunne undersøke problemstillingen og dra konklusjoner basert på funnene.

Primærkildene som benyttes for å finne de politiske begrunnelsene er i hovedsak de ulike langtidsplanene for Forsvaret. Her vil Forsvarskomiteens (senere slått sammen med Utenrikskomiteen) behandling og innstilling av regjeringens planer være viktige dokumenter for å skape balanse mellom ulike perspektiver hos regjeringen og opposisjonen. I tillegg vil stortingsdebatten bidra til ytterligere nyansering, hvor ulike ståsted vil gi et mer komplett av politikken som ligger bak argumentasjonen for verneplikten. Dette har betydning for gyldigheten av analysen. En utfordring knyttet til innhenting av data har vært tilgangen til de politiske dokumentene i starten på perioden, grunnet varierende grad av digitalisering. En annen utfordring har vært muntlige høringer og informasjonsmøter som er filmet, men ikke nødvendigvis referatført. Siden dette har vært typisk sekundærlitteratur vurderes det ikke som å svekke gyldigheten internt. En annen utfordring har vært å finne gode data med tanke på vernepliktens omfang. Her har jeg vært nødt til å støtte meg delvis til primærkildene, og delvis til sekundærkildene for å for eksempel vise til hvor mange vernepliktige som har blitt kalt inn til tjeneste. Det knyttes dessuten usikkerhet til tallmaterialet som nyttes i flere av kildene, og jeg har ikke gått inn og kvalitetssikret de tallene som ligger til grunn for grafer og diagram som presenteres i kildene. Noen unøyaktigheter kan også ha oppstått når data har blitt

---

overført fra kildene og inn i min studie, men dette synes ikke å være avgjørende for å kunne se etter tendenser eller for å illustrere poenger.

Forsvarssjefens militærfaglige råd blir sentralt i analysen av de militærfaglige begrunnelsene. Det er i studien ikke studert kilder på lavere nivå i Forsvarets organisasjon, og våpengrenenes behov i denne sammenhengen vil ikke bli reflektert og bidra til et mer nyansert bilde enn det Forsvarssjefen presenterer. Slik vil ikke kildene vise eventuelle interne drakamper som har foregått internt i Forsvaret, og dette vil være en svakhet med tanke på intern gyldighet i studien. Spesielt i de personellintensive våpengrenene som Hæren og Heimevernet (som tradisjonelt har hatt flest vernepliktige i sine strukturerer) kan det antas å være oppfatninger og meninger som gir en bedre forståelse av hvordan verneplikten begrunnes fra et militærfaglig ståsted, også lengre ned i organisasjonens hierarki. Her kunne intervjuer med tidligere Forsvarssjefer og sjefer for forsvarsgrenene bidratt positivt til intern gyldighet. Studien er i sin helhet basert på ugraderte kilder. Gradert informasjon ligger til grunn for militærfaglige råd i varierende omfang, avhengig av sak og kontekst. I vernepliktsspørsmålet kan jeg ikke si at dette har vært noen begrensning, og at ugradert kildemateriale har vært dekkende for å bygge empiri.

For å øke validiteten har jeg brukt ulike kilder som sekundærlitteratur i undersøkelsen, både militærfaglige og politiske. Sekundærkildene har gitt økt forståelse og innsikt direkte knyttet til den todelte problemstillingen, men også tematisk beslektet forskningsarbeid har vært verdifullt for å se etter slutninger som kan ha overføringsverdi for mine egne analyser. Her har spesielt litteratur som har tatt ulike kritiske perspektiver av forsvars- og sikkerhetspolitikk gitt verdi, og støttet analysene med et konstruktivistisk perspektiv.

Oppgaven ville kunne hatt større validitet om den i tillegg hadde støttet seg på flere innsamlingsmetoder, der intervjuer med sentrale beslutningstakere kan tenkes å gi enda bedre analysegrunnlag.

Gjennom analysen vil mitt eget ståsted også påvirke hvordan jeg forstår og tolker kildene. Den som studerer et spørsmål er ofte selv en del av feltet, og situering⁶ er derfor viktig blant annet for å kunne tilnærme seg kildene mest mulig uhildet og nøytralt og unngå at perspektiv og konklusjoner blir fordreies. I over 20 år har jeg tjenestegjort i Forsvaret, og har gjennom min operative tjeneste alltid tjenestegjort i avdelinger som først og fremst har hatt styrkeproduksjon og beredskap som oppdrag. Utdanning av vernepliktige soldater inne til førstegangstjeneste har vært en av hovedoppgavene i de aller fleste tjenestestillingene jeg har hatt, og dette har nok vært med på å forme hvordan jeg tenker og undres med tanke på allmenn verneplikt i Forsvaret, og dens betydning samfunnet. Å fri seg helt fra egen bakgrunn i en slik studie er vanskelig, og kanskje heller ikke en realistisk ambisjon. Selv om dette kan påvirke mine fortolkninger og påvirke funnene som gjøres, har undringen gitt meg en sterk interesse for verneplikten som tema. Min bakgrunn gjør trolig at jeg er ekstra påpasselig i forhold til å håndtere de forskningsmessige nærhetsutfordringene i arbeidet best mulig for at arbeidet skal ha vitenskapelig verdi.

---

⁶ Situering handler om hvordan en som forsker eller studerer stiller seg selv i forhold til et spørsmål eller en problemstilling som undersøkes, og hvordan ens egne før-dommer eller relasjoner til kildene eller informantene i et kvalitativt arbeid kan ha påvirkning, og er blant annet relatert til det forskningsetiske ansvaret tillagt forskeren.

---

3 Militærfaglige begrunnelser

“War is merely the continuation of policy by other means. We see, therefore, that war is not merely an act of policy but a true political instrument, a continuation of political intercourse, carried out with other means” (Clausewitz, Howard & Paret, 1993, s. 87).

Det hevdes ofte humoristisk i militærakademia at enhver studie som berører Forsvaret, militærmakt eller forsvarspolitik helst bør kunne referere til Clausewitz sine teser om militærmaktens funksjon som politisk verktøy. For denne studien, som skal analysere både militærfaglige og politiske begrunnelser for verneplikten, synes det kjente sitatet fra Clausewitz som svært relevant; den vernepliktige soldats plassering i den militære verktøykassen. Dette har en klar sammenheng med hvordan forsvarspolitikken har vært begrunnet, og dens status for sivil-militære relasjoner, ifølge Græger:

Under den kalde krigen skulle forsvarspolitikken sørge for forsvaret av norsk territorium og suverenitet, blant annet gjennom samarbeidet i NATO og med USA. Forsvaret var et instrument for sikkerhetspolitikken, som sto øverst i hierarkiet av de tre politikkområdene. Relasjonen mellom norsk forsvarspolitik på den ene siden, og utenriks- og sikkerhetspolitikk på den andre, er blitt vesentlig endret (Græger, 2016, s. 25).

Begrepet *militærfaglig* er brukt om den argumentasjon som føres fra Forsvarets side. Under den kalde krigen var det et skarpt skille mellom politisk og sivil ledelse under forsvarsministeren og en militærfaglig ledelse under forsvarssjefen (Græger, 2016, s. 242). Tross endrede sikkerhets- og forsvarspolitiske omgivelser som følge av Sovjetunionens kollaps ble Forsvarets ledelse i liten grad omorganisert. Forsvarets manglende evne til å tilpasse seg et nytt trusselbilde var med på å endre forholdet mellom den politiske ledelse og forsvarssjefen, og i et tiår etter den kalde krigens slutt hadde Forsvaret fremdeles ikke gjennomført en kvalitativ reform, og ubalansen mellom ressurser og struktur gav en uholdbar situasjon for Forsvaret (Græger, 2016, s. 74). En mer spissformulert kritikk påpekte at «det fantes knapt militær beredskap i landet og bare minimale tiltak ble satt i verk for å forbedre den» (Ulriksen, 2002, s. 271). Integrert strategisk ledelse (ISL) ble innført i 2003, og forsvarsledelsen ble samlokalisert og integrert i Forsvarsdepartementet. Ordningen med å sette politisk og militær ledelse sammen ble blant annet argumentert med styrket evne til politisk ledelse av forsvarssektoren, men integreringen setter nødvendigvis et søkelys på hvordan det militærfaglige kan utfordres av endringen i den strategiske ledelsen av Forsvaret:

Det er etter regjeringens syn viktig at Stortinget og offentligheten har tilgang til kvalifiserte og uavhengige fagmilitære synspunkter. [...] Regjeringen anser at den anbefalte ordningen vil gi departementet en betydelig styrket evne både til strategisk planlegging, ledelse, styring og kontroll over Forsvaret, til internasjonale sikkerhets-, forsvars- og militærpolitisk samarbeid og til å fungere som et effektivt apparat for politisk ledelse i fred, krise og krig (Forsvarsdepartementet, 2001, s. 59-60).

Med ny modell for strategisk ledelse utfordres det klassiske prinsippet om å holde politikk og administrasjon adskilt, og det er i kjølvannet av denne diskusjonen at en kan se nærmere på om militærfaglige råd har blitt påvirket av modellen med hensyn til å være uavhengige og kvalifiserte. I sin doktoravhandling argumenterer Bjerga for at regjeringen og forsvarsdepartementet ikke hadde noe annet valg når den kalde krigs trusselbilde endret seg, og «Forsvarsdepartementet tok spranget fra et *forvaltende byråkrati* til et *redskapsbyråkrati – at det ble politisert*». Reformen var uunngåelig i «et militærvesen som i flere tiår hadde gått på autopilot under den kalde krigens romslige økonomiske rammebetingelser og tilnærmet ubegrenset tilgang på personell gjennom praktiseringen av verneplikten på den tiden» (Bjerga, 2014, s. 474-475). I forsvarssjefens reviderte instruks fra 2005 heter det: «Forsvarssjefen er den øverste fagmilitære rådgiver i Forsvarsdepartementet. Han skal fremme uavhengige fagmilitære råd og militærfaglige utredninger» (Forsvarsdepartementet, 2005). Forsvarssjefen forventes å opptre lojal, nøytral og faglig uavhengig. Dette er potensielt motstridende krav og kan bidra til å svekke forsvarssjefens evne til å opptre faglig uavhengig i rådgivningen overfor politisk ledelse. Rollekonflikter knyttet til sentraladministrasjonen, herunder konflikter mellom lojalitet og faglig uavhengighet er kjent innenfor statsvitenskapen og organisasjonsteori:

Siden midten av forrige hundreår [1800-tallet] er det i norsk statsforvaltning blitt organisert etater for en rekke kunnskapsfelt, og det finnes ikke mange av disse etatene som ikke er kommet i strid med overordnede hierarkiske enheter på en slik måte at offentligheten er blitt trukket inn. Men heller ikke de mer tradisjonelle lag som militæretaten og diplomatiet har vært uberørt (K. D. Jacobsen, 2008, s. 27).

For denne oppgaven innebærer omorganiseringen med hensyn til Forsvarets øverste ledelse at rådene som gis fra forsvarssjefen har organisatorisk ulike utgangspunkt, og kan tenkes å være påvirket i varierende grad av den organisatoriske og fysiske nærheten til politisk ledelse. Forsvarssjefens lojalitet i denne sammenhengen har ofte blitt pekt på som en utfordring. Lojalitetsforholdet har blitt debattert i flere sammenhenger, spesielt i forbindelse med omstillingsprosesser og militærfaglige råd, for eksempel i ordvekslingen mellom professor i statsvitenskap Janne Haaland Matlary og pensjonert flaggkommandør Jacob Børresen i 2005

---

om lojaliteten til de militære i forsvarsledelsen (Græger, 2016, s. 246-247). Vi ser at begrepet «Forsvarets behov» går gjennom de ulike militærfaglige rådene og utredningene som en rød tråd, og på den andre siden så brukes begrepet ofte fra politisk side der Forsvaret selv har foreslått noe med et «militærfaglig utgangspunkt» og det faglige alibiet er dermed i orden. Andre politikkområder som også brukes til å forklare de sivil-militære relasjonene har også vært distriktpolitikk, utenrikspolitikk eller industripolitikk. Forsvarets behov som begrep blir også nyansert, da politikken ligger til grunn for hvordan Forsvaret innrettes og dimensjoneres:

[...] Forsvarets behov skal ligge til grunn for utformingen av verneplikten. Tar man dette bokstavelig, ville det altså være opp til den militære organisasjon å utforme verneplikten. Det er nok langt fra politikernes intensjon, da verneplikten er en politisk viktig sak på både nasjonalt og internasjonalt nivå. Ikke minst det faktum at allmenn verneplikt er nedfelt i Grunnloven, gjør dette til en sak for Stortinget (Steder, 2007, s. 39).

I de tre utvalgte tidsperiodene (1990-2008, 2008-2014 og 2014-2018) skal vi nå se hvordan militærfaglige argumenter brukes for å begrunne allmenn verneplikt, og hvilke sentrale begreper som blir brukt i utsagnene om allmenn verneplikt innenfor et politikkområde som i nesten 30 år ser ut til å ha vært i bevegelse. Det er god grunn til å anta at vernepliktsbegrepet også har vært i bevegelse.

3.1 Verneplikts- og folkeforsvaret utfordres (1990-2008)

Slutten på den kalde krigen og omstilling av Forsvaret fra rundt tusenårsskiftet og utover medførte etterhvert nye operative konsepter, og omleggingen fra «territorialforsvaret og invasjonforsvaret» til det nye «innsatsforsvaret» førte til økt fokus på bidrag i internasjonale operasjoner fremfor nasjonalt forsvar. Ifølge Ulriksen så kunne behovet for kvantitet forklares slik:

[...] «invasjons- og mobiliseringsforsvaret» i etterkrigstiden tilsa at det var behov for å kalle inn en stor andel av de vernepliktige i årskullene for å kunne fylle opp en stor krigsstruktur ved behov, der Sovjetunionen var klart definert trussel for så vel Norge som for NATO. Det norske Forsvaret var større enn noen gang tidligere, og kjennetegnes som et personellintensivt og teknologifattig forsvar» (Ulriksen, 2002, s. 270).

Uten et klart fiendebilde ble norske forsvarsbudsjetter kraftig redusert og Forsvarets struktur redusert. Fra å befinne seg geostrategisk sentralt plassert under den kalde krigen på NATOs nordflanke, og netto mottaker av sikkerhet gjennom NATO-alliansen, ble det sentrale for Norge å være en lojal alliert i alliansen når NATO etterhvert engasjerte seg i andre konflikter

---

utover 90-tallet (trusselbildet hadde blitt langt mer sammensatt enn under den kalde krigen). Omstilling og reformer i Forsvarssektoren tar tid, og vi skal hvordan allmenn verneplikt kommer under press som følge av blant annet endrede økonomiske rammebetingelser og endringer av Forsvarets oppgaver. Økt militær tilstedeværelse med soldater i internasjonale operasjoner tilsa en omlegging av vernepliktspraksisen og utdanningssystemet, som hadde hatt invasjons- og mobiliseringsforsvaret som utgangspunkt. Vernepliktspraksisen ble også påvirket i form av at stadig færre vernepliktige (se Figur 1 s. 3) ble kalt inn til å gjennomføre førstegangstjenesten fra hver årsklasse.

3.1.1 Invasjonsforsvaret skal omstilles

Da forsvarssjef Torolf Rein ga ut sitt militærfaglige råd i forsvarsstudien av 1991 (FS 91) uttalte han følgende om verneplikten: «Bare et system basert på alminnelig verneplikt gjør det mulig å mobilisere de personellressursene som må til for å gjøre vårt forsvar troverdig» (Rein, 1992, s. 91). Vi ser her at argumentasjonen støtter seg til det som kan forstås som funksjonell begrunnelse der verneplikten er nødvendig for å kunne sette opp et det studien kaller et troverdig anti-invasjonsforsvar med nok personell (kvantitet). Denne begrunnelsen kan forstås i å være rotfestet i vernepliktens historiske betydning for det territorielt orienterte invasjonsforsvaret, som ble etablert og som etterhvert ble «normaltilstanden» for Forsvaret under den kalde krigen. Begrunnelsen kan derfor også tenkes å være påvirket av de historiske vilkårene fra denne perioden, og teksten, strukturen og innholdet i FS 91 inneholder «spor» fra tidligere forsvarsstudier og militærfaglige råd, og således har intertekstuelle bånd.⁷ Videreføring av denne funksjonelle argumentasjonen kan fra militærfaglig side i 1991 henge sammen med den politiske ambisjonen, og de retningslinjer som forsvarssjefen fikk, om at Forsvaret fremdeles skulle kunne være et invasjonsforsvar. Hovedargumentet for verneplikten synes derfor å være knyttet til behovet for å kunne stille en stor militær styrke og verdien av å ha et kvantitativt stort forsvar. Forsvarssjefen utfordrer ikke de politiske føringene som ligger til grunn for forsvarskonseptet gjennom vernepliktsordningen. Betragtningen «FS 91 forutsetter at prinsippet om alminnelig verneplikt opprettholdes» og «[s]tudien tar det ikke for gitt at Forsvaret i fremtiden vil være i stand til å utnytte vernepliktsmassen i samme grad som hittil» (Rein, 1992, s. 8) viser til at FSJ ser det som nødvendig å tilpasse

---

⁷ Med intertekstuelle bånd menes at det vil være «slektskap» og relasjoner mellom tekster skrevet i en periode og til en annen periode, og tekstmønster og tankemønster henger sammen med historiske og sosiale vilkår (Hitching et al., 2011, s. 81-82).

---

vernepliktsordningen; og at det ville trolig være behov for å se på nytt på hva som skulle ligge til grunn for hvor mange som ble innkalt til å gjennomføre førstegangstjenesten. Det argumenteres også for at en kvalitetsheving var nødvendig på grunn av «militærteknologisk utvikling», da denne utviklingen skapte ressursmessige utfordringer og mulige operative konsekvenser. Ressursperspektivet understrekes også når vernepliktspraksisen foreslås endret: «En av de viktigste fagmilitære problemstillingene i tilknytning til den militære førstegangstjenesten, er kostnadene bundet med tjenesten. Førstegangstjenesten er en av de mest kostnadsdrivende faktorene i Forsvarets driftskostnader» (Rein, 1992, s. 9).

Forsvarssjefen bygde sitt råd med utgangspunkt i at alminnelig verneplikt skulle videreføres, men anbefalte endringer i vernepliktspraksisen ved å «utnytte vernepliktsmassen i mindre grad» (kalle inn færre) for å kunne omstille forsvarsstrukturen. Å gi fritak til tjenestedyktige utover det som var identifisert som behov for mobiliseringsforsvaret sto sentralt, og en begrunnelse peker på økonomiske årsaker, fokus på kvalitet fremfor kvantitet og å unngå å utdanne soldater det ikke var bruk for (Rein, 1992, s. 9). Ved å foreslå endringer i vernepliktspraksisen utfordrer han en del av de som har vært knyttet til verneplikten og «folkeforsvaret», verdier som skulle vise seg å fungere som hindre for endringsprosessene som ble foreslått, og sentralt for denne oppgaven; motstand mot endring av vernepliktspraksisen. I Nina Grægers bok «Norsk forsvarspolitik. Territorialforsvar og internasjonal innsats 1990-2015» fremmes en tese der nettopp kjerneverdiene i norsk forsvarstradisjon har forsinket omstillingen av Forsvaret, og videre i forhold til vernepliktens rolle; «I den dominerende representasjonen ble argumenter som utfordret vernepliktens rolle, sett på som brudd med den norske forsvarstradisjonen og avvist» (Græger, 2016, s. 182).

Forsvarsstudien av 1996 (FS 96) fremhevet at det var «avgjørende at strukturens kvantitet opprettholdes» (Solli, 1997, s. 2), og forsvarssjef Arne Solli innleder studien der et av hovedbudskapene var at det var avdekket et stort gap mellom forutsetninger, strukturvalg og ressurstilgang. Sitatet «Den alminnelige verneplikt har vært og vil fortsatt være en hovedpilar i det norske forsvarskonseptet» (Solli, 1997, s. 6) viser hvordan verneplikten var grunnfestet i (det territorielt og nasjonalt rettede) Forsvaret, og det argumenteres videre at på grunn av at «[s]amfunnsutviklingen, det fremtidige stridsmiljø og innføringen av avanserte og

---

kompliserte våpensystemer stiller endrede krav til personellet» og vektleggingen av internasjonale operasjoner stiller nye krav til mannskapene (Solli, 1997, s. 6).

FSJ argumenterer for endring i førstegangstjenestens lengde av disse årsakene, men her kommer også andre begrunnelser som likhet og rettferdighet til syne. FSJ fremmer med dette råd som ikke bare er tuftet på hva som vil være best utnyttelse av vernepliktsmassen for å skape mest mulig stridsevne sett fra et militærfaglig ståsted, men argumentasjonen inneholder også mer politiske ladete argumenter som har utspring i grunnleggende verdier med basis i grunnloven. Dette støtter opprettholdelsen av verneplikten gjennom at den kobles til nasjonale kjerneverdier, og det kan argumenteres for at verneplikten har vært «markører for det nasjonale, diskursivt koblet til sentrale begreper som folkeforsvar, forsvarsvilje og likhet» (Græger, 2016, s. 172). Imidlertid anbefalte FSJ å øke antallet vervede, og at dette var et «signalisert behov fra forsvarsgrenene» (Solli, 1997, s. 6).

I 2000 leverte forsvarssjef Sigurd Frisvold Forsvarssjefens Forsvarsstudie 2000 (FS 2000), der arbeidet ble ledet av daværende brigader Sverre Diesen. I studien pekes det på verneplikten i forbindelse med hva som er forutsetninger for det «nye Forsvaret»:

I tillegg til de overordnede økonomiske, sikkerhetspolitiske og militærstrategiske avveiningene som utgjør det nye Forsvarets hovedforutsetninger, er det også andre faktorer som har en avgjørende innflytelse på utformingen av strukturen. Dette er først og fremst videreføringen av verneplikten og tilpasningen av Forsvaret til deltagelse i internasjonale operasjoner (Frisvold, 2000, s. 10).

Vernepliktsforsvaret hadde overlevd det første tiåret etter at den kalde krigen var over, og vi ser her at FSJ fremmer en argumentasjon som knytter sammen verneplikten og den manglende evnen til å omstille til «det nye Forsvaret». Selv om antall innkalte vernepliktige til førstegangstjeneste gikk nedover, ble ikke vernepliktsordningen i seg selv utfordret militærfaglig i særlig stor grad. I 2000 var Forsvaret under betydelig omstillingspress, og verneplikten blir fra FSJ pekt på som noe som virket mot sin hensikt i forhold til omstilling. Dette kan sees på som at FSJ er det viktigste talerøret utad for Forsvaret og blir hovedbæreren for historien som etableres og kommuniseres (og som forstås som virkeligheten), og dermed utgjør en sentral posisjon i debatten om verneplikten. Vi ser her en hardere retorikk som benyttes for å forklare hvordan andre behov enn de Forsvaret selv definerer med hensyn til allmenn verneplikt ikke er hensiktsmessige, men at den gjeldende vernepliktspraksisen til dels

---

rett og slett er kontraproduktiv. Behovet for å skille «oss» fra «dem» kalles *diakritika* (Neumann, 2001, s. 178) og er med på å lage en virkelighetsforståelse der verneplikstens militærfaglig begrunnelse settes opp mot den politiske. Dette kommer tydelig frem i neste sitat, der det kan synes å være en skjult dialog mellom militærfaglig og politisk side, der FSJ utgjør posisjonen på den militærfaglig siden.

Videreføringen av den alminnelige verneplikt var en av de gitte forutsetninger i forsvarsstudien. Det har imidlertid hele tiden vært klart at det blir nødvendig å praktisere verneplikten på en måte som er tilpasset Forsvarets behov. Strengt fortolket vil således alminnelig verneplikt innebære at Forsvaret tilføres langt flere mannskaper enn man har bruk for (Frisvold, 2000, s. 10).

Vi ser at måten verneplikten kunne fortolkes *strengt* blir fremhevet, og raskt blir identifisert i sammenheng med hvorfor Forsvaret ikke var tilpasset oppgavene sine. Dette utsagnet kan knyttes til at det er politisk side som eventuelt fortolker vernepliktsbegrepet på denne «strengte måten», og dermed ønsker å kalle inn flere vernepliktige enn Forsvaret mener å ha bruk og økonomiske dekning for. Hva som legges i «streng fortolkning» er ikke nærmere forklart, men dette kan være en metode der en skjult dialog til de politiske beslutningstakerne. Slik legges det til rette for videre argumentasjon i det militærfaglig rådet, og videre begrunnelse for endringer i vernepliktspraksisen. Vi ser her at det anbefales en vernepliktspraksis der 50% av mannlige årskullene utdannes for å dekke «Forsvarets operative behov». Begrepet *operative behov* kan også forstås som et militærfaglig behov, og i det militære begrepsapparatet har begrepet *operativ* en kraftig betydning, spesielt med tanke på at det motsatte er *ikke-operativt* eller i NATO-terminologi *non-operational*, som da kan forstås som noe som ikke har, gir eller bidrar til militær evne, eller noe som har mistet sin stridsverdi. Begrepene *Forsvarets behov*, *operative behov* og *kvalitet fremfor kvantitet* blir alle brukt for å argumentere for reduksjoner i antall innkalte vernepliktige til førstegangstjeneste. Argumentasjonen er med dette negativt ladet, og begrepsbruken kan sees på som retoriske virkemidler for å etablere en ny vernepliktspraksis. Under den kalde krigen hadde kvantitet i seg selv blitt forstått som en kvalitet. Den militærfaglige begrunnelsen om økt kvalitet ville få innvirkning på vernepliktsordningen.

Verneplikten skulle bli bedre funksjonelt tilpasset den nye forsvarsstrukturen gjennom en *differensiering* av verneplikten, gjennom ulik lengde på førstegangstjenesten. Det foreslås like lang tjenestegjøring totalt sett for de vernepliktige gjennom en *differensiert* tjeneste, der de

---

med 12 måneders førstegangstjeneste som hovedregel ikke skulle kalles inn til repetisjonsøvelser, men at de som skulle overføres til Heimevernet etter 4 måneders førstegangstjeneste var tenkt å øves årlig i 20 år (Frisvold, 2000, s. 11). På denne måten bruker FSJ en argumentasjon om vernepliktspraksisen som også tar hensyn til prinsippene om *rettferdighet* og *likhet*, ved at byrden som pålegges de som kalles inn til tjeneste er noenlunde lik i omfang. Denne typen argumentasjon ble også brukt i foregående militærfaglige råd, som vist i forrige kapittel.

I tillegg til prinsippene om rettferdighet og likhet blir legitimitetsspørsmålet i forbindelse med verneplikten nevnt, men at den anbefalte innkallingsstyrken tar utgangspunkt i de *rent operative* behovene. Legitimitetsspørsmålet viser her til andelen som blir innkalt til å gjennomføre militærtjeneste. Dette viser en anbefaling om å videreføre verneplikten med grunnlag i å tilpasse den til forsvarsstrukturens behov, der et stort volum av de mannlige årsklassene fremdeles skulle kalles inn til tjeneste. Det synes derfor som at det er likevel flere behov enn *rene operative behov* som ligger til grunn for forsvarssjefens råd, altså begrunnes ikke verneplikten *bare* militærfaglig fra forsvarssjefen. Vernepliktspraksisen brukes bevisst og fungerer som innramming for å få frem en forståelsesramme som legger til rette for andre militærfaglige begrunnelser. Her ser vi innramming benyttet der det nærmest vil være umulig å ikke være enig i en endring av vernepliktsordningen, der Forsvarets forankring i folket, rettferdighetsprinsippet, ansvarlig forvaltning eller trening og utrustning for soldater konstrueres som truet, og som en naturlig konsekvensen dersom rådet ikke følges:

Spørsmålet om hvor få mannskaper Forsvaret kan kalle inn før verneplikten ikke lenger kan sies å være alminnelig har også vært vurdert. Spesielt gjelder dette i forhold til vernepliktens rolle som forankringsmekanisme for Forsvaret i befolkningen, og i forhold til en generell rettferdighetsbetraktning. Studien har likevel ikke funnet å kunne legge avgjørende vekt på dette. En høyere innkalling vil automatisk gi merutgifter til drift som i neste omgang undergraver mulighetene for å utstyre de innkalte mannskaper med tidsmessig materiell og tilstrekkelig trening. Dermed vil resultatet av en høyere innkallingsprosent bli det motsatte av intensjonen, nemlig svekket motivasjon og legitimitet som følge av at tjenestens innhold åpenbart ikke holder mål. (Frisvold, 2000, s. 11).

Dette viser at det settes sammenheng mellom premisset fra politisk side om at verneplikten skulle legges til grunn, og en fortolkning av hva verneplikt innebærer som institusjon forøvrig for samfunnet. Forsvarsstudien skulle forsøke å få omstilt en stor forsvarsstruktur, og vi ser at premisset om verneplikt settes i et motsetningsforhold til Forsvarets evne til å løse sine oppgaver på en tilfredsstillende måte.

3.1.2 Internasjonale operasjoner

I neste militærfaglig råd fra FSJ settes allmenn verneplikt på agendaen med tanke på Forsvarets evne til å løse oppdrag i internasjonale operasjoner. I forsvarssjefens militærfaglig utredning 2003 (MFU 03) setter FSJ Sigurd Frisvold ikke en motsetning mellom evne til å løse oppdrag «hjemme» og «ute»:

Styrkestrukturens evne til å løse summen av Forsvarets prioriterte oppgaver må være avgjørende for dens sammensetning. Dette innebærer at hoveddelen av styrkene må kunne håndtere oppgavene både hjemme og ute. Militære operasjoner i Norge og norske nærområder og militære operasjoner i utlandet står ikke i et motsetningsforhold som krever to ulike typer forsvar» (Frisvold, 2003, s. 4).

Videre poengteres det at verneplikten er meget viktig for Forsvaret, men at det er behov for mer «gripbare» styrker og derfor behov for «å tilpasse verneplikten slik at kompetanse og kvalitet vektlegges foran utdanningsvolum». Fokus på operasjoner i utlandet settes i sammenheng med verneplikten ved at «en betydelig andel mannskaper bør være villig til å tegne kontrakt for internasjonale operasjoner» (Frisvold, 2003, s. 22). Vi ser her en videreføring og gjentakelse av begrunnelsen for endring av vernepliktsdebatten som den vi så i FS 2000 og fungerer dermed som re-representasjoner.⁸ Vernepliktsordningens historisk godt forankrede oppgave om å sørge for soldater til å forsvare norsk territorium i et defensivt orientert forsvar mot en fiendtlig invasjonstyrke passer ikke lengre når Forsvaret i større grad også skal dimensjoneres for internasjonale operasjoner.

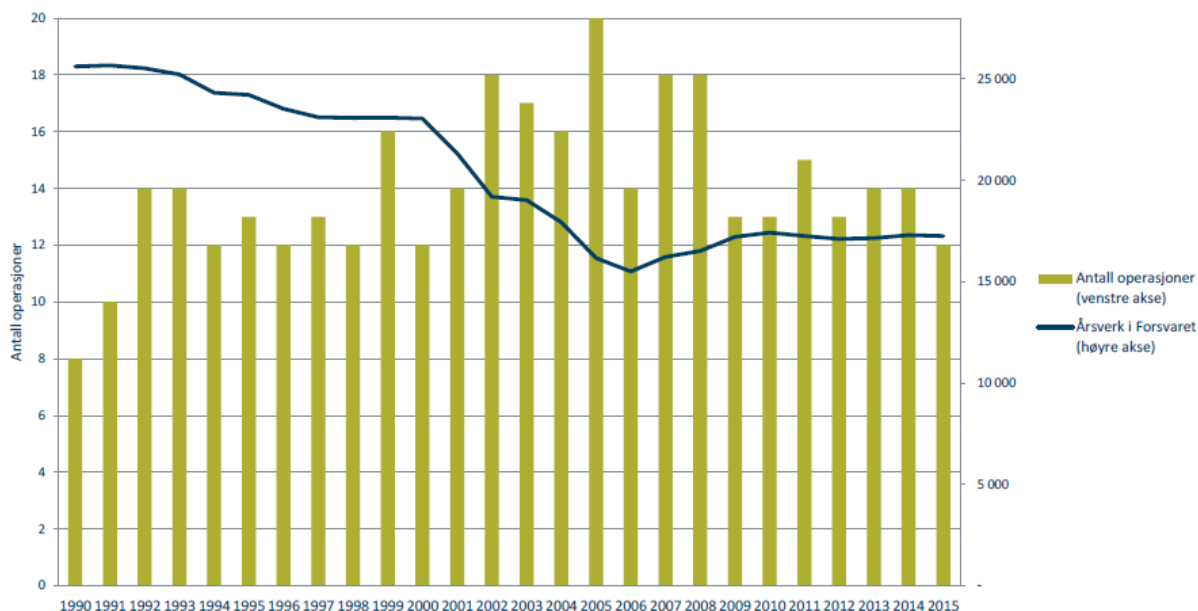
Både forsvar «hjemme» og operasjoner «ute» var dimensjonerende, der «[s]ummen av disse oppgavene skal på en helhetlig og balansert måte være styrende og dimensjonerende for Forsvarets strukturutvikling» (Frisvold, 2003, s. 3). Siden forrige militærfaglige råd fra FSJ hadde angrepene 11. september 2001 blitt gjennomført, noe som i stor grad hadde fått betydning for Norges bruk av militære styrker utenlands, spesielt i Afghanistan.

Verneplikten og tilpasning til internasjonale operasjoner ble løftet fram som hovedutfordringer for «det nye Forsvaret», og understreker presset mot vernepliktens militærfaglige verdi. Løsningen ble å øke antallet profesjonelle soldater på bekostning av antall vernepliktige i strukturen. Utredningen anbefalte økning av årsverk med 900 vervede soldater for å «øke gripbarheten i operativ struktur», og økning i vervede skulle finansieres

---

⁸ Re-representasjon benyttes som begrep der argumenter og begrunnelser gjentas for fremdeles å være gyldige (Neumann, 2001, s. 33).

gjennom kutt i antall vernepliktige (Frisvold, 2003, s. 22-23). Figur 5 viser økning i antall internasjonale operasjoner i perioden, og vi ser av tabellen 2005-2006 at antall årsverk i Forsvaret er på sitt laveste, i en periode med deltakelse i mange internasjonale operasjoner.

Figur 5 - Antall internasjonale operasjoner med norske bidrag (søyle) og antall årsverk i Forsvaret (linje) i perioden 1990–2015 (Gustavsen, Lien & Tollefsen, 2017, s. 9).

I MFU 03 er de militærfaglige begrunnelsene brukt for å redusere antall vernepliktige, men vernepliktsordningen forsvares fordi den utgjør en sentral del i rekrutteringen til internasjonale operasjoner (og beredskapskontrakter). Frisvolds referanse til at «verneplikten må tilpasses Forsvarets behov» settes i MFU 03 i sammenheng med hvordan førstegangstjenesten oppleves av den enkelte vernepliktige, og til selve statusen for vernepliktsordningen; «En økning i antall vernepliktige utover Forsvarets behov vil tilsvarende redusere rammene som kan nyttes til å dekke de operative behov. En slik tilnærming anses snarere å svekke enn styrke vernepliktens status» (Frisvold, 2003, s. 22). MFU 03 er med dette en videreføring av de rådene som ble gitt i Forsvarsstudie 2000, og er ikke en full gjennomgang av konseptet med verneplikt. Snarere peker den på de samme dilemmaene med verneplikten som tidligere, men med sterkere anbefalinger om økt profesjonalisering der vervede skal erstatte vernepliktige i strukturen i større grad. Verneplikten begynte nå å fungere som rekrutteringssystem for Forsvarets oppdrag i utlandet fremfor å bemanne invasjonforsvaret: «Vernepliktens fremste begrunnelse vil være som rekrutteringsbase for militær yrkesspesialisering» (Matlary & Østerud, 2005, s. 20).

FFI gjennomførte i 2007 en analyse om mannskapsproduksjon i Forsvaret, og gav ut rapporten «Kostnytteperspektivet på verneplikten og mannskapsproduksjonen i Forsvaret» (Steder, 2007). Ulike modeller for mannskapsproduksjon ble utarbeidet, og både militærfaglige og politiske forhold ble omtalt og ifølge Steder var det «[...]bred politisk enighet om at det i hovedsak bør være Forsvarets behov som ligger til grunn for utforming av vernepliktsstrukturen, og fra militærfaglig hold er det uttalt at det ønskes en større grad av profesjonalisering» (Steder, 2007, s. 3). Med andre ord settes likhetstrekk ved Forsvarets behov og økt profesjonalisering, som igjen skal få innvirkning på de militærfaglige begrunnelsene i forhold til allmenn verneplikt.

I 2007 gir FSJ Sverre Diesen sitt militærfaglige råd til forsvarsministeren for neste langtidsperiode gjennom forsvarssjefens forsvarsstudie 07 (FS 07). Diesen viderefører flere av de argumentene som ble brukt i både FS 2000 og MFU 03, og argumentene i stor grad understøttes av forskning gjennomført ved Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI)⁹, også når det gjelder vernepliktsspørsmålet. Som nevnt over omhandlet FFIs rapport om «Kostnytteperspektivet på verneplikten og mannskapsproduksjonen i Forsvaret» spørsmålet om vernepliktiges funksjon i Forsvaret, og synes å ha hatt stor innflytelse i FS 07 og kommer igjen til syne som forsvarssjefens militærfaglige råd. Spesielt i avveiningen i forholdet mellom vernepliktige soldater og vervede yrkessoldater finner vi igjen anbefalingene fra rapporten utarbeidet av FFI:

Prinsippet om allmenn verneplikt har hatt en viktig posisjon i utformingen av utdannelses- og treningsstrukturen helt frem til i dag. Imidlertid har utviklingen gått mot stadig flere vervede soldater, hovedsakelig på grunn av økt krav til materiellteknisk kompetanse og behovet for å kunne sende soldater til internasjonale operasjoner (Steder, 2007, s. 3).

Vi ser at det forsterkede fokus på vervede understrekes og settes i sammenheng med operasjoner i utlandet, og at kravet til utdannelsen for soldater blir større.

I forbindelse med strukturelle endringer i Forsvarets organisasjon ble det i FS 07 arbeidet mye for å se for seg hvilke type situasjoner som ville kreve innsats fra Forsvaret, og FFI utarbeidet ulike scenarioer¹⁰ som kunne ligge til grunn for videre utvikling av Forsvaret.

---

⁹ FFI-rapport 2008/00606 FFIs støtte til Forsvarssjefens Forsvarsstudie 2007 dokumenterer FFIs bidrag.

¹⁰ FFI rapport 2006/02664 Scenarioklasser for Forsvarsstudie 2007 – en morfologisk analyse av sikkerhetspolitiske utfordringer mot Norge

---

I en av analysene fra FFI hevdes det at «en hovedkonklusjon fra analysen er at en regulær invasjon nå må betraktes som utenfor mulighetsrommet» (Johansen, 2006, s. 40). Særlig ble begrepene om *varslings*tid og *holdetid*¹¹ fra den kalde krigen utfordret i de nye trusselsscenariene, og muligheten for et *strategisk overfall* fra Russland med svært kort eller ingen forutgående varslings ble spilt opp som et scenario: «Samtidig representerer dette [strategisk overfall] det øvre ytterpunkt for hva det er rimelig å forestille seg som gjennomførbart i termer av militære utfordringer mot Norge» (Johansen, 2006, s. 32). Det er i lys av dette trusselbildet at argumentasjonen rundt behovene for bedret reaksjonsevne for Forsvaret setter fart. Spesielt vernepliktspraksisen utfordres med tanke på å bidra til hurtig reaksjonsevne med kampklare styrker, som i likhet med resten av Forsvaret, som ikke har vært spesielt innrettet eller dimensjonert for stående beredskap. Det militærfaglige rådet med hensyn til å foreslå endringer i vernepliktspraksisen og forslag til nye bemanningsmodeller tar derfor i stor grad utgangspunkt i analysene som ble gjennomført av FFI.

De økonomiske vurderingene ser ut til få stor påvirkning på hvordan den militærfaglige begrunnelsen i vernepliktsspørsmålet. Dette kommer til syne gjennom FFI-rapporten «Kostnytteperspektiv på verneplikten og mannskapsproduksjonen i Forsvaret», som behandler samfunnsøkonomiske og forsvarsøkonomiske forhold ved vernepliktsordningen. Den peker på at «verneplikten er en subsidiering av Forsvaret ved at det gis tilgang på arbeidskraft til under markedspris» og «ser ut til å føre til et samfunnsøkonomisk tap i makroperspektiv». I forhold til den forsvarsøkonomiske siden hevder FFI:

For de fleste av forswarets operative avdelinger er det i et forsvarsøkonomisk perspektiv mer lønnsomt, målt i både kroner og operativ evne, å ha vervede på kontrakt fremfor årlige innrykk av vernepliktige (Steder, 2007, s. 3).

Gjennom FS 07 forsøker Diesen å avpolitiserer sitt eget råd med tanke på balansen mellom vernepliktige og vervede, og gjøre spørsmålet om forholdet mellom vervede vernepliktige til en politisk prioritering mellom operasjoner hjemme eller ute. I likhet med FS 2000 ser vi nå at det militærfaglige rådet støtter seg på de økonomiske argumentene, og igjen holder fram vernepliktsordningen i forhold til reformer og endringer i Forsvarssektoren. Dette skjer gjennom å sette verneplikten opp mot den politiske viljen til å gjøre prioriteringer som enten går utover de grunnleggende prinsippene med alliansetilhørighet, eller i større grad prioritere

---

¹¹ Holdetid var et mål for hvor lenge det norske forsvarer ville være i stand til å motstå et militært angrep fra Sovjetunionen. Dette var et sentralt begrep i norsk forsvarsplanlegging under Den kalde krigen. Begrepet ble innført av Forsvarets forskningsinstitutt (Børresen, 2017)

---

nasjonale hensyn, for eksempel i nordområdene: «Balansepunktet mellom vervede og vernepliktige vil derfor reflektere i hvilken grad man politisk prioriterer utholdenhet i internasjonale operasjoner i forhold til nasjonal forsvars- og krisehåndteringsevne i nordområdene» (Diesen, 2007, s. 8). FSJ Frisvold hevdet på sin side i sitt militærfaglige råd at Forsvaret kunne brukes til begge typer operasjoner (nasjonalt og internasjonalt), mens Diesen snur om på denne argumentasjonen bare fire år senere. I FS 07 problematiseres det rundt vernepliktens militære verdi med utgangspunkt i «det nye» trusselbildet, der manglende evne til hurtig reaksjon (Jfr. scenarioklasseanalysen fra FFI) og deltagelse i internasjonale operasjoner står sentralt. Diesen fanger på mange måter politikerne med måten han fremfører argumenter om hvordan Forsvaret bør innrettes og dimensjoneres også med hensyn til vernepliktsordningen for å løse pålagte oppgaver, gjennom å vise til «Forsvarets behov»:

Verneplikten er avgjørende for både Forsvarets rekrutteringsevne og for evnen til å bemanne deler av strukturen. [...]Det er derfor avgjørende at verneplikten beholdes med utgangspunkt i Forsvarets behov, slik det allerede er politisk besluttet ifm behandlingen av tidligere langtidspaner (Diesen, 2007, s. 11).

I FS 07 omtaler også Diesen kort forholdet til vernepliktens legitimitet, der det hevdes at «reduksjonen i antall vernepliktige neppe vil påvirke ordningens legitimitet nevneverdig», men at det som påvirker legitimitet i størst grad er «at de vernepliktige selv oppfatter tjenesten som meningsfull og at den kompenseres på en måte som oppfattes som rimelig». Det legges samtidig opp en advarsel om at dersom det militærfaglige rådet ikke følges med hensyn til å kalle inn færre vernepliktige: «Dersom Forsvaret må kalle inn flere vernepliktige enn det egentlig er behov for og ressurser til, vil dette tvert imot kunne svekke ordningens omdømme og legitimitet ved at tjenesten blir dårligere for flere» (Diesen, 2007, s. 12).

Vi ser her at FS 07 argumenterer for at vernepliktspraksisen må endres med utgangspunkt i to sentrale forhold; færre vernepliktige og flere vervede for å øke operativ evne, og at vernepliktens legitimitet står på spill dersom bemanningsmodellen ikke endres.

FS 07 legger stor vekt på at vernepliktspraksisen med 12 måneder i sum skaper liten operativ effekt. Som følge av høye krav til personellens kompetanse (lang opplæring på moderne avansert teknologi og våpensystemer) blir tiden der avdelingene kan stå i beredskap for høyintensitets krigføring svært lav og at de operative kravene må senkes for at avdelingene skal kunne settes opp for beredskap. Vernepliktsbaserte avdelinger med «fredsoperative oppgaver» som f.eks. HMKG, GSV og KV anbefales videreført i studien, mens manøverbataljonene i Brigaden foreslås endret med hensyn til bruk av vernepliktige

---

mannskaper; to vernepliktige bataljoner foreslås erstattet av en vervet bataljon av økonomiske, praktiske og etiske årsaker (Diesen, 2007, s. 12). FS 07 argumenterer for at det ikke er internasjonale operasjoner som er begrunnelsen for økt profesjonalisering, men at det er scenarioene som stiller krav om reaksjonsevne og beredskap for nasjonale operasjoner som krever en større andel vervede soldater fremfor vernepliktige. Ressursmessig anbefaler studien å gradvis redusere antall vernepliktige, og heller bruke økte ressurser på vervede (Diesen, 2007, s. 54).

3.2 Nasjonalt forsvar og ressurser (2008-2014)

Norge hadde i årene før 2008 argumentert for en revitalisering av NATOs fokus med tanke på økt å trekke oppmerksomheten tilbake til NATOs kjerneoppgaver som kollektivt forsvar og territorielt fokus som tilsvar til operasjonene utenfor alliansens territorium (der Norges geostrategiske plassering var blitt mer og mer perifer). Dette ble kalt for Nærområdeinitiativet, og ble blant annet støttet av andre NATO-nasjoner som hadde sammenfallende interesser med Norge. Den Russiske invasjonen i Georgia satte fart i denne prosessen, og disse ytre faktorene skulle få stor betydning for alliansens videre fokus (Russland ble igjen oppfattet som en trussel, spesielt av de nye NATO-medlemmene med grense mot Russland i øst). Politiske krefter i Norge argumentere for økt satsning i «nærområdene», og avhengig av ståsted ble «mer fokus på nærområdene» brukt som argument for alt fra å være mer tilstede i Nord-Europa og Norge, og internt i Norge – om geografiske prioriteringer om Nord-Norge i forhold til Sør-Norge. I forbindelse med at forsvarsministeren ba FSJ om fagmilitært råd til neste langtidsplan uttalte forsvarsministeren om behovet for endringer knyttet til Forsvarets innretting med økt fokus på egne nærområder:

Utfordringsbildet er nå klarere. Først og fremst så vi at evnen til å respondere tilstrekkelig raskt på en trussel i våre nærområder ikke er så god som vi kunne ha ønsket. Vi så at viktige deler av vår forsvarsstruktur ikke har den reaksjonsevnen og utholdenheten som de markante endringene rundt oss krever. *Status quo er ikke et alternativ (Søreide, 2014)*

Vi skal i det følgende se hvordan vernepliktens begrunnelser i perioden endres med tanke på endringer knyttet til internasjonale operasjoner og nasjonalt forsvar.

I forsvarssjefens militærfaglige råd 2011 (FMR 11) støttet daværende FSJ Harald Sunde flere av forhenværende FSJ Diesen synspunkt i vernepliktsspørsmålet, det vil si at verneplikten måtte bli bedre tilpasset Forsvarets behov. Spesielt med hensyn til utenlandsoperasjoner ble

---

vernepliktsordningen begrunnet som problematisk, som kobles til norsk forsvarstradisjon der Norge ikke har hatt tradisjon for å benytte vernepliktige soldater i risikofylte operasjoner i utlandet (Ulriksen, 2002). Imidlertid går ikke Sunde like langt i sine anbefalinger som Diesen om å erstatte vernepliktsbaserte avdelinger med vervede avdelinger, men argumenterer for at bemannings- og produksjonsmodellen gir lav operativ evne nasjonalt, og at det er ressurskrevende å gjøre vernepliktige som verves for utenlandsoperasjoner klare for innsats. Altså at vernepliktsordningen hverken er gunstig for nasjonalt forsvar eller internasjonale operasjoner:

Virksomheten i Hæren er i stor grad konsentrert rundt utdanning av vernepliktige mannskaper inne til førstegangstjeneste. Denne produksjonsmodellen med tilhørende operativ tilgjengelighet begrenser Hærens muligheter for å utvikle den operative evnen, spesielt innenfor brigaden. Dette kommer særlig til syne ved at det periodevis er svært lav tilgjengelighet på mobile landstyrker, samt at det medfører et omfattende og kostnadskrevende utdanningssystem for å kvalifisere personellet for operasjoner i utlandet (Sunde, 2011, s. 26).

Ved å påpeke at det er krevende å kvalifisere soldater fra verneplikten til operasjoner i utlandet og setter Sunde dermed verneplikten inn i en kost-nytte analyse der målsettingen blant annet er å stille soldater til operasjoner i utlandet. I tillegg peker han på at Brigaden har lav operativ evne på grunn av dårlig tilgjengelighet på kampstyrker med kort klartid (hurtig reaksjonsevne). Det er dermed ikke overraskende at antallet vervede foreslås økt i FMR 11, på lik linje med MFU 03 og FS 07, noe som holder problemstillingen varm rundt en ytterligere profesjonalisering på bekostning av vernepliktige fra militærfaglig hold.

Rådet gir ingen konkrete forslag om endringer i førstegangstjenestens varighet, og legger videreføring av 12 måneders førstegangstjeneste til grunn (Sunde, 2011, s. 62), men åpner for at «spesielle funksjoner» kan forlenge førstegangstjenesten til 18 måneder, basert på frivillighet. Misforholdet mellom operative krav til avdelingene, med definert reaksjonsevne kravsatt til den enkelte avdeling i alt fra minutter til måneder, og bemanningssituasjonen med vernepliktige soldater kommer frem i rådet ved at tilgjengeligheten på kampklare styrker defineres som lav. Dette står i kontrast til det som legges til grunn for et «innsatsforsvar»:

Dagens innretning og bemanningsmodell, spesielt innenfor Hæren, begrenser muligheten til å produsere nødvendig reaksjonsevne, og gir ikke tilstrekkelig fleksibilitet og handlefrihet for flere av de operative avdelingene. Videreutvikling av

---

verneplikten og førstegangstjenesten må ta høyde for økte krav til å betjene moderne materiell, større kompleksitet i operasjoner, muligheter for gjenbruk av mannskaper, og at den er kostnadseffektiv. Det anbefales derfor at førstegangstjenesten videreutvikles og tilpasses innsatsforsvarets behov (Sunde, 2011, s. 62).

Vi ser gjennom FMR 11 at de militærfaglige begrunnelsene har et sterkt fokus på operasjoner i utlandet, noe som avspeiler at dette i flere år hadde vært en prioritert og sentral del av Forsvarets oppgaveportefølje. Russlands invasjon av Georgia medførte et fornyet fokus på nasjonale operasjoner. Både utenlandsoperasjonene og ønsket om militære styrker med bedre reaksjonsevne nasjonalt setter verneplikten og vernepliktsordningen under press. Vernepliktsordningen beskrives delvis som årsak til Forsvarets lave operativ evne på grunn av hvordan styrkeproduksjonen gjennomføres.

FFI arbeidet i perioden 2009-2011 med prosjektet «Fremtidens landmakt», med mandat om å foreslå en struktur for landmakten med bedre samsvar mellom budsjetter og faktiske utgifter, mellom operativ evne og oppgaver, og mellom utdanning og turnover. Prosjektet konkluderte med at det var mulig å identifisere flere alternative strukturer for landmakten som ville tilfredsstillende de overordnede operative krav i fredstid og i et krigsscenario som kunne realiseres innenfor budsjetttrammene:

Hovedlinjene i vår anbefalte løsning bygger på innføring av et kontraktsregime med frivillig vervning av alle soldater og befal etterfulgt av 5–15 års tjeneste avhengig av kategori. Ubalansene i utdanningssystemet fjernes ved å avvikle førstegangstjenesten i sin nåværende form, og i stedet organisere all soldatutdanning innenfor separate skoler (Johansen, Sundfør & Hoff, 2012, s. 3).

3.3 Reaksjonsevne og utholdenhet (2014-2018)

I perioden 2008-2014 tok fremdeles operasjoner i utlandet stort fokus i Forsvarets organisasjon (og siden Forsvaret ikke har hatt tradisjon for å benytte vernepliktige soldater i operasjoner i landdomenet utenlands) som talte for videre rekruttering og tilsetting av profesjonelle soldater for å kunne løse oppdrag utlandet. I følge Græger hadde deltakelse i internasjonale operasjoner påvirket Forsvaret med tanke på profesjonalisering: «Dagens Forsvar har stort fokus på profesjonalitet i betydningen økt kvalitet, kompetanse og stridsevne ved militære avdelinger og kapasiteter som sendes ut. Stadig mer avansert militærteknologi som krever spesialisering, har også fremmet profesjonalisme i Forsvaret» (Græger, 2011, s. 95).

Her siteres FSJ Bruun-Hansen:

Russlands folkerettsstridige annektering av Krim, og innblanding i indre forhold i Øst-Ukraina, har resultert i et stadig mer anstrengt forhold mellom Russland, NATO og EU. Mangel på stabilitet og forutsigbarhet gjør den sikkerhetspolitiske situasjonen krevende, og den har ikke vært mer utfordrende siden den kalde krigen (Bruun-Hanssen, 2015, s. 2).

Begrepet *førstelinjeforsvaret* ble stadig oftere brukt, uten at det lå et nytt forsvarskonsept som tilsa endringer i vernepliktspraksisen: «Forsvaret skal [...] være et førstelinjeforsvar for NATO, det vil si raskt kunne ta opp kampen og møte en motstander på norsk jord i påvente av allierte forsterkninger» (Bruun-Hanssen, 2015, s. 4). Vi skal videre se hvordan økte krav til reaksjonsevne og utholdenhet knyttes til vernepliktsordningen og hvordan blant annet dette påvirker begrunnelsene som benyttes i forhold til allmenn verneplikt.

I perioden etter den kalde krigen ble vernepliktsforsvaret koblet til et kvantitativt stort invasjonforsvar med nasjonal innretning. Vi ser likevel at FSJ benytter begrepet *kvantitet* i FMR 15: «Forholdstallet mellom vernepliktige (førstegangstjenestegjørende) og vervede i operative enheter er en avveining mellom kvalitet og kvantitet». Etter nesten 30 år med omstilling og reduksjoner av Forsvarsstrukturen velger likevel FSJ å benytte begrepet *kvantitet* som har blitt knyttet til det motsatte av kvalitet, effektivitet, økonomisk vanstyre og ellers det som måtte passe for en argumentasjon for å få redusert forsvarsstrukturen til å passe med de økonomiske rammebetingelsene. Innrammingen her ses også i sammenheng med at FSJ åpner for å helprofesjonalisere Forsvaret, selv om FMR 15 i forhold til verneplikten innledes med: «Allmenn verneplikt med tilhørende førstegangstjeneste forutsettes videreført basert på Forsvarets behov» (Bruun-Hanssen, 2015, s. 28). Konsekvensen for vernepliktsordningen ble beskrevet i sammenheng med dårligere forsvarsevne som følge av reduserte driftsbudsjetter, færre avdelinger og følgelig behov for færre vernepliktige:

Utviklingen vil fortsette i hele perioden, og setter spørsmålsteget ved om verneplikten fortsatt har tilstrekkelig militær verdi. På et tidspunkt vil produksjonsapparatets størrelse være uforholdsmessig stort i forhold til den operative strukturen. Derfor vil det kunne være mer hensiktsmessig med et helprofesjonelt forsvar. (Bruun-Hanssen, 2015, s. 75).

Forsvarssjef Haakon Bruun-Hansen følger i FMR 15 opp vurderingene fra FFI om hvorvidt verneplikten gir Forsvaret soldater som tilfredsstillende de operative kravene som stilles til

---

avdelingene, og åpner opp for en diskusjon om at vernepliktsordningen må endres. Her settes reduksjoner i antall avdelinger som følge av at organisasjonen har fått mindre bredde (som følge av reduserte budsjetter) i sammenheng med «Forsvarets behov» og hvorvidt det gir militær verdi å fortsette med vernepliktsordningen (dersom dagens budsjettnivå blir videreført). Bruun-Hansen går dermed mye lengre enn sine forgjengere i sitt militærfaglige råd ved å åpne opp for å se på selve vernepliktspraksisen, bemanningsmodeller og forsvarsstruktur på nytt, selv om dette først og fremst påpekes dersom Forsvarets tildelinger ikke økes. Tidligere forsvarssjefer beskriver og foreslår endringer *innenfor* gjeldende praksis, mens Bruun-Hansen viser en mer åpen tilnærming der verneplikten ikke lenger synes å være et av prinsippene som Forsvaret har som fundament. Når vernepliktsforsvaret settes under press fordi ressurser og oppgaver forsøkes balansert, er reaksjonen fra militærfaglig hold å vurdere gjeldende praksis på nytt. Mindre forsvar gir færre avdelinger, som igjen betyr færre vernepliktige, ifølge FSJ. Begrunnelsen for vernepliktsordningen (og eventuelt kutte denne) kan ses som innramming der budskapet handler om å få tilført mer ressurser enn i dag. Begrunnelsen for allmenn verneplikt blir da et pressmiddel for økte økonomiske rammer. FSJ holder også liv i debatten om helprofesjonalisering av Forsvaret med utspillet, en debatt som tilbake i historien har skapt, og fremdeles skaper stort engasjement.

I sin årlige tale i Oslo Militære Samfund setter FSJ Bruun-Hanssen verneplikten i sammenheng med rekruttering til et yrkesliv i Forsvaret:

«Jeg har gjennom flere år møtt våre soldater i operasjoner både hjemme og ute. De slutter aldri å imponere meg. Solide kunnskaper og ferdigheter, gode holdninger og modne refleksjoner, koblet med vilje til å ta initiativ og ansvar, er typiske kjennetegn. Under besøk til de vernepliktige ser jeg at mange av de samme egenskapene er fremtredende også hos de yngste soldatene. For meg er dette et tegn på at vi rekrutterer de beste til vårt yrke, og at den utdanning vi gir holder høy kvalitet» (Bruun-Hanssen, 2018, januar).

Dette viser en kontinuitet i den militærfaglig argumentasjonen der verneplikten gjennom et tiår har vært begrunnet som rekruttering til internasjonale operasjoner. Nå ser vi imidlertid at begrunnelsen rundt rekruttering til videre tjeneste i Forsvaret brukes når behovet for personell til operasjoner «ute» er redusert. Den nye virkeligheten «hjemme» betyr økt profesjonalisering, og verneplikten står sentral for rekruttering til spesialistkorpset i ny ordning for militært tilsatte (OMT).

I militærfaglig råd 2015 forutsetter FSJ Bruun-Hansen at allmenn verneplikt videreføres basert på Forsvarets behov, at «personell i førstegangstjeneste bidrar til at Forsvaret kan gjennomføre både daglige operasjoner og drift. Vernepliktsordningen produserer nødvendige reserver til å øke volumet og utholdenheten i Forsvarets beredskap». FSJ sier samtidig at dagens vernepliktpraksis ikke sørger for tilstrekkelig rekruttering til Heimevernet i Nord-Norge (spesielt for styrkestrukturen i Finnmark) (Bruun-Hanssen, 2015, s. 28). Videre stiller FSJ grunnleggende spørsmål til vernepliktsordningens hensikt, og om Forsvaret heller burde basere seg på profesjonelle soldater fremfor vernepliktige soldater.

Med spørsmålet om Forsvaret burde gå fra å være et vernepliktsforsvar til et helprofesjonelt forsvar stiller FSJ seg inn i rekken av forsvarssjefer som har ment at det kan stilles spørsmål om det (fremdeles) er et militære rasjonale ved verneplikten når Forsvaret har blitt så lite. Forsvarssjefen konkluderer lite om verneplikten, utover å spesifisere at den anbefalte strukturen har behov for 8600 vernepliktige inne til førstegangstjeneste. Planen for Hæren og Heimevernet ble utsatt gjennom langtidsplanen som fulgte FMR 15, og det er i denne utredningen militærfaglige begrunnelser for anbefalt utvikling av vernepliktsordningen. Landmaktsutredningen tar for seg de våpengrenene som historisk har hatt flest vernepliktige soldater i strukturen. Verneplikten vurderes på nytt av arbeidsgruppa, og det er tydelige spor av FFI-rapporten fra 2012 «Fremtidens landmakt – veivalg mot en fremtidig norsk landmakt i balanse» (Johansen et al., 2012).

3.4 Delkonklusjon – militærfaglig begrunnelse

Gjennom de tre periodene har vi sett at den militærfaglige begrunnelsen for allmenn verneplikt har vært i forandring. Analysen viser at begrunnelsene har utviklet seg med grunnlag i både ytre og indre faktorer. Ytre faktorer som endret trusselbilde etter Sovjetunionens kollaps og NATOs deltagelse i internasjonale operasjoner har påvirket ressurstildelingen og endret Forsvarets oppgaver. Vernepliktsforsvaret forsøkes omstilt fra å være et invasjonforsvaret der *kvantitet var kvalitet i seg selv*, og store personellressurser var grunnleggende for å bygge et stort invasjonforsvar.

I begynnelsen av perioden ble allmenn verneplikt militærfaglig begrunnet funksjonelt for å få nok soldater til den store nasjonalt og territorielt orienterte forsvarsstrukturen. Invasjonsforsvarets behov for slagkraft, utholdenhet og reserver gjorde at den militærfaglige begrunnelsen om *kvantitet* ble opprettholdt så lenge invasjonforsvarskonseptet var gjeldende. Denne begrunnelsen støttet de tradisjonelle verdiene som hadde blitt brukt til å legitimere vernepliktspraksisen som hadde utviklet seg fram mot 1990-tallet. Vernepliktsinstitusjonen var i en viss grad med på å sementere de militærfaglige begrunnelsene. Analysen viser at det først er når Forsvaret står ovenfor *den doble ubalansen* mellom oppgaver og ressurser, og drift og investering at endringer i vernepliktspraksisen tvinges frem. Med dette tilpasses vernepliktspraksisen slik militærfaglige råd lenge hadde argumentert for, og «Forsvarets behov» ble i større grad vektlagt med tanke på vernepliktspraksisen.

De reduserte budsjettene førte til at vernepliktsordningen ble sett på som en (uønsket) politisk føring. Den ble begrunnet med at den virket kontraproduktiv med hensyn til å omstille forsvarsstrukturen, drive forsvarlig forvaltning, gi vernepliktige god nok trening, utstyr og en meningsfull og trygg tjeneste. Indre faktorer som kommer til syne i analysen viser at verneplikten blir brukt til å som innramming for å øke de økonomiske rammene, anskaffe nytt materiell og profesjonalisere Forsvaret. Dette er hovedsakelig reduserte budsjetter.

Analysen viser at det først er når Forsvaret står ovenfor *den doble ubalansen* i forhold til oppgaver og ressurser, og drift og investering at endringer i vernepliktspraksisen tvinges frem,

---

og at vernepliktspraksisen tilpasses «Forsvarets behov» og dermed tilpasses de militærfaglige begrunnelsene i større grad enn tidligere i perioden.

Nye oppgaver for Forsvaret gjennom avvikling av invasjonforsvarskonseptet og operasjoner i utlandet gjør at allmenn verneplikt i større grad blir militærfaglig begrunnet med funksjonen som rekrutteringskanal for internasjonale operasjoner. Samtidig setter militærfaglige råd vernepliktsordningen under betydelig press ved at økt profesjonalisering anbefales for å bedre kunne løse Forsvarets oppgaver. Dette gjelder spesielt i perioden da internasjonale operasjoner krevde mest av Forsvarets organisasjon.

Etter 2014 ble fokuset på internasjonale operasjoner redusert. Den tidligere vernepliktspraksisen med å gjøre vernepliktige soldater inne til førstegangstjeneste «gripbare» for oppdrag utenfor landegrensene avtok og ble mindre viktig. Forsvarets prioriterte oppgaver ble mer nasjonalt rettet, og vernepliktspraksisen utfordres grunnleggende om vernepliktsordningen i sin helhet fremdeles er relevant dersom strukturen reduseres ytterligere. Økte krav til reaksjonsevne og utholdenhet blir benyttet i begrunnelsene som taler for økt profesjonalisering, også for å ivareta nasjonalt forsvar.

Når de militærfaglige begrunnelsene begynner å stille spørsmålstegn ved om den allmenne verneplikten er relevant, settes vernepliktsinstitusjonen under betydelig press. Dette forsterkes når verneplikten brukes som innramming for å kunne anskaffe nytt materiell og øke de økonomiske rammene.

---

4 Politiske begrunnelser

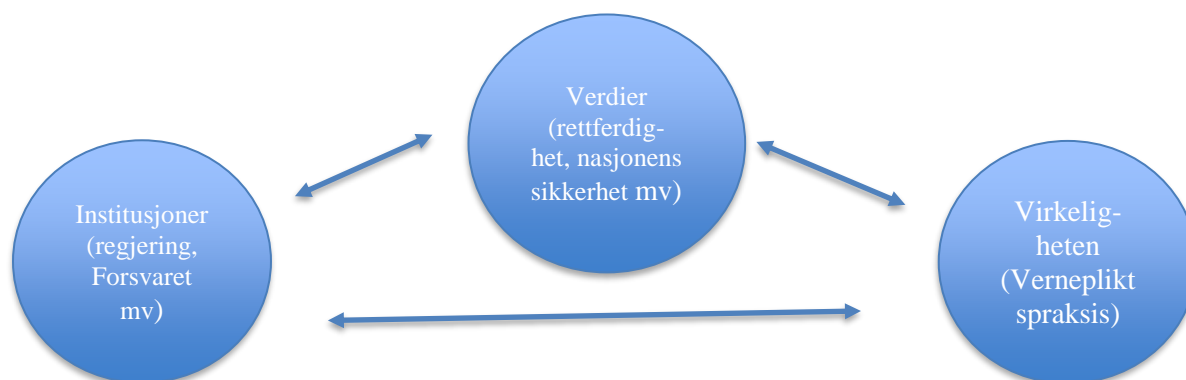
Heren skal utetter vera ei vern for folkefridomen, innerter ei visse for lógbunden folkefridom. Heren er det yttarste rettsmiddel i handi paa ei andsvarleg styrmagt, - det vil segja i handi paa folket sjølv (Hægland & Forsvarsdepartementet, 1913, s. 31).

Sitatet fra 1913 over viser en viss likhet med det tidligere brukte og velkjente sitatet fra Clausewitz om krigen som forlengelse av politikken:

“War is merely the continuation of policy by other means. We see, therefore, that war is not merely an act of policy but a true political instrument, a continuation of political intercourse, carried out with other means” (Clausewitz et al., 1993, s. 87).

I dette kapittelet skal jeg se på hvordan verneplikten begrunnes fra et politisk perspektiv og om det har vært endringer i begrunnelsene over tid i tillegg til å se om begrunnelsene reflekterer endringer i samfunnsverdier, økonomiske rammer og Forsvarets oppgaver. Vi skal se at begrunnelsene viser både kontinuitet og diskontinuitet, og at verneplikten som institusjon og praksis også påvirker hvordan argumenter dannes, utvikles og opprettholdes. Vi skal blant annet se at politiske begrunnelser i stor grad er opptatt av invasjonforsvar, forsvarsvilje, internasjonale operasjoner, legitimitet og likestilling.

Figuren under forsøker å forklare hvordan institusjoner, verdier og praksis påvirker hverandre (sosialt) ved å være i bevegelse, og der institusjoner kan være aktører som politiske beslutningstakere (f.eks. regjeringen), Forsvaret osv. og som dette kapitlet analyserer. Verdier i denne sammenhengen kan være nasjonens frihet, norsk forsvarskultur, likhet, og integrasjon, og modellen viser hvordan både verdier og institusjoner påvirker hvordan verneplikten praktiseres. Figuren er nyttig for å se hvordan de ulike verdiene, argumentene / begrunnelsene og vernepliktspraksisen forholder seg til og påvirker hverandre

---

Figur 6 - Vernepliktsdiskursen som lukket feedback-loop (Neumann, 2001, s. 91-93)

4.1 Folkeforsvaret utfordres (1990-2008)

I denne første perioden er den kalde krigen nettopp avsluttet, og det er stor usikkerhet om hvordan det nye globale verdensbildet skal utvikle seg videre. Trusselbildet er uklart. Totalforsvaret, basert på vernepliktsforsvaret og sivilforsvaret, var stort og personellintensivt: «[p]å 1970- og 1980-tallet var krigsstrukturen, bestående av fredsstruktur og mobiliseringsstruktur på omlag 350 000» (Bogen & Håkenstad, 2015, s. 32). Det territorielt innrettede vernepliktsforsvaret var godt fundamentert gjennom de de historiske forholdene den kalde krigen hadde lagt til rette for. Ifølge Heier så representerer fraværet av en invasjonstrusselen og et mer internasjonalt trusselbilde et «paradigmeskifte» og ulike krefter virker konserverende for det etablerte: «det er vanskelig å bryte med innarbeidede holdninger og normer, og [...] det er lettere å lukke øynene for ubehagelige realiteter» (Heier, 1999, s. 107).

4.1.1 Verneplikten som motkraft til endring

Nå skulle man prøve å omstille Forsvaret og et vernepliktsforsvar som gikk under betegnelsen «Folkeforsvaret», knyttet historisk til hvordan Norge som stat og nasjon ble dannet. I følge Sørbo, Knutsen, Larsen og Michelsen ble verneplikten viktig ikke bare for norsk statsbygging, men også nasjonsbygging i løpet av 1800-tallet: «Verneplikten knyttes til demokratiet – folket skal selv bygge og forsvare landet. Mange mener at den er en garanti mot at de væpnede styrker skilles ut som en stat i staten, og sikrer demokratisk kontroll. Den symbolske verdien er stor» (Sørbo, Gjerdåker, Knutsen, Larsen & Chr. Michelsens, 1997, s. 113).

Forsvarskommisjonen av 1990, som var den første gjennomgangen av Forsvaret etter den kalde krigens slutt, skrev følgende om allmenn verneplikt i sin innstilling fra 1992: «Allmenn verneplikt har vært begrunnet ut fra rent militære behov. Den lave befolkningstettheten har gjort det nødvendig for Norge å etablere en betydelig større styrke enn hva som kunne ha vært oppnådd gjennom oppsetninger bestående kun av vervet personell» (NOU 1992:12, s. 22). Som sitatet viser, ser vi en begrunnelse for verneplikten, med rasjonale om at lav befolkningstetthet gjør at verneplikten (middel) var bedre egnet for Norge enn vervede styrker

---

for å kunne sette opp større styrker (mål) i et kvantitativt stort forsvar. I forbindelse med identifiserte mangler og svakheter i Forsvaret skriver kommisjonen at: « [...] I tillegg kommer den generelt lave treningsstandard som følge av at Norge har et verneplikts- og mobiliseringsforsvar (NOU 1992:12, 1992, s. 31)». Verneplikten er altså en nødvendighet for å kunne rekruttere nok personell (siden landet er så tynt befolket), men løsningen med å holde seg med et vernepliktsbasert forsvar førte likevel til svak forsvarsevne. Her kan man se et paradoks i argumentasjonen; på den ene siden argumenteres det for et (videreført) vernepliktsforsvar, og på den andre siden anerkjennes det at vernepliktsforsvaret som konsept medfører dårlig stridsevne. Siden kommisjonens beskrivelse er at verneplikten hadde vært begrunnet ut fra rent *militære behov*, og disse likevel ikke møtes i tilstrekkelig grad, kan dette forstås som at det er *andre behov* som har blitt lagt til grunn. Hvorfor skulle en da anbefale et videreført vernepliktsforsvar? Kunne det være viktigere for Norge som nasjon å holde seg med en vernepliktsordning av andre årsaker enn de rent militære?

Ifølge forsvarskommisjonen var det også økonomiske betenkeligheter knyttet til vernepliktsordningen: «[e]n av de viktigste fagmilitære problemstillingene i tilknytning til den militære førstegangstjenesten, gjelder kostnadene forbundet med gjennomføringen av tjenesten. Førstegangstjenesten er en av de mest kostnadskrevenne faktorene i Forsvarets driftskostnader» (NOU 1992:12, s. 160). NOU'en slo fast at verneplikten var kostbar for Forsvaret. Ressursperspektivet synes også å komme tydelig fram med hensyn til antall ansatte og tjenestesteder når kommisjonen viser til at det er antall vernepliktige som gjennomfører førstegangstjeneste som «virker dimensjonerende på fredsstrukturen i den forstand at dette i stor utstrekning bestemmer omfanget av tjenestesteder og behovet for ansatte» (NOU 1992:12, s. 207).. I debatten om vernepliktsforsvaret rammes verneplikten inn i en rekke saksområder som ikke handler om militærfaglige kvaliteter, men om Forsvarets forankring i folket, Forsvarets legitimitet, rettferdig byrdefordeling, operativ evne og forsvarlig forvaltning:

Vernepliktssystemet og totalforsvarskonseptet medvirker til å fornye og befeste kontakten mellom Forsvaret og det sivile samfunnet. Opprettholdelse av et troverdig norsk forsvar forutsetter bred støtte fra befolkningen. I et land som baserer seg på vernepliktsforsvar stiller dette en rekke krav til Forsvaret og til utformingen av forsvarspolitikken. For det første er det nødvendig at den byrde som pålegges de vernepliktige oppleves som rettferdig, at tjenesten gis et meningsfullt innhold, og at

---

man i fred såvel som i krig har tillit til at utstyr og utdanning gjør det mulig å løse oppgavene. (NOU 1992:12, s. 135).

Som sitatet over viser, blir flere av de grunnleggende verdiene som verneplikten hadde for samfunnet de sentrale for å beholde verneplikten i fremtiden, snarere enn det rent funksjonelle; å sørge for at Forsvaret fikk de soldatene det trengte, benyttet. Begrunnelsene er sterkt knyttet til de nasjonale verdiene som vernepliktsordningen hadde vært en bærer av gjennom historien, blant annet at Forsvaret speile folket og være et virkemiddel for å utjevne sosiale forskjeller: «Verneplikten ble en markør for det nasjonale, diskursivt koplet til folkeforsvar og forsvarsvilje, og til demokratiske idealer om likhet, rettferdighet og representativitet» (Græger, 2011, s. 94).

Verdiene kommunisert gjennom verneplikten (og folkeforsvaret) kommer også tydelig til uttrykk gjennom de politiske styringsdokumentene som utformes kort tid etter at Forsvarskommisjonen av 1990 leverte sin anbefaling. I den neste langtidsplanen kan vi se Brundtland III-regjeringens politiske vurdering av FS 91 og Forsvarskommisjonens anbefalinger med hensyn til allmenn verneplikt:

I utgangspunktet er behovet for vernepliktig personell til det militære forsvar styrt av krigsstrukturens størrelse og omfang. De beste innsparingsresultater kunne derfor oppnås ved bare å innkalle det antall vernepliktige til førstegangstjeneste som krigsstrukturen krever. I likhet med FK 90 [Forsvarskommisjonen av 1990] avviser imidlertid Regjeringen en slik løsning, selv om stramme økonomiske rammer tilsier en streng tilpasning av de behov som foreligger. På et prinsipielt grunnlag skal alt tilgjengelig vernepliktig personell fremdeles disponeres etter sesjon (Forsvarsdepartementet, 1993, s. 21).

Vi ser her at det militærfaglige rådet avvises med den begrunnelse at det prinsipielle i å kalle inn alle vernepliktige var viktigere enn å spare ressurser og tilpasse vernepliktsordningen til Forsvarets behov. Dette viser en tydelig spenning mellom det militærfaglige rådet fra FSJ på den ene siden og Forsvarskommisjonen og Regjeringen på den andre. Politisk så styres Forsvaret mot omstilling, men likevel virket vernepliktsinstitusjonen og verdiene den var et uttrykk for, som vist over, som en buffer mot ønsket endring (se Græger 2016).

Allmenn verneplikt ble beholdt som et grunnleggende prinsipp for et «videreført nasjonalt balansert forsvar» for langtidsperioden 1999-2002, selv om Bondevik I-regjeringen innledet

---

langtidsplanen med å skrive at «nå har flere europeiske land gått bort fra verneplikten» (Forsvarsdepartementet, 1998, s. 84). Vernepliktsforsvaret videreføres altså som en av pilarene som et forsvarskonsept med nasjonalt balansert forsvar bygger på, sammen med alliert samarbeid og samvirke, og totalforsvaret (Forsvarsdepartementet, 1998, s. 12). Verneplikten begrunnes da også i videreføringen av totalforsvarsideen, der sammenhengen mellom verneplikt og totalforsvaret begrunnes slik i langtidsplanen: «Totalforsvar innebærer muligheter til å mobilisere personell til forsvaret av Norge. [...] Prinsippet om totalforsvar henger derfor nært sammen med prinsippet om verneplikt» (Forsvarsdepartementet, 1998, s. 54). Det grunnleggende for totalforsvarsideen var å ha et system for at samfunnets samlede ressurser skulle kunne komme til bruk dersom Forsvaret hadde bruk for dette, og det hadde direkte kobling til invasjonforsvar. Begge konseptene hadde behov store personellressurser, der kvantitet ikke bare var en nødvendighet, men også en kvalitet i seg selv. Slik verneplikten knyttes til forsvarsviljen i folket i langtidsplanen (hensynet til fellesskapet og forsvarsviljen), kommer dette også til uttrykk for totalforsvaret i dette sitatet: «Et troverdig totalforsvar må bygge på en bred forsvarsvilje» (Forsvarsdepartementet, 1998, s. 57, 89). Totalforsvaret og vernepliktsforsvaret settes i sterk sammenheng.

Forsvaret ble kraftig kritisert for å ikke tilpasse seg det nye trusselbildet etter Sovjetunionens kollaps, blant annet det at Forsvaret fortsatte å kalle inn vernepliktige etter modellen som ble praktisert under den kalde krigen, selv om invasjonforsvaret etterhvert ble lagt dødt som forsvarskonsept. Dette illustrerer ifølge Græger at: «Verneplikt som praksis, tas for gitt selv når Forsvarets omgivelser og oppgaver endres fundamentalt, og kan derfor sies å være en del av det doxiske¹² i norsk forsvarspolitik.» (Græger, 2011, s. 84). Sitatene fra ulike dokumenter over, viser også dette.

4.1.2 Vernepliktens kollektive funksjon: «Alle skal med»

I langtidsplanen fra 1998 er Stoltenberg I-regjeringens vurderingene omkring vernepliktsordningen og hensynet til rettferdighet (og likhet) interessant for å se etter hvilke verdier som har påvirket vernepliktspraksisen. Utsagnet: «Regjeringen ser det som *avgjørende* [min kursivering] at alle tjenestedyktige fortsatt kalles inn til førstegangstjeneste og at den

---

¹² Doxa som fenomen forklares som «når et synspunkt eller når visse handlinger fremstår som selvnynnsende, blir de gjerne stående mer eller mindre uimotsagt» (Græger, 2016, s. 30-31).

---

totale tjenestetiden har en så lik varighet som mulig» (Forsvarsdepartementet, 1998, s. 84) vitner om vurderingen av verdien i å kalle inn alle tjenestedyktige og viser hvordan verdiene (rettferdighet og likhet) påvirker vernepliktspraksisen. Prinsippene om rettferdighet og likhet blir kommentert med følgende:

«Selv om ideen om en «lik» og «rettferdig» verneplikt således fikk gjennomslag i 1814, var unntakene den gang likevel svært omfattende. Det gikk over 60 år før prinsippet om alminnelig verneplikt, lik for alle, ble praktisert noenlunde rettferdig. Grunnlovens likhetsprinsipp har spilt en forholdsvis beskjeden rolle i den politiske debatt, i lovforarbeider og i rettspraksis. Og når likhetsprinsippet blir vist til, er det en viss uklarhet om prinsippet innebærer regelen mer enn unntaket. Dette kan skyldes at kravet om likhet kan ses fra forskjellige synsvinkler» (Forsvarsdepartementet, 1998, s. 85).

Formuleringen åpner opp for at det er ulike tolkninger av hvordan pålagt militærtjeneste har sammenheng med prinsippet likhet, og åpner dermed opp for en endring av begrunnelser som viser til dette prinsippet. Her kommer definisjonsmakten til syne der regjeringen som aktør setter betingelsene og bestemmer hva vernepliktsdebatten skal handle om, og videre setter betingelsene for vernepliktspraksisen. Det store problemet med å forklare at en plikt er rettferdig selv om den bare pålegges noen få synes å være krevende, og går imot de verdiene som vernepliktsinstitusjonen hadde vært bærer av for de siste generasjonene i etterkrigstiden. I 1993 så vi at det alle vernepliktige av *prinsipielle årsaker* skulle kalles inn. Den samme begrunnelsen for verneplikten synes å være til stede når det fem år senere var *avgjørende av rettferdighetsgrunner* at alle tjenestedyktige skulle kalles inn til førstegangstjeneste.. Kontinuitet i begrunnelsen om at det var viktig å kalle inn så mange som mulig forsterkes også av at kravene til å bli klassifisert som tjenestedyktig gjennom sesjonsordningen ble nedjustert med dette formålet: «Kriteriene for tjenestedyktighet er justert slik at flere kan kalles inn til tjeneste» (Forsvarsdepartementet, 1998, s. 8). Dette står som eksempel på hvordan handlingsbetingelser ved at de uttalte verdiene (rettferdighet) direkte setter praksiser i spill ved at vernepliktspraksisen (virkeligheten) endres, og dette skjer i en kontekst der Regjeringen som aktør (institusjon) er bærer av maktressursene og setter premissene.

Med begrunnelsen at det er viktigere at *alle* kalles inn (på prinsipielt grunnlag) enn at operativ evne og militær effektivitet vektlegges vises drakampen mellom de ulike aktørene. I forsvarskomiteens innstilling til langtidsplanen ble det stilt spørsmål fra et mindretall i opposisjonen ved selve vernepliktspraksisen:

«Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener det bør vurderes om tjenesten kan differensieres i tråd med de reelle behov Forsvaret har for vernepliktige mannskaper slik at overproduksjon og feil styrkeproduksjon kan unngås» (Forsvarskomiteen, 1998, s. 91).

Vi ser i langtidsplanen fra Bondevik I-regjeringen at territorialforsvaret og invasjonforsvarskonseptet forutsetter videreføring av et vernepliktsforsvar fremfor et yrkesforsvar. Likevel er begrunnelsene sterkt knyttet til andre forhold enn de militærfaglige, nemlig verdier knyttet til nasjonal identitet og vektlegging av verneplikten som instrument for andre politiske hensyn og verdier enn de rent forsvars- og sikkerhetspolitiske behov.

Forankring i folket står sentralt for den politiske begrunnelsen for å beholde dagens praksis:

Verneplikten er et nasjonalt anliggende og uttrykk for dugnadsånden. Man lærer å kjenne jevnaldrende på tvers av geografiske og sosiale skillelinjer. Forsvaret har som statlig institusjon også et sosialt ansvar gjennom å integrere ulike minoriteter og samfunnsgrupper som tradisjonelt faller utenfor etablerte sosiale strukturer. Førstegangstjenesten representerer dessuten en viktig modningsprosess for de fleste av mannskapene (Forsvarsdepartementet, 1998, s. 89).

Igjen ser vi at verneplikten gis en rekke andre funksjoner, utover det å sørge for rekruttering til Forsvarets organisasjon. Begrepet *nasjonalt anliggende* og *dugnadsånd* reflekterer tanken om at verneplikten er en borgerplikt som gjennomføres i patriotistisk ånd, der den vernepliktige pliktmessig deltar i det store fellesskapet, og dermed setter egne behov i andre rekke. Den samfunnsmessige verdien blir også vektlagt når Stoltenberg I-regjeringen begrunner verneplikten med følgende: «Ordningen er viktig som sosial og kulturell smeltedigel og ved at Forsvaret får en bred forankring i folket» (Forsvarsdepartementet, 2001, s. 37). Forsvaret (gjennom verneplikten) tillegges i langtidsplanene samfunnsansvar og samfunnsoppgaver som går utover de definerte «Forsvaret oppgaver» gjennom at Forsvaret fra politisk hold tillegges funksjoner som integrering av minoriteter og samfunnsgrupper, sosial og geografisk utjevning og personlig modning og vekst. Vernepliktsbegrepet knyttes også til blant annet nasjonal dugnadsånd, integrering, utvisking av sosiale og geografiske skillelinjer og for dannelse, som alle er eksempler på samfunnsmessige verdier i debatten.

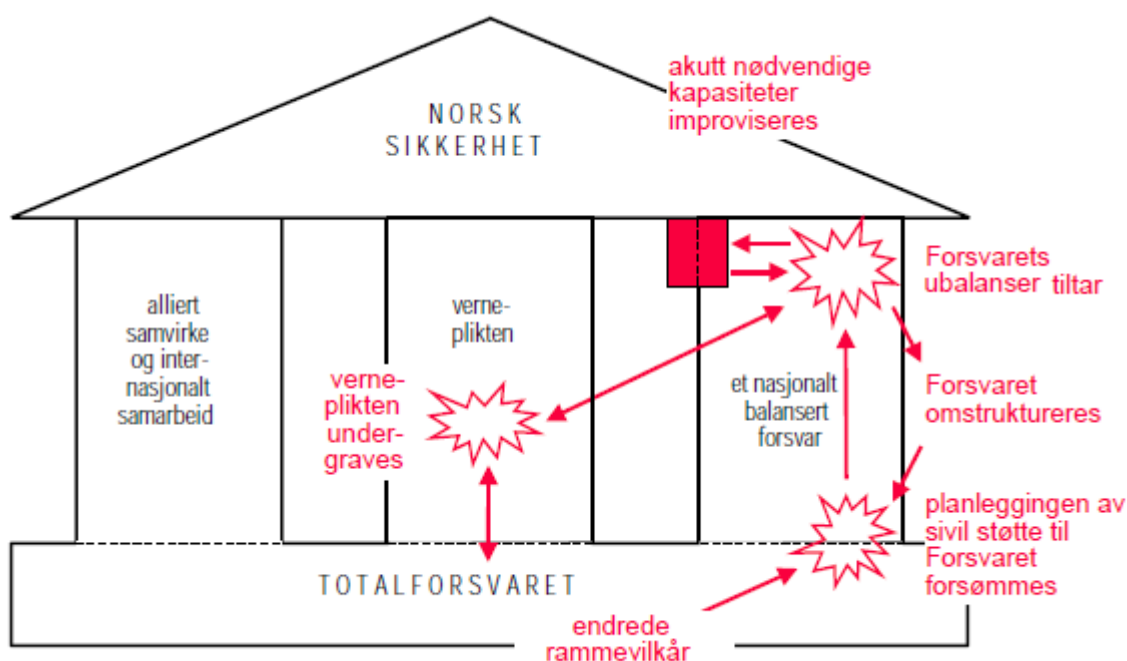
Begrunnelsene for verneplikten rundt tusenårsskiftet er i ferd med å bli tilpasset et annet forsvar enn det tradisjonelle invasjonforsvaret. Vernepliktsinstitusjonens verdier er i ferd

med å flytte seg fra å handle om *nasjonens frihet* til også å handle om *likhet, integrering og utdanning og individet*.

4.1.3 Fra kollektivt til individuelt fokus – “What’s in it for me?”

Vi skal her se hvordan verdier ser ut til å påvirke vernepliktspraksisen ved at det blir større oppmerksomhet til individuelle hensyn, hvordan omdømme knyttes til legitimitet og at en (ønsket) elitisering utfordrer de vernepliktsinstitusjonenes tradisjonelle knytning til de kollektive verdiene.

Som vist tidligere begrunnes verneplikts videreføring blant annet med at den skulle være en kontaktflate for Forsvaret med det sivile samfunnet og forankres i folket. Forsvarspolitisk utvalg pekte i NOU’en «Et nytt forsvar» på at økonomiske forhold gjennom reduksjoner førte til utfordringer for både operativ evne og vernepliktsordningens legitimitet: «Forsvarets økonomiske ubalanser fører til kutt i volumet av, og en uthuling av innholdet i, utdannings- og øvingsvirksomheten. Dette skaper ubalanse i Forsvarets operative evne og undergraver samtidig verneplikten» (NOU 2000:20, s. 26). Denne illustrasjonen ble benyttet til å forklare sammenhengen mellom det utvalget kalte for «selvforsterkende negative utviklingsspiraler».

Figur 7 - En illustrasjon av hovedpilarene i forsvarskonseptet og selvforsterkende negative utviklingsspiraler (NOU 2000:20, s. 27).

Illustrasjonen brukes i NOU'en for å forklare sammenhengen mellom pilarene for forsvarskonseptet, og henvisningen til at «verneplikten undergraves» blir understreket slik: «Denne utviklingen kan bli satt på spissen av at det nå i praksis er valgfritt om man vil gjennomføre sivil eller militær verneplikt» (NOU 2000:20, s. 26).

Arbeidet for å finne tiltak for å heve de vernepliktens status ble igangsatt før dette, og i 2002 leverte en arbeidsgruppe sin innstilling til FD som oppsummerte vernepliktspraksisen i forhold til likhetsprinsippet på følgende måte: «[...]praktiseringen av verneplikten er inne i en utvikling hvor den fremstår som stadig mer urimelig for dem som fullfører sin militærtjeneste». Arbeidsgruppen kom med forslag til en rekke statushevende tiltak for vernepliktige med utgangspunktet i mandatet fra FD: "Utredning og fremme forslag om statushevende tiltak for militære vernepliktige" (Syversen, 2002). Fokus på individet og de vernepliktiges status ser vi igjen i langtidsplanen fra Bondevik II-regjeringen, og begrepet «soldatenes karriereløp» blir presentert og brukt i sammenheng med rekruttering med statusheving generelt: «Fordi verneplikten er så vesentlig for Forsvaret, må de som avtjener førstegangstjeneste oppleve denne som positiv, lærerik og meningsfull. Ikke minst er det viktig at de vernepliktige føler at det er bruk for dem i Forsvarets organisasjon» (Forsvarsdepartementet, 2004, s. 76).

Fokus på individet, og viktigheten av at den som gjennomfører førstegangstjenesten har en positiv opplevelse, kan sees i sammenheng med hvordan forholdet mellom soldatenes positive innstilling og Forsvarets legitimitet begrunnes. Dette kan også ses i lys av prinsippene om likhet og rettferdighet med tanke på en stadig synkende andel ble innkalt til å avtjene førstegangstjenesten. Legitimitet måtte derfor begrunnes på en annen måte enn måten prinsippene om rettferdighet og likhet ble brukt i 1998 som vist over, og at verdiene utfordres ved at vernepliktspraksisen endres. Følgende sitat viser at den synkende andelen av de mannlige årskullene (ref. Figur 1) likevel var gjenstand for politiske bekymringer, her representert ved daværende forsvarsministers tale til Folk og Forsvar og Tillitsmannsordningen for Forsvaret:

Jeg tror at dersom antallet som kalles inn og gjennomfører førstegangstjeneste er for lavt, så vil verneplikten stå i fare for å miste sin legitimitet. Og da vil Forsvarets

---

viktige forankring i befolkningen kunne bli svekket. Derfor skal vi være meget varsomme med å gå for langt ned på antallet som hvert år gjennomfører verneplikten (Strøm-Eriksen, 2006).

Ikke like mange har et forhold til Forsvaret, som i sin tur krever at *forankring i folket* må begrunnes på andre måter enn tidligere. På lik linje med så mange av de tidligere langtidsplanene, fremholdes verneplikts funksjon med hensynet til Forsvarets legitimitet generelt av Bondevik II-regjeringen slik: «Den [verneplikten] bidrar også til at store deler av befolkningen har et forhold til Forsvaret, og forankrer dermed Forsvaret i det norske samfunn» (Forsvarsdepartementet, 2004).

Nye begrunnelser tas i bruk for å sørge for at Forsvaret skal ha et godt omdømme, og en viktig begrunnelse blir at de få som gjennomfører verneplikten føler at de er nyttige for Forsvaret og at førstegangstjenesten belønnes og gir anseelse og status. Et argument for å kalle inn færre er begrunnelsen som brukes om at for mange innkalt vernepliktige gjør at mange blir satt til administrative oppgaver eller å «sparke grus». Det hevdes dermed at å kalle inn antall vernepliktige til førstegangstjeneste *utover Forsvarets behov* vil kunne gå utover tjenestens innhold, og videre påvirke hvordan tjenesten oppleves for individet og dermed Forsvarets legitimitet gjennom omdømmet i samfunnet. Slik settes legitimiteten ikke bare for verneplikten, men også for hele forsvarsektoren i sammenheng med førstegangstjenestens innhold: «Det er viktig at de som gjennomfører førstegangstjenesten føler at det er bruk for dem i organisasjonen, at tjenesten gjør dem i stand til å løse de operative oppgaver de er pålagt på en effektiv og sikker måte, samt at førstegangstjenesten gir status i samfunnet» (Forsvarsdepartementet, 2004, s. 76-77). Selv om Forsvarskommisjonen av 1990 nesten femten år tidligere pekte på at det var et stort potensiale for økonomisk innsparing gjennom å redusere antallet som ble innkalt til førstegangstjeneste, var det på den tiden ikke politisk akseptabelt som fordi det store antallet *styrket* legitimiteten. Fra militærfaglig side hadde denne argumentasjonen blitt ført siden FS 91 og her ser det ut til at innholdet i denne delen av debatten har blitt definert fra militærfaglig side og kommer til syne gjennom politisk argumentasjon nesten femten år senere.

Det som konstrueres nå er en argumentasjon om hvordan legitimiteten snarere *svekkes* av et stort antall som kalle sinn til førstegangstjenesten. Vi kan likevel se at denne snuoperasjonen

---

møter motstand i forsvarskomiteens behandling. Medlemmene fra Fremskrittspartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet stiller spørsmål ved prinsippet om allmenn verneplikt, med utgangspunkt i et mindre forsvar med større innslag av vervede soldater enn tidligere:

[...] gode kompensasjonsordninger og en meningsfylt og lærerik førstegangstjeneste til en viss grad kan kompensere for den skjevhet i belastning som den enkelte vernepliktige blir del i, men ikke nødvendigvis på en slik måte at Grunnlovens bokstav og intensjon fullt ut blir ivaretatt. [...] uthulingen av prinsippet om allmenn verneplikt har skjedd gradvis, og uten en overordnet debatt i det norske samfunnet om ønsket om - eller konsekvensene av en slik utvikling. Disse medlemmer understreker at prinsippet om allmenn verneplikt også bærer i seg viktige samfunnsverdier, som likhet, fellesskapsfølelse og nasjonsbygging (Forsvarskomiteen, 2004, s. 38).

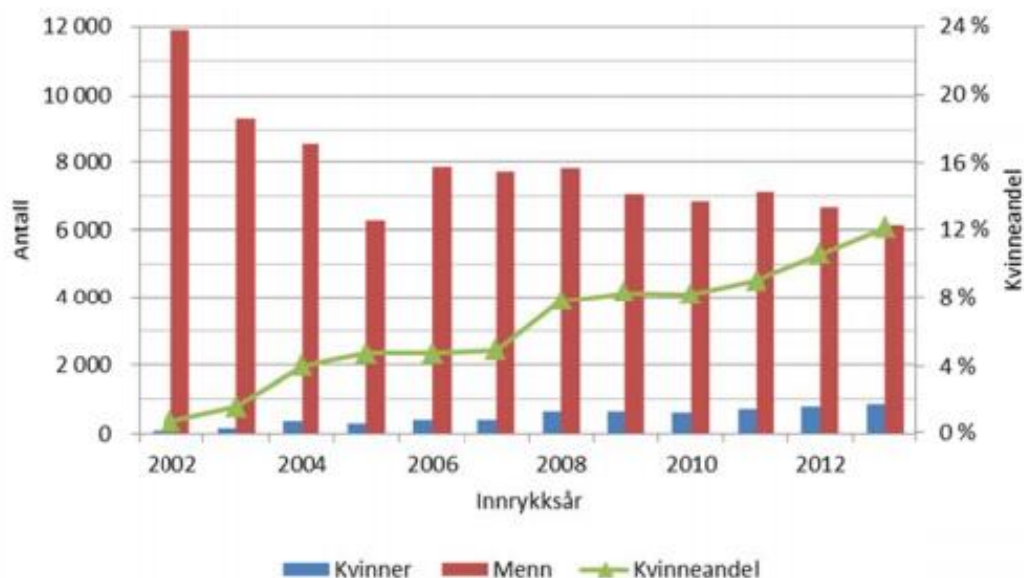
Vi ser her antydninger til at verneplikten brukes av opposisjonen (innramming) for å uttrykke motstand mot profesjonalisering av Forsvaret og, i forlengelsen av denne, motstand Norges deltagelse i internasjonale operasjoner. Videre ba opposisjonen om en omfattende debatt rundt allmenn verneplikten for å belyse de prinsipielle sidene av vernepliktens utvikling, og fremmet følgende forslag:

Stortinget ber Regjeringen om å sette i gang arbeidet med en offentlig utredning om verneplikten. Formålet er å belyse de prinsipielle sidene ved verneplikten, og på bred basis vurdere hvilke militære og sivile formål som kan være aktuelle å knytte en modernisert verneplikt til (Forsvarskomiteen, 2004, s. 38)

Nytt i denne sammenhengen er å vurdere bruk av «en modernisert verneplikt» til sivile formål, med utgangspunkt i at en gradvis «uthuling av prinsippet om allmenn verneplikt» og tanken om å vurdere en eventuell utvidelse til av plikten til også å gjelde sivile formål. Bruk av verneplikt til sivile formål hadde blitt foreslått flere ganger tidligere i ulik politisk innpakning, men fikk av ulike årsaker ikke gjennomslag. Figuren under viser hvor mange som gjennomførte førstegangstjeneste i perioden 2002-2013, og fordeling på kjønn. Antallet som gjennomførte førstegangstjenesten stabiliserte seg midt på 2000-tallet og har ligget rundt 7-8000. Kvinneandelen¹³ har i perioden økt fra omlag 1% til 12%.

---

¹³ Merk at førstegangstjeneste var frivillig for kvinner i perioden.

Figur 8 - Antall kvinner og menn som har fullført førstegangstjeneste i perioden 2002-2013 med tilhørende kvinneandel (Køber, 2015, s. 20)

Forsvaret trengte stadig færre soldater i sin reduserte struktur og at færre ble kalt inn til førstegangstjeneste (ref. Figur 8). Stoltenberg II-regjeringen omtalte «sosiokulturelle og demografiske forhold» i langtidsmeldingen, i sammenheng med enkelte utfordringer med vernepliktsordningens legitimitet (Forsvarsdepartementet, 2008, s. 44):

Over tid har samfunnsutviklingen vært preget av en økende grad av individualisering [...] med et mindre fokus på det kollektive som en verdi i seg selv. Dette er en utvikling som på sikt vil kunne ha konsekvenser for oppslutningen om verneplikten og for Forsvarets samfunnsmessige forankring. Det blir derfor viktig at Forsvaret innfrir samfunnets forventninger [...] (Forsvarsdepartementet, 2008, s. 44).

Å forklare hvordan individualisme preger samfunnsutviklingen har blant annet blitt gjort av den nederlandske forskeren Gert Hofstede, som har utviklet en seksdimensjonal modell for å vurdere nasjonale kulturelle trekk. Graden av individualisme i Norge blir av Hofstede vurdert til å være høy, og det norske samfunnet er gitt merkelappen «Individualist society» (Hofstede Insights, 2018). Også i *Forsvarssjefens grunnsyn for ledelse* finner vi at samfunnets idealer preges av individualisme, og at dette vil stå i et motsetningsforhold når individer skal arbeide i en gruppe for å løse oppdrag i en militær kontekst:

Dagens idealer preges av individualisme, som daglig kan observeres gjennom medias fokusering på for eksempel selvstendighet, selvrealisering og søken etter lykke. Militære avdelinger derimot, vil alltid ha behov for en *kollektiv* innordning. Som for eksempel samhold, samarbeid og en felles forpliktelse mot mål utover ens umiddelbare egeninteresse. Å transformere et slikt syn, fra egeninteresse til noe mer samfunnsnyttig, er en viktig lederutfordring (Sunde, 2012, s. 6).

De utfordringene Sunde beskriver ved et mer individualisert samfunn kan synes å være sammenfallende med regjeringens (jfr. sitat lengre opp) beskrivelse. I det politiske arbeidet med å heve statusen for de vernepliktige ble det lagt vekt på at de som gjennomførte førstegangstjeneste skulle kommet positivt ut i forhold til de som ikke gjennomførte førstegangstjeneste, og at en meningsfull tjeneste og positiv innstilling til Forsvaret var med på å styrke Forsvarets legitimitet. Kombinasjonen av at Forsvaret trengte stadig færre vernepliktige, reduserte inntakene til førstegangstjeneste (ref. Figur 8), det ble høyere krav til å bli skikket for militærtjeneste og at det ble arbeidet målrettet¹⁴ for å bedre omdømmet til Forsvaret medførte til en viss grad en konkurransesituasjon om å få gjennomføre førstegangstjenesten. Dette har påvirkning på vernepliktspraksisen ved at færre ble kalt inn til tjeneste mot sin vilje, og viser en utvikling der endrede verdier over tid påvirker praksisen. Forsvaret fokuserte også på at bare de «beste» og «utvalgte» ble innkalt. Ifølge Græger har den mer selektive utvelgelsen av vernepliktig personell til førstegangstjenesten ført til en slags «elitisering» av vernepliktsordningen:

Verneplikten framstilles fremdeles som en bærer av verdifelleskapet mellom forsvarsmakten og folket. Dagens ”tilpassede” verneplikt legger større vekt på kvalitet framfor kvantitet i vernepliktsmassen, og er også gjenstand for elitisering gjennom myndighetenes understrekning av at de som kalles inn til førstegangstjeneste, er utvalgt (Græger, 2011, s. 95)

En eventuell elitisering vil kunne stå i kontrast til likhetsprinsippet og ønske om representativitet ved at verneplikten ikke kan oppfylle forventningen om å speile befolkningen. Dersom vernepliktspraksisen ender opp med at det først og fremst er frivillige som gjennomfører førstegangstjenesten kan dette ses som et uttrykk for at verdiene for vernepliktsinstitusjonen også beveger seg i retning av individualisme fremfor kollektivism. Særlig synes dette aktuelt dersom en elitisering er ønsket fra politisk side.

---

¹⁴ Forsvaret fikk i 2014 etaten Ipsos MMIs omdømmepreis: «Gjennom en rekke annonser, informasjonskampanjer og mer åpenhet har Forsvaret de siste årene gradvis bedret sitt omdømme. Siden 2005 har andelen nordmenn med et godt inntrykk av Forsvaret økt fra 24 til 56 prosent» (Forsvaret, 2014).

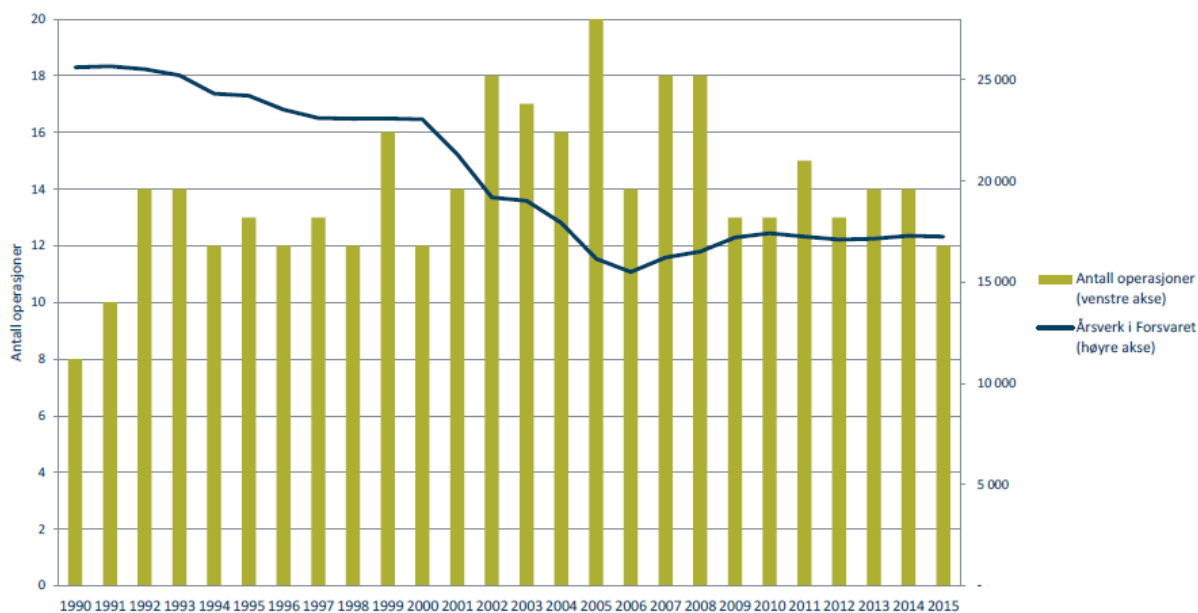
I forbindelse med at Forsvaret fikk Ipsos MMIs omdømmepris i 2014 uttalte sjef for Forsvarets mediasenter: «Vi har [...] kjørt verdibaserte kommunikasjonskampanjer der vi har stilt de store, grunnleggende spørsmålene. Slik har vi nådd helt nye målgrupper, og truffet kvinner like godt som menn» (Forsvaret, 2014). En av Forsvarets kampanjer i 2017 bar navnet «Det er ikke for alle å tenke oss foran meg» (Forsvaret, 2017) og understreker på nytt at det å få gjøre tjeneste i Forsvaret ikke er noe som passer for alle, og kan være tegn på en ønsket elitisering. Selv om verneplikt er en rekrutteringsmekanisme som er grunnleggende basert på tvang, er dagens situasjon at førstegangstjenesten er populær. Ifølge Saxi-Lunde er vernepliktspraksisen bærekraftig (og legitim) så lenge den er populær:

At innkallingsprosenten er så lav, gir en potensiell legitimitetsmessig utfordring. Så lenge førstegangstjenesten er populær, og flere ønsker å tjenestegjøre enn Forsvaret sier de har behov for, er situasjonen bærekraftig. Om dette skulle endre seg vil det være en enorm utfordring å legitimere hvorfor bare noen få må tjenestegjøre (Saxi, 2014).

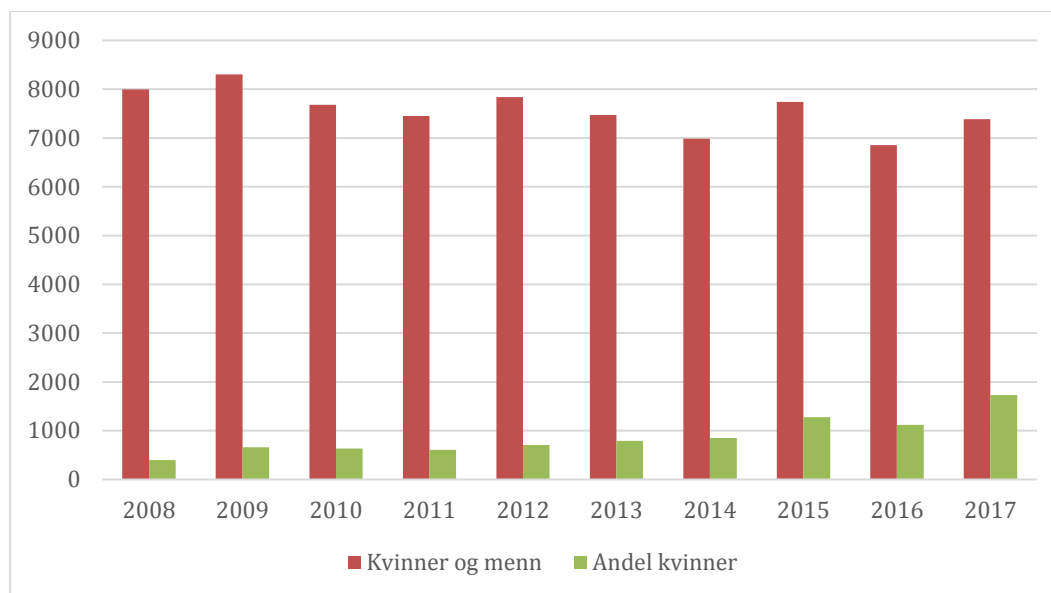
4.1.4 Verneplikten som rekruttering til internasjonale operasjoner

Vi skal nå se nærmere på hvordan vernepliktspraksisen er gjenstand for et skifte i debatten der kvalitetsheving, tilpasning til internasjonale operasjoner og innsparing blir mer sentralt i de politiske begrunnelsene.

Tabellen under her hentet fra FFI-rapporten «Norsk deltakelse i internasjonale operasjoner 1990-2015» og viser årsverksreduksjonen i Forsvaret og antall internasjonale operasjoner (Gustavsen et al., 2017). Vi ser at i perioden fram til 2006 så er årsverkene i Forsvaret nedadgående, og at det ble gjennomført flest operasjoner mellom 2002 og 2008. Dette viser hvordan internasjonale operasjoner har vært en økende prioritet, samtidig som personellressursene har vært nedadgående for å løse Forsvarets oppdrag. Som vist i tidligere var antallet som gjennomførte førstegangstjeneste (ref. Figur 8) på sitt laveste i 2006).

Figur 9 - Antall internasjonale operasjoner med norske bidrag (søyle) og antall årsverk i Forsvaret (linje) i perioden 1990–2015 (Gustavsen et al., 2017, s. 9)

Figur 10 – Antall kvinner og menn som har fullført førstegangstjeneste i perioden 2008-2017 (Forsvaret, 2018a)

Tabellen over viser at antallet soldater som har fullført førstegangstjenesten i perioden har vært stabil på rett i underkant av 8000, og at antall kvinner¹⁵ har økt jevnt gjennom perioden.

I Bondevik II-regjeringens langtidsplan er det innenfor personelldimensjonen pekt på ulike utfordringer, blant annet så løftes beordring av personell til operasjoner i utlandet som en

¹⁵ Merk at kjønnsnøytral verneplikt ble besluttet i 2014, og at andelen kvinner fra 2015 har økt.

---

problemstilling. Ifølge Ulriksen «avslørte mangelen på stående styrker som kunne ta på seg oppdrag utenlands, verneplikten og det manglende juridiske grunnlaget for å beordre befal ut av landet hvor skjørt den norske statens militære maktgrunnlag i forhold til omverdenen var» (Ulriksen, 2002, s. 265). Siden det ikke har vært tradisjon for å beordre vernepliktige soldater mot sin vilje til operasjoner i utlandet, foreslår langtidsplanen på dette området først og fremst konkrete lovendringer som påvirker befal og offiserer. Likevel viser utsagnet: «Forsvarets behov for kompetanse og personell til operasjoner ute som hjemme, gjør at praktiseringen av verneplikten må justeres for å møte disse utfordringene» (Forsvarsdepartementet, 2004, s. 74) at operasjoner med vervede soldater «ute» har implikasjoner for verneplikten «hjemme», og dermed vernepliktspraksisen.

Når bruken av vernepliktige blir begrenset til å i all hovedsak løse daglige fredsoperasjoner (hjemme), eller være i styrkeproduksjon eller beredskap, så vil kravet om økt profesjonalisering komme så lenge det er et politisk behov for å bruke bakkestyrker i «skarpe» operasjoner i utlandet. Å utsette vernepliktige for den type risiko utenlandsoppdrag kan føre med seg, kan virke umulig politisk sett. Verneplikten kan i tillegg sees som et økonomisk sluk som ikke gir nok tilbake i forhold til hva som blir investert gjennom de ulike innsatsfaktorene som eiendom, bygg og anlegg, materiell og personell. Operasjoner i utlandet brukes som et argument for profesjonalisering, og dette på bekostning av allmenn verneplikt. Hvordan kan en da fremdeles forsvare ordningen med allmenn verneplikt? Ifølge Græger skyldes dette en viss tilpasning: «[i] stedet for å skrotes, ble vernepliktsordningen etter hvert tilpasset internasjonale operasjoner gjennom økt satsning på kvalitet og utvelgelse (Græger, 2016, s. 183). Vernepliktspraksisen gis dermed et nytt innhold, der stående beredskap er viktigere enn tidligere, og vernepliktens hovedrasjonale begrunnes som rekrutteringsbrønn for verving til internasjonale operasjoner:

Gitt den økende kompleksitet på moderne materiell og stigende kompetansekrav har disse enhetene [vernepliktsbaserte utdanningsavdelinger] nasjonal operativ beredskapsverdi kun i de avsluttende måneder av sin tjenestetid, samtidig som de ikke kan sendes utenlands. Deres viktigste funksjon er derfor som rekrutteringsbrønn for korttidsverving av mannskaper til internasjonale operasjoner (Forsvarskomiteen, 2008, s. 70).

Sitatet konkluderer på tilsvarende måte som FFI i rapporten «Kostnytteperspektivet på verneplikten og mannskapsproduksjonen i Forsvaret». Her blir verneplikten omtalt som

---

kostbar, og begrepet «forsvarsøkonomisk» introduseres rundt en argumentasjon som konkluderer med at: «[f]or de fleste av Forsvarets operative avdelinger er det i et forsvarsøkonomisk perspektiv mer lønnsomt, målt i både kroner og operativ evne, å ha vervede på kontrakt fremfor årlige innrykk av vernepliktige» (Steder, 2007, s. 3). Rapporten skrives i en tid der det hadde vært stort politisk press på Forsvaret om å delta i internasjonale operasjoner (ref Figur 5 s. 30), og da Hærens utrykningsstyrker gjennom Telemark Bataljon var tidvis også bundet opp i NATO-beredskap. Utenlandsoperasjonene ble på starten av 2000-tallet utvidet i et slikt omfang at vernepliktsavdelinger med styrkeproduksjonsansvar for vernepliktige i førstegangstjeneste ble brukt til å verve egne soldater etter endt førstegangstjeneste, for så å bli sendt til Afghanistan (Bentzrød, 2006). Dette gjaldt blant annet Panserbataljonen, 2. Bataljon og Hans Majestets Kongens Garde.¹⁶

Vernepliktsordningen hadde blitt tilpasset til å fungere som rekrutteringsmekanisme ikke bare for ha nasjonal forsvarsevne «hjemme», men på grunn av at politiske vilje til å bruke militærmakt «ute» ble den tilpasset, og etterhvert ble verneplikten begrunnet politisk som å ha verving til internasjonale operasjoner som viktigste funksjon.

4.2 Innsatsforsvaret – verneplikten relevant? (2008-2014)

Den Russiske invasjonen i Georgia gjorde at det sikkerhetspolitiske landskapet endret seg, og Russlands handlinger satte fart i det norske initiativet i NATO om å bringe fokus tilbake på kjerneverdiene gjennom Nærområdeinitiativet. I de følgende underkapitlene skal vi se på hvordan legitimitetsspørsmålet, kjønnsnøytral verneplikt og økonomibetraktninger har kommet til uttrykk de politiske begrunnelsene.

4.2.1 Vernepliktens legitimitet - omdømmet i fare?

Vi skal her se nærmere på hvordan verneplikten begrunnes for å legitimere vernepliktspraksisen, men også Forsvaret generelt i samfunnet. Som vist tidligere ble stadig færre ble kalt inn til førstegangstjeneste, og at det var et sterkt påtrykk fra militærfaglig side om økt profesjonalisering gjennom verving av profesjonelle soldater for å bedre løse Forsvarets oppgaver. I langtidsplanen for perioden 2009-2012 mener Stoltenberg II-

---

¹⁶ HMKG sitt bidrag ble terminert i 2009 da den operative evalueringen i forkant av deployeringen avdekte mangelfull opplæring (Karlsen, 2009).

---

regjeringen at verneplikten hovedsakelig hadde to hensikter; rekruttering til forsvarsstrukturen og for å ha legitimitet i samfunnet:

Allmenn verneplikt skal fortsatt være et fundament for forsvarsstrukturen, og er samtidig et viktig bindeledd mellom Forsvaret og folket. Regjeringen legger opp til å videreføre verneplikten på et robust nivå, med en tydelig operativ begrunnelse. Vernepliktige i førstegangstjeneste skal fortsatt ha en sentral plass i forsvarsgrenenes operative enheter (Forsvarsdepartementet, 2008, s. 16)

Den mye brukte begrunnelsen om *forankring i folket* ses videreført gjennom *bindeledd mellom Forsvaret og folket*. Utsagnet om førstegangstjenestens *sentrale plassering i de operative enhetene* kan ses på som et tilsvarende svar til den militærfaglige argumentasjon om å bygge opp flere enheter med profesjonelle soldater. Følgelig kan dokumentet fungere som et verktøy for dialog mellom politisk og militærfaglig side, og «tydelig operativ begrunnelse» for å videreføre verneplikten på et «robust nivå» kan være innleiring av budskapet om at flere vervede er det *denne* regjeringen mener er riktig¹⁷. For langtidsperioden 2012-2016 blir følgende brukt som begrunnelse om vernepliktens funksjon i Forsvaret og for samfunnet: «Verneplikten er dessuten sentral for å sikre Forsvaret bred rekruttering av egnet personell på tvers av sosiale og kulturelle skillelinjer, og sikrer samtidig at viktige fredsoperative oppgaver ivaretas» (Forsvarsdepartementet, 2012, s. 16).

Dette er i stort en gjentakelse av det som tradisjonelt har vært kommunisert tidligere, men vi ser her at *kulturelle* skillelinjer er inkludert i begrunnelsen. De symboltunge begrepene som *solidaritet, demokrati* og felles *verdier* brukes også mer aktivt i begrunnelsen for verneplikt enn på lenge, og har spor fra begrunnelsene som ble brukt om invasjonforsvaret.

Den sterkere retorikken og bruken av mer ladete begrepet vitner om et sterkere behov for å legitimere verneplikten enn tidligere, og dette avsnittet vil dvele litt ved representasjonen. Retorikken kan forstås i lys av debatten der verneplikten ble satt kraftig under press, spesielt fra militærfaglig side og med tidligere FSJ Diesen som en av de mest fremtredende meningsbærerne jfr. kapittel 3 om militærfaglige begrunnelser. Skauge har pekt på en mulig sammenheng der Forsvaret uten verneplikt får mindre oppslutning, og at «[store deler av den politisk-administrative ledelse tilsynelatende deler dette synspunktet]» (Skauge, 2012, s. 93).

---

¹⁷ Det skal likevel nevnes at forsvarspolitikken er basert på konsensus, og både H og Ap har sørget for forsvarspolitiske forlik i Stortinget i hele perioden

---

og at det kan være årsaken til at det benyttes sterkere retoriske virkemidler i kommunikasjonen for å begrunne verneplikts legitimitet fra regjeringens side.

I planen for økt rekruttering av kvinner til Forsvaret blir begrepet om behovet for mangfold i Forsvaret behandlet, som omfatter blant annet kjønn, og blir utdypet på følgende vis;

For å løse oppgavene på en god måte, er det viktig med team som er sammensatt av personell med forskjellig bakgrunn og erfaringer. For Forsvaret innebærer dette blant annet at begge kjønn skal være godt representert, og at personell med annen kulturell bakgrunn enn den etnisk norske, utgjør en representativ andel (Forsvarsdepartementet, 2007, s. 11).

Om vernepliktspraksisen faktisk sørger for bred representasjon på tvers av «sosiale og kulturelle skillelinjer», geografisk tilknytning eller kjønn så lenge et fåtall gjennomfører førstegangstjeneste, og at tjenestegjøringen i all hovedsak er basert på frivillighet er et åpent spørsmål. Forsvaret kartlegger ikke kulturell bakgrunn, etnisitet, foreldres inntekt eller utdanningsnivå, religion eller seksuell legning gjennom sesjonsordningen, slik at politikken om representativitet kan være mer symbolsk viktig enn den er praktisk omsettbart. Representativitetsprinsippet er vanskelig å operasjonalisere i vernepliktspraksisen som forklart ovenfor, og da er det ikke så mange andre måter å selektere på enn på kjønn eller geografisk tilhørighet.

I forhold til hvordan verneplikts begrunnelse endres med tanke på endringer i verdier, så er sivil-militære relasjoner sentralt for å forstå hvordan verdier overføres mellom Forsvaret og det sivile samfunnet. Forsvarsdepartementet fremhever i langtidsplanen verneplikts betydning for holdninger i Hæren; «Den motivasjon, de holdninger og de ferdigheter soldater i førstegangstjeneste bringer til Hæren er av uvurderlig betydning» (Forsvarsdepartementet, 2012, s. 90). I sin doktoravhandling, «Den tenkende soldat – verneplikt i Norge som demokratisk institusjon», studerte Skauge fenomenet ved å lage en modell for sosialisering som ble kalt for *vernepliktskanalen*. Ifølge Skauges modell er overføring av holdninger (jfr. forrige sitat med eksempelet fra Hæren) forklart som «borger i uniform», der han ser på militærprofesjonen som mottakere av soldatenes tenkemåte. Vernepliktskanalens funksjon der «verneplikten som opplæring og forming av unge menn» har sammenheng på hvordan

verneplikten påvirker det sivile samfunnet. Denne holdningspåvirkningen ble aktualisert i Forsvarsdepartementets handlingsplaner for holdning, etikk og ledelse (HEL) i forsvarssektoren; «Vi har ansvar for hvilke holdninger og hvilken respekt de blir møtt med, og møtet med Forsvaret kan i sin tur påvirke hvilke holdninger som fester seg hos dem» (Forsvarsdepartementet, 2009, s. 2).

Boks 9.1 Verneplikt og førstegangstjeneste

Allmenn verneplikt innebærer i dag at alle menn som blir kjent tjenestedyktige er vernepliktige. Kjernen i verneplikten er at alle skikkede norske mannlige statsborgere skal stå til disposisjon for nasjonen fra de er 18 til 44 år, det vil si totalt 25 år. Verneplikt er ikke det samme som førstegangstjeneste. Skikkede som ikke kalles inn til tjeneste i første omgang, er fortsatt vernepliktige og kan kalles inn hvis det blir behov for det. De vernepliktige utfører med andre ord sin plikt selv om de ikke blir innkalt og gjennomfører førstegangstjenesten. Allmenn verneplikt er således en nasjonal beredskapsordning, i tilfelle det skulle komme tider der befolkningen må mobiliseres til vern av landet vårt.

Tidligere vernepliktspraksis

Utskrivingen av soldater varierte, men for Hærens del var de geografisk betinget og gårdene fikk ansvar for å stille soldater med utrustning utfra størrelsen på gårdene. Øving ble gjennomført lokalt, og ofte etter kirkebesøk på søndager. I 1671 ble det bestemt ved forordning at «dersom legded ikke kunne stille en soldat, skulle erstatning tas ut ved loddtrekning blant hele sognets unge mannskaper, også blant de som gjorde tjeneste hos folk utenfor bondestanden».

Denne praksis viser at ikke bare bøndene var omfattet av utskrivingsordningen for hærstyrkene, og dessuten hadde konseptet med «mann av huse» fremdeles funksjon for å kunne mønstre landsstorm i tillegg til borgervernet i byene.

Figur 11 – (til venstre) Utklipp fra langtidsmeldingen *Et forsvar for vår tid* (Forsvarsdepartementet, 2012, s. 119)

Figur 12 – (til høyre) Historisk note om utskrivingsystemet i 1671 (Nåvik et al., 1997, s. 47)

I langtidsplanen «Et forsvar for vår tid» sier Stoltenberg II-regjeringen at det ikke lenger er nødvendig å gjennomføre førstegangstjeneste for å ha utført sin plikt som verneplikt (se Figur 11). Begrunnelsen kan forstås ved at det holder å være «rulleført som skikket» for å ha gjort sin «solidariske plikt». Dette kan se ut til å være en endring av meningsinnholdet i vernepliktsbegrepet. Denne måten å ramme inn pliktdelen på kan ha som mål å forsøke å omgå kritikken mot at det er så få i ungdomskullene som gjennomfører førstegangstjeneste. Denne formuleringen er et klart brudd med den etablerte begrunnelsen der det er gjennom førstegangstjenesten (og eventuelle repetisjonsøvelser eller tjeneste i Heimevernet) at plikten avtjenes.

Verneplikten fremstilles i langtidsplanen (Figur 11) også som en mulighet for å mobilisere befolkningen gjennom en «nasjonal beredskapsordning», selv om mobiliseringsforsvaret de facto tilhørte tidligere forsvarskonsepter (som en kuriositet er tidligere vernepliktspraksis fra 1600-tallet satt inn, der det (i likhet med Figur 11) beskrives en «nasjonal beredskapsordning» i tillegg til Hæren; den gang «mann av huse-konseptet» og borgervernet).

Utsagnet kan spores innholdsmessig tilbake til begrunnelsene for vernepliktsordningen og totalforsvarsideen fra perioden da Norge hadde et forsvarskonsept med territorial- og invasjonforsvar - under den kalde krigen og til slutten av 1990-tallet. Gitt at Norge i 2012 lenge hadde hatt et innsatsforsvar og internasjonale operasjoner som en slags ny «normaltilstand». I lys av dette blir henvisningen «det kan komme tider der befolkningen må mobiliseres til vern av landet vårt», og som gir assosiasjoner til siste verdenskrig, litt overraskende. Dette kan illustrere hvordan verneplikten som begrep bærer med seg verdier, som nasjonens frihet og individets plikter til å bidra til dette, og også den politiske definisjonsmakten i å kunne legge nytt innhold inn i vernepliktsbegrepet.

4.3 En stille revolusjon? (2014-2018)

Den siste perioden som studeres i dette kapitlet viser at vernepliktsdebatten fremdeles er i bevegelse. Dette skjer primært gjennom innføringen av kjønnsnøytral verneplikt, i jakten på den optimale vernepliktspraksisen, og i forbindelse med innføringen av ny personellordning og introduseringen av spesialistkorpset (også kalt for OR-korpset¹⁸). Ifølge Forsvarsministeren hadde spesielt kjønnsnøytral verneplikt vekket stor interesse:

Samtidig med dette [...] har regjeringen gjennomført en «stille revolusjon». Vi har innført et spesialistkorpset, som kommer til å ha stor betydning for vår evne til å rekruttere og beholde kompetanse i Forsvaret. Vi har også innført allmenn verneplikt – også det avgjørende for kompetanse og operativ evne. Det er stor interesse blant mine utenlandske kollegaer for å lære mer om allmenn verneplikt, og jeg har hatt besøk fra dem hvor det primære fokuset har vært nettopp verneplikten (Søreide, 2017).

Vi skal videre se på de mest fremtredende sidene ved argumentasjonen om verneplikten, der grunnlovsendringen som inkluderte kvinners plikt til å gjøre militærtjeneste påvirket de politiske begrunnelsene for allmenn verneplikt.

---

¹⁸ Forkortelsen OR står for Other Ranks, og brukes i NATO som betegnelse for det som i Norge kalles for spesialister og spesialistbefal, eller som i andre land kalles for blant annet sersjanter, underoffiserer eller Non-Commissioned Officers (NCOs)

4.3.1 Likestilling, legitimitet og rekruttering til yrkesspesialisering

Her vil vi se nærmere på hvordan endrede verdier påvirker de politiske begrunnelsene for allmenn verneplikt, særlig knyttet til utvidelsen av verneplikts til også å gjelde kvinner.

Dersom vi ser tilbake til FSJ militærfaglige råd i FS 2000, så anbefalte FSJ ikke å innføre kvinnelig verneplikt: «Av samme årsak [å kalle inn flere enn det er økonomisk dekning for] er det heller ikke aktuelt å anbefale kvinnelig verneplikt» (Frisvold, 2000, s. 11). Referatet over fra FS 2000 står som eksempel på den militærfaglige vurderingen av kvinnelig verneplikt i en kontekst, der drakampen først og fremst gikk i forhold til hvordan vernepliktspraksisen var styrt gjennom politiske føringer om å ta inn flere enn Forsvaret selv mente det var behov for, men også som eksempel på at verneplikt og verneplikt for kvinner brukes som innramming for å få økte budsjetter.

I arbeidsgruppa som ble satt ned for å se på statushevende tiltak for vernepliktige ble det uttrykt at det hverken var et politisk eller militærfaglig ønske om verneplikt for kvinner: «Det er et bredt politisk flertall som er imot å innføre kvinnelig verneplikt. Dette synet deles av Forsvarets ledelse og antakelig av de fleste unge kvinner» (Syversen, 2002). Dette viser at begrunnelsene har endret seg over tid. Forankring- og legitimitetsprinsippene har et drøyt tiår etter arbeidsgruppas rapport dreid seg i en retning der kjønns spørsmålet i politiske miljøer blitt viktigere. Denne utviklingen i begrunnelsen for allmenn verneplikt ble tydelig i forkant av grunnlovsendringen i 2014 der kjønnsnøytral verneplikt ble innført:

Komiteen merker seg redegjørelsen for hvordan dagens vernepliktsordning bare delvis oppfyller sin funksjon med å forankre og legitimere Forsvaret i folket og sikre Forsvarets muligheter til å rekruttere blant de best egnede i samfunnet, så lenge plikten kun omfatter den mannlige delen av befolkningen, og at den kjønnsbaserte verneplikten ikke reflekterer det faktiske behovet for arbeidskraft og kompetanse i dagens forsvar (Utenriks- Og Forsvarskomiteen, 2012, s. 24).

Prinsippet om representativitet står dermed sentralt i debatten om kjønnsnøytral verneplikt. Det synes som om at begrunnelsen om forankring og legitimitet for (innsats)forsvaret ikke lenger knyttes opp i andelen som faktisk gjennomfører førstegangstjenesten, men at kjønnsrepresentasjon ble viktigere i vernepliktsspørsmålet fra politisk hold. Dette ville også være å avspeile befolkningen og slik bidra til legitimitet i praksis: Ved å gi kvinner adgang og muligheter til tjeneste og karriere i Forsvaret: «En verneplikt som kun er forbeholdt menn,

---

gjenspeiler ikke de grunnleggende verdiene i det norske samfunnet om at plikter og rettigheter skal være uavhengig av kjønn» (Utenriks- Og Forsvarskomiteen, 2014, s. 3).

Regjeringen oppnevnte Vernepliktsutvalget i 2014 som en oppfølging av sin egen politiske plattform med målsetting om å «modernisere og utvikle førstegangstjenesten i tråd med Forsvarets behov» (Vernepliktsutvalget, 2015, s. 73). En føring var at verneplikten skulle videreføres, og utvalget leverte i 2015 sin anbefaling om hvordan vernepliktsordningen kunne innrettes i fremtiden. Utvalget behandlet også kjønnsnøytral verneplikt og tok for seg ulike aspekter ved innføringen og hvilke utfordringer dette medførte for Forsvaret og for vernepliktsordningen som stort.

Utvalget så også på hvordan verneplikten begrunnes fra ulike perspektiver og uttalte: «Utvalget mener at vernepliktens primære hensikt er å fremskaffe det personell og den kompetanse som kreves for løsning av Forsvarets oppgaver» (Vernepliktsutvalget, 2015, s. 18). I tillegg ble en rekke «sekundæreffekter» ved verneplikten utover det å løse Forsvarets oppdrag identifisert. Utvalget poengterte at disse «sekundæreffektene» ikke kunne bli brukt som vernepliktens primære rasjonale, og argumenterte at dette ville føre til at unødvendige byrder ble pålagt befolkning og at det dessuten ville være kostnadskrevende (Vernepliktsutvalget, 2015, s. 19). Dette viser en politisk begrunnelse der det som kalles den primære hensikt i stor grad er sammenfallende med det som tidligere dokumenter har kalt for Forsvarets behov. Gjennom vurderingene av vernepliktsinstitusjonen, vernepliktsordningen og gjeldende praksis har vernepliktsutvalget en svært komplett gjennomgang av ordningen som helhet, der en moderne fortolkning av vernepliktens hensikt og rolle i samfunnet gir godt grunnlag for videre politisk behandling.

Utvalget behandler også spørsmålet om legitimitet, og ifølge utvalget så var ikke vernepliktens legitimitet bare var knyttet til prosentandelen av årskullene som avtjente førstegangstjenesten:

Dens legitimitet er først og fremst knyttet til at befolkningen oppfatter verneplikten som nødvendig for forsvaret av landet, at de vernepliktige oppfattes å gi et direkte bidrag til Forsvarets operative evne, og at de vernepliktige selv oppfatter tjenesten som meningsfull og meritterende (Vernepliktsutvalget, 2015, s. 7).

Denne begrunnelsen for hvordan legitimitet kan ses som en tilslutning og videreføring av de grunnene som tidligere er brukt politisk, og tyder på at det har lyktes å begrunne legitimitet gjennom andre verdier enn prinsippene om likhet- og rettferdighet som ble lagt til grunn for praksisen der «alle» ble kalt inn jfr. de politiske grunnene som vi tidligere har sett ble brukt (f.eks. i 1998). Utvalget kommenterte tematikken rundt verdiene om likebehandling og samfunnsplikter:

Utvalget mener at likebehandling av alle med tanke på samfunnsplagte plikter ikke nødvendigvis er et allmenngyldig prinsipp. Samfunnets behov og den enkeltes evne til å bidra er også viktige faktorer. Plikt til å motta offentlige verv er eksempelvis ikke det samme som at alle må inneha slike verv. På den annen side tilsier allmenn rettferdighetssans at en plikt som ikke gjelder alle ikke bør anvendes vilkårlig, og at frivillighet derfor bør tillegges større vekt nårplikten kun gjøres gjeldende for en begrenset del av befolkningen (Vernepliktsutvalget, 2015, s. 21).

Plikten fremstår ikke lenger like reell med dagens vernepliktspraksis, men heller som en mulighet for de som er motivert (og skikket): «Dagens minimerte vernepliktsordning ser ut til å være perfekt som vernepliktkanal som støtte til Forsvaret fordi den baserer seg på selvseleksjon – vernelyst. Den sluser inn de motiverte og de umotiverte ut» (Skauge, 2012, s. 94). Den politiske grunnene vurderes her som å ha blitt påvirket gjennom endrede verdier. Vi har sett at legitimitetsperspektivet har utfordret i forhold til å hvile seg på tidligere grunnene og dette har ført til at nye har blitt tatt inn for å fremdeles kunne legitimere vernepliktspraksisen.

Vi skal nå se hvordan de politiske grunnene for ny personellordning påvirker vernepliktspraksisen. Gjennom ny personellordning¹⁹ blir verneplikten politisk grunnnet som hovedkilde for rekruttering til spesialistkorpset. Dette gjør at vernepliktspraksisen settes i direkte sammenheng med hvordan rekruttering til yrkesspesialisering gjennomføres. De politiske grunnene for allmenn verneplikt påvirker dermed vernepliktspraksisen: «De vernepliktige utgjør videre det sentrale rekrutteringsgrunnlaget av utdannet personell for verving, videre utdanning og tilsetting i Forsvaret» (Forsvarsdepartementet, 2016a, s. 93).

---

¹⁹ Ny personellordning av 2015 kalles også for ny ordning for militært tilsatte (OMT) og medførte innføring av et spesialistkorpset og et offiserskorpset.

I følge langtidsplanen berører ikke ordningen for militært tilsatte direkte vernepliktsordningen: «men kan få konsekvenser for den fremtidige innretningen og praktiseringen av denne. Regjeringen har igangsatt et arbeid for å modernisere vernepliktsordningen i tråd med Forsvarets behov» (Forsvarsdepartementet, 2015, s. 7). Begrunnelsen om «å modernisere verneplikten» tar med dette innover seg at verneplikten har fått tillagt en ny oppgave som vil påvirke praksisen. Fra å være en rekrutteringsfunksjon for å fylle forsvarsstrukturen med soldater blir allmenn verneplikten gitt en ny dimensjon om at den også skal være rekruttering til videre yrkesspesialisering. De politiske begrunnelsene om en tydeligere knytning mellom allmenn verneplikt og videre karriere i Forsvaret vitner om et ønske om økt profesjonalisering. Dette understrekes av intensjonen med den nye personellordningen og etableringen av spesialistkorpset. På samme tid gjennomføres en utdanningsreform i Forsvaret, der en betydelig føring om å redusere kostnader lå til grunn. I denne reformen ble alle grenvise befalsskoler lagt ned, og samlet under en felles skoleledelse. Grunnleggende enkeltmannsferdigheter måtte derfor læres gjennom førstegangstjenesten, og noe annet alternativ enn å endre vernepliktspraksisen for å møte dette behovet synes vanskelig å se.

Endringer i økonomiske rammevilkår setter ny personellordning, utdanningsreformen og vernepliktspraksisen i sammenheng, og påvirker hvordan de politiske begrunnelsene for allmenn verneplikt og kan ses som innramming for endringer for personell- og kompetansestruktur og utdanningssystemet i Forsvaret, med grunnlag i reduksjon av kostnader. Verneplikten gjennom førstegangstjenesten blir da politisk begrunnet for å rekruttere til den militære profesjonen, primært til spesialistbefalskorpset.

4.3.2 Tilbake til røttene?

Vi skal her se hvordan verneplikten begrunnes når Forsvarets oppgaver ser ut til å bli mer nasjonalt rettet, og når den videre innretningen av landmakten skal anbefales.

I Solberg-regjeringens langtidsplanen for perioden 2016-2020 blir verneplikten og Forsvarets behov satt i forhold til Forsvarets stridsevne, og det legges opp til en videre (utsatt) behandling i Landmaktsutredningen (LMU) om hvordan verneplikten skal vurderes og utredes: «Antallet vernepliktige som innkalles til førstegangstjeneste skal ikke overstige Forsvarets behov, både for å unngå kostbar overproduksjon av kompetanse og for å redusere

---

belastningen samfunnet legger på de vernepliktige» (Forsvarsdepartementet, 2016a, s. 93). Som vist tidligere var det et uttalt politisk ønske om sterkere prioritering av nasjonal forsvarsevne, og vernepliktens begrunnelse fra politisk side blir vurdert med tanke på hvordan vernepliktige inngår i en større sammenheng med økt fokus på blant annet reaksjonsevne (Forsvarsdepartementet, 2016a, s. 58):

Den allmenne verneplikten ligger fast, og må utvikles kontinuerlig for å være best mulig tilpasset Forsvarets behov. Førstegangstjenesten skal videreutvikles og tilpasses Forsvarets krav til reaksjonsevne, operative avdelingers behov for fleksibilitet og handlefrihet, samt økte krav til kompetanse og kostnadseffektivitet (Forsvarsdepartementet, 2016a, s. 93).

Sitatet viser at operative krav til Forsvaret blir knyttet til generelle termer som reaksjonsevne, fleksibilitet og handlefrihet. De operative kravene til avdelingene er gradert informasjon, der kravene for en avdeling setter konkrete kravene og betingelser som legges til grunn for at en avdeling skal kunne melde seg klar til å løse oppdrag (kalt for KOP - komplett operativ organisasjonsplan). Satt på spissen så har ikke avdelingene egne behov, men disse utledes gjennom de krav som stilles til operativ evne gjennom Forsvarssjefen. Dette ligger også til grunn for ressurssetting. Når operativ ambisjon skal forklares i generelle ordelag så vil det bli vanskelig å forklare om en vernepliktsbasert eller helprofesjonell avdeling kan løse sitt oppdrag uten å gå inn på for eksempel hvor lang tid den maksimalt kan bruke for å bli klar, hva slags logistikkunderstøttelse som kreves eller hvilket treningsnivå avdelingen trenger. Vernepliktens relevans og de følger det får for begrunnelsen blir dermed vanskelig å forklare i generelle ordelag uten å komme inn på gradert klartider.

Begrunnelsene som brukes for verneplikten er uttrykk for hvordan en kan utnytte personellressursen i størst mulig grad – «more bang for the buck», altså en ressursmessig begrunnelse omkring verneplikten. Jakten på den optimale styrkeproduksjonsmodellen og ulike ordninger som i retur gir mest mulig stridsevne står sentralt. I ulike miljø ble det utarbeidet modeller der vernepliktspraksisen skulle tilpasses Forsvarets behov, og differensiering av verneplikten blir foreslått. VPU har ulike modeller, LMU har andre modeller, og FFI har i tur sine forslag som argumenterer for hvordan vernepliktspraksisen må utvikles. Det er ulike utgangspunkt for modellene, og vernepliktens relevans blir ofte satt

---

under press. Solberg-regjeringen foreslo å endre vernepliktspraksisen og utnytte denne bedre for å få mer operativ evne ut av førstegangstjeneste, og argumenterte at:

Dagens ordninger for verneplikt er i stor grad utformet under en annen sikkerhetspolitisk situasjon og uten det samme behovet for beredskap og tilgjengelighet på operative avdelinger. Videreutvikling av verneplikten og førstegangstjenesten er drevet av operative hensyn for å øke reaksjonsevnen og tilgjengeligheten (Forsvarsdepartementet, 2017, s. 9).

En ny differensiert vernepliktspraksis for Hæren og Heimevernet ble anbefalt i Landmaktsproposisjonen, og reduserte antall rekrutter som ble innkalt årlig (Forsvarsdepartementet, 2017, s. 21). I samme utredning foreslås det å endre på seleksjonskravene for å sikre bedre rekruttering til Forsvaret fra Nord-Norge²⁰, først og fremst for å sørge for lokal tilhørighet for Heimevernets styrker (Forsvarsdepartementet, 2017, s. 22). Denne tilnærmingen til å justere kravene som sesjonsordningen benytter for klassifisering av personellet i forhold til politiske intensjoner har som vist tidligere blitt gjort både for å kalle inn flere vernepliktige når dette var viktig av prinsipielle grunner, eller å heve kravene for å kalle inn færre.

Vernepliktsutvalget berører også noe av problemstillingen rundt profesjonalisering i sin anbefaling, og det går klart frem av mandatet til utvalget at det skal ta stilling til økt grad av profesjonalisering. «Utredningen er en direkte oppfølging av målsetningen i regjeringsplattformen om å modernisere og utvikle førstegangstjenesten i tråd med Forsvarets behov. Regjeringsplattformen viser til at dette også vil bety en videre profesjonalisering av de operative avdelinger» (Vernepliktsutvalget, 2015, s. 73).

FSJ militærfaglige råd i 2015 sa at Forsvaret har behov for omlag 8600 soldater i førstegangstjeneste (Bruun-Hanssen, 2015, s. 26), men at «forholdstallet mellom vernepliktige (førstegangstjenestegjørende) og vervede i operative enheter er en avveining mellom kvalitet og kvantitet. Det legges til grunn at dagens forhold mellom vernepliktige og vervede i hovedsak videreføres, slik at ønsket reaksjonsevne oppnås» (Bruun-Hanssen, 2015,

---

²⁰ Forsvarssjefen uttalte i FMR 15 at det ikke ble produsert tilstrekkelig mannskaper til Heimevernestrukturen i Nord-Norge (Bruun-Hanssen, 2015, s. 21)

---

s. 28). Dersom forsvarssjefen hevder at vernepliktige (førstegangsgjørende) står for kvantitet fremfor kvalitet og medfører lav evne til reaksjon, hvordan påvirker dette «vernepliktens legitimitet»? Vernepliktsutvalget setter sammenheng med at legitimitet også innebærer «at de vernepliktige oppfattes å gi et direkte bidrag til Forsvarets operative evne», altså en tett knytning mellom omdømme og legitimitet. Kan det være slik at Forsvaret selv oppfatter vernepliktspraksisen som en klamp om foten, som direkte og indirekte fører til svak operativ evne?

Som et motsvar til presset om profesjonalisering, vil dette avsnittet være et eksempel på hvordan flere aktører søker å påvirke debatten. Følgende sitater er hentet fra en artikkel der Hærens 2. Bataljon med en vernepliktsbasert kompanistridsgruppe deltok på en øvelse i Baltikum der de inngikk i en multinasjonal styrke med følgende øvingsmål: «støtte Nato og koalisjonen med fokus på å forberede staber og avdelinger for Nato-beredskap (NRF) og fremtidige operasjoner» og det som fremheves i artikkelen er hvordan vernepliktige hevder seg i møte med allierte profesjonelle avdelinger. Utsagnet: «De norske vernepliktige soldatene imponerer sine utenlandske kolleger, med sin profesjonalitet og sine gode ferdigheter» (Hærens Kommunikasjonsavdeling, 2015) kan stå som eksempel der teksten i artikkelen er brukt som verktøy for å etablere autoritet for ny praksis for vernepliktsinstitusjonen (at norske vernepliktige holder mål i møte med profesjonelle soldater). Artikkelen kan ses på som eksempel på intertekstualitet der den henvender seg til et publikum og forsøker å skape aksept for at vernepliktsordningen holder mål med hensyn til å stille styrker til NATOs skarpeste utrykningsstyrker NRF²¹, og markerer brudd med hensyn til begrunnelsen om at dette kunne kun løses av helprofesjonelle avdelinger.

---

²¹ NRF (NATO Response Force) ble opprettet etter vedtak på NATO toppmøtet i Praha i 2002 og er NATOs utrykningsstyrke med evne til krigføring i høyintensitetskonflikter. NRF er satt sammen av ulike bidrag fra medlemsnasjonene, og en rotasjonsordning ligger til grunn for hvilke enheter og avdelinger som inngår i styrken (Nato, 2017)

4.4 Delkonklusjon – politisk begrunnelse

I dette kapittelet har jeg sett på de politiske begrunnelsene for allmenn verneplikt, og analysert endringer i begrunnelsene over tid. Videre har jeg undersøkt hvordan endrede verdier, økonomiske rammebetingelser og endring av Forsvaret oppgaver kommer til syne i de politiske begrunnelsene for allmenn verneplikt.

Som følge av ytre faktorer ble forsvarskonseptet endret og Forsvaret etter hvert omstilt. Analysen viser at de politiske begrunnelsene for allmenn verneplikt i stor grad var farget av rollen vernepliktsinstitusjonen hadde under den kalde krigen. Den viser at begrunnelsene inneholdt spor som støttet tidligere forskning om vernepliktens rolle for nasjonsbygging i Norge. Vernepliktspraksisen som ble utviklet under den kalde krigen synes å fortsette sementere tenkningen og prege vernepliktspraksisen helt fram til rundt 2000-tallet, årtusenskiftet, til tross for endrede rammebetingelser.

I tidligere forskning har verneplikten som *bærer av nasjonale kjerneverdier* blitt brukt som forklaring på Forsvarets sene tilpasning til nye oppgaver. Analysen viser at begrunnelsen om allmenn verneplikt som verktøy for sosial integrasjon og utjevning støtter dette synet. Gjennom en konstruktivistisk tilnærming kan vi se at vernepliktspraksisen kan betraktes som et prosjekt som er under konstant bygging og kritikk. Analysen trekker fram hvordan ting blir som de blir, ved å se på relasjonen mellom de politiske beslutningstakerne som aktører og verdiene som kommer til uttrykk i begrunnelsene.

Ut fra økonomiske og demografiske hensyn har det blitt argumentert for at allmenn verneplikt fortsatt er den ideelle rekrutteringsmekanismen for å få nok folk til Forsvaret. Verneplikt er argumentert som billigere enn et helprofesjonelt militærvesen og Norges lave befolkningstallet gjør at dette ikke anses som realistisk. Disse begrunnelsene synes å være mest brukt i det første tiåret etter at den kalde krigen var avsluttet, da invasjonforsvaret og totalforsvaret lå sammen med verneplikten som pilarer for norsk sikkerhet.

Analysen viser at de mest fremtredende begrunnelsene gjennomgående har vært at vernepliktsinstitusjonen sørger for en kontaktflate mellom Forsvaret og folket. På denne måten «forankres» Forsvaret i folket og bidrar til legitimitet for Forsvaret. Denne begrunnelsen ble brukt for å legitimere praksisen med å kalle inn en høy andel av de mannlige årskullene.

Verneplikten som bærer av fellesskapets samfunnsverdier og verktøy for sosial utjevning er også benyttet i begrunnelsen for hvorfor allmenn verneplikt skal videreføres. Prinsippene om likhet og rettferdighet har vært sentrale elementer i de politiske begrunnelsene for å legitimere vernepliktspraksisen, men dette synes i mindre grad å ha vært viktig etterhvert som avstanden til den kalde krigen har økt og behovet for å kalle inn vernepliktige soldater til førstegangstjeneste har blitt redusert.

Endringer i Forsvarets oppgaver gjennom internasjonale operasjoner har påvirket de politiske begrunnelsene for verneplikt. Begrunnelsen har beveget seg fra å være nasjonalt rettet (forsvar av eget territorium) til å begrunnes som rekrutteringskanal for vervede til operasjoner i utlandet (militærmakt som forlengelse av norsk politikk). Vernepliktspraksisen ble i den samme perioden tilpasset for å kunne realisere de politiske ambisjonene med å sende styrker i internasjonale operasjoner. Analysen viser at vernepliktspraksisen i stor grad tilpasses de situasjonsavhengige (kontekst) begrunnelsene fra aktørene.

Nye forsvarskonsepter medførte redusert behov for soldater i strukturen, og endrede økonomiske rammer gjorde også at praksisen med å kalle inn «alle» vanskelig kunne legitimeres i samfunnet. De politiske begrunnelsene for allmenn verneplikt har dermed vært nødt til å endres parallelt med vernepliktspraksisens utvikling, noe de også har gjort. Dette har vært synlig ved at legitimering av ny vernepliktspraksis har dreid seg til å fokusere på verdier som integrering og likestilling. Endringen av grunnloven som gjorde at allmenn verneplikt ble kjønnsnøytral viste hvordan endrede verdier også (til slutt) skulle påvirke vernepliktspraksisen. Med ny personellordning har begrunnelsen om allmenn verneplikt vært knyttet til økt profesjonalisering gjennom rekruttering til spesialistkorpset, og verneplikten har blitt brukt som innramming for å kunne kostnader knyttet til Forsvaret utdanningssystem.

Den store utfordringen politisk sett synes å ha vært, og er fremdeles, å legitimere allmenn verneplikt, når den pålegges stadig færre.

De politiske begrunnelsene og vernepliktspraksisen har vært beveget siden 1990 og frem til i dag. Avhengig av kontekst, aktører, ytre og indre faktorer påvirker og setter de politiske begrunnelsene og vernepliktspraksisen betingelser for hverandre.

---

5 Konklusjon

Denne oppgaven har hatt som mål å analysere de militærfaglige og politiske begrunnelsene for allmenn verneplikt i et konstruktivistisk perspektiv. Den todelte problemstillingen som er besvart i studien er:

1. Hvordan har innholdet i de militærfaglige og politiske begrunnelsene for å beholde allmenn verneplikt utviklet seg over tid?
2. I hvilken grad reflekterer begrunnelsene for å ha allmenn verneplikt endrede verdier i samfunnet og endringer i økonomiske rammer og i forhold til Forsvarets oppgaver?

Problemstillingen er operasjonalisert ved å studere to utvalgte perspektiver i vernepliktsspørsmålet; militærfaglige og politiske begrunnelser, over tid.

Med kvalitativ metode og et vitenskapsteoretisk utgangspunkt i konstruktivismen har jeg analysert innholdet i de militærfaglige og politiske begrunnelsene for allmenn verneplikt. Dette har vært relevant for å kunne besvare problemstillingen og jeg har fått en klarere forståelse av rollen de ulike aktørene (institusjonene), verdiene og selve vernepliktspraksisen (virkeligheten) spiller i debatten og hvordan disse forholder seg til hverandre.

Konstruktivisme som teoretisk tilnærming har vært nyttig for å illustrere hvordan politiske og militærfaglige begrunnelser tilpasses eller videreføres under skiftende forhold. Endrede handlingsbetingelser stiller nye krav til hvordan ulike aktører søker å legitimere vernepliktens relevans i dagens sikkerhetspolitiske situasjon, eller i lys av hvordan samfunnet har utviklet seg. Konstruktivisme har vært spesielt nyttig i analysen for å se etter dypere sammenhenger med tanke på vernepliktsinstitusjonens sterke krefter og hvordan det setter preg på debatten.

Analysen tar for seg allmenn verneplikt i perioden fra 1990 og frem til i dag. Primærkildene som er brukt i dokumentstudier har vært autorative kilder som antas å ha en viss effekt på vernepliktspraksisen, og har hovedsakelig bestått av militærfaglige råd fra Forsvarssjefen og de politiske langtidsplanene for forsvarssektoren fra Regjeringen. En rekke sekundærkilder har blitt benyttet i tillegg, og analysene hviler også på funn som er gjort i tidligere forskning.

5.1 Funn

De nesten 30 årene som oppgaven dekker har vist en periode med store endringer i det sikkerhetspolitiske bildet. Ytre faktorer har påvirket Norges forsvars- og sikkerhetspolitikk med hensyn til begrunnelsene for allmenn verneplikt. De ytre faktorene med størst innflytelse på begrunnelsen for allmenn verneplikt har vært den kalde krigens slutt og endringer som har ført til Norges bruk av militærmakt i internasjonale operasjoner. Dette har grunnleggende utfordret både militærfaglige og politiske begrunnelser.

Begrunnelsene i starten på perioden var preget av vernepliktspraksisen som hadde blitt til under den kalde krigen, og vi skal videre se at dette sementerte debatten på grunn av vernepliktsinstitusjonens sterke posisjon i Forsvaret og samfunnet. Analysen viser at vernepliktsinstitusjonen har vært motkraft mot endring av Forsvaret. Ved periodens start fant oppgaven tydelige spor fra den type begrunnelser som verneplikten hadde i forbindelse med stats- og nasjonsbyggingen i Norge, der verneplikten ble et symbol på det norske og de norske kjerneverdiene knyttet til likhet og rettferdighet. Dette støttes av tidligere forskning om verneplikten (Friis 1998; Heier 1999; Ulriksen 2001 og Græger 2007), og viser kontinuitet i historisk forstand i forhold innholdet i begrunnelsene som henspeiler på nasjonsbygging, selv om dette har vært mindre fremtredende i den siste delen av perioden som analysen dekker.

Forsvarets forankring i folket hadde vært viktig for å legitimere verneplikten, men også for å begrunne en vernepliktspraksis der det under den kalde krigen hadde blitt vanlig å kalle inn store deler av den vernepliktige delen av ungdomskullene til førstegangstjeneste.

Grunnleggende verdier som nasjonens frihet, rettferdighet og likhet ble brukt i begrunnelsen for allmenn verneplikt av både militærfaglig og politisk side etter den kalde krigen, og har vært viktig for utformingen av vernepliktspraksisen. Et funn som understøttet dette var den politiske begrunnelsen om at så det var viktig å kalle inn så mange som mulig i de mannlige årskullene av «prinsipielle årsaker» helt fram til årtusenskiftet, og at kravene til å bli klassifisert som tjenestedyktig ble *nedjustert* med dette som formål. Denne begrunnelsen har vært brukt gjennom hele perioden, selv om verdiene har vært i endring. Etterhvert som avstanden til den kalde krigen økes synes også verdiene knyttet til nasjonens frihet å være

---

mindre tatt i bruk. Funn viser at de kollektive verdiene knyttet til solidaritet og samhold har blitt utfordret av et mer individuelt rettet syn, og at dette har blitt reflektert i begrunnelsene.

Analysen viser at vernepliktsordningens legitimitet i perioden har blitt utfordret som følge av at stadig færre har blitt kalt inn til tjeneste som følge av en redusert struktur der Forsvarets behov har vært dimensjonerende for hvor mange som ble kalt inn til førstegangstjeneste enn tidligere. Begrunnelsene for å beholde allmenn verneplikt reflekteres ved endrede økonomiske rammer slik at utsagnene forsøker å skape en ny virkelighet som gjør at allmenn verneplikt fremdeles skal være legitim i samfunnet. Funn i studien viser at begrunnelsene har beveget seg fra å fokusere på prinsipper om rettferdighet- og likhet til å være mer opptatt av verdier som mangfold, likestilling og integrering.

Rundt tusenårsskiftet vises det i både militærfaglige og politiske begrunnelser at Forsvaret har fått tilført nye oppgaver som følge av økt fokus på internasjonale operasjoner.

Vernepliktspraksisen tilpasses dette, og gjennom en konstruktivistisk tilnærming kan vi se at praksisen kan sammenlignes med et prosjekt under konstant bygging og kritikk. Analysen viser at verneplikten blir begrunnet politisk som å være vernepliktsordningens viktigste rasjonale, og vi ser at den militære tilpasningen av praksisen også understøtter denne begrunnelsen. Et viktig funn her er at i perioden der Forsvaret deltar i flest internasjonale operasjoner er sammenfallende med når færrest gjennomfører førstegangstjeneste og at antall årsverk i Forsvaret er på sitt laveste. Forsvaret er under sterkt press med tanke på ressurser og oppgaver. I denne perioden at de militærfaglige begrunnelsene går i en retning av økt profesjonalisering på bekostning av vernepliktige i førstegangstjeneste. Vernepliktspraksisen påvirkes samtidig av begrunnelsene som konstrueres om at vernepliktens viktigste hensikt er å rekruttere til internasjonale operasjoner, og ved at avdelinger som normalt hadde hatt styrkeproduksjonsansvar rekrutterte (verving) egne vernepliktige inne til førstegangstjeneste og deployerte til Afghanistan i internasjonale operasjoner rett etter førstegangstjenesten. Slik ble vernepliktspraksisen tilpasset for å kunne realisere de politiske ambisjonene med å sende styrker i internasjonale operasjoner. Analysen viser at vernepliktspraksisen i stor grad tilpasses de situasjonsavhengige (kontekst) begrunnelsene fra aktørene.

Begrunnelsene om økt profesjonalisering har fra militærfaglig side i en tidlig periode handlet om å bedre kunne løse oppdrag i internasjonale operasjoner da dette ble innlemmet som del av Forsvarets oppgaver. Senere ble også evnen til å ivareta nasjonalt forsvar brukt til å begrunne økt profesjonalisering. Fra den politiske siden har begrunnelsene om profesjonalisering i større grad handlet om å redusere kostnader, hovedsakelig knyttet til ny personellordning der videre rekruttering til en yrkesspesialisering og karriere i Forsvaret etter førstegangstjenesten ble begrunnet av økonomiske hensyn. Selv om begrunnelsene taler for økt profesjonalisering har de ulike utgangspunkt og fremmes i ulike kontekster.

Vi har sett at den politiske begrunnelsen om allmenn verneplikt har blitt tilpasset som konsekvens av strammere forsvarsbudsjetter og at det ikke lenger var økonomisk forsvarlig å kalle inn «alle på prinsipielt grunnlag». Vernepliktspraksisen ble i større grad justert etter «Forsvarets behov». Rettferdighets- og likhetsbegrunnelsen ble av samme årsak endret for å rettferdiggjøre at stadig færre måtte gjennomføre førstegangstjeneste, ved å forsøke å gjøre førstegangstjenesten mer attraktiv for at den skulle bli mindre «urettferdig» gjennom statusheving. Konteksten har også her spilt en stor rolle, der reduserte økonomiske rammer har krevd organisatoriske endringer, og gjort at verneplikten måtte begrunnes på en annen måte for å skape legitimitet for ordningen. Funn tyder på at statushevingen gjorde at det ble mer populært å gjennomføre førstegangstjenesten, samtidig som høyere krav til skikkethet gjorde det vanskeligere å bli klassifisert som tjenestedyktig. Både militærfaglige og politisk side har begrunnet at hvordan førstegangstjenesten ble oppfattet av de som gjennomførte førstegangstjenesten (opplevelsen) har vært viktig for omdømmet. Funn viser at militærfaglige begrunnelser har brukt verneplikten som innramming for å argumentere for å kalle inn færre med dette som utgangspunkt (i tillegg til økende grad av komplekse våpensystemer). Fra politisk side har heving av status vært nødvendig for å fremdeles sørge for at vernepliktsordningen fremdeles har legitimitet i samfunnet. Økt fokus på individets behov, og en tilsynelatende ønsket elitisering har gjort verneplikten eksklusiv, men at det kan settes spørsmålsteget om ordningen lenger er representativ og avspeiler folket (legitimitet gjennom «forankring i folket»).

Et annet funn i oppgaven, og som også styrker foreliggende forskning, er at den norske vernepliktsordningen i stor grad har blitt videreført på tross av de betydelige omveltninger som Forsvaret har gått gjennom i hele perioden etter 1990. Selv om antallet som kalles inn til førstegangstjeneste er synkende, viser for eksempel innføringen av kjønnsnøytral verneplikt en nærmest uforbeholden politisk støtte til både ideen om allmenn verneplikt og vernepliktsordningen. Begrunnelsene som ble brukt fra politisk side i forbindelse med prosessen rundt kjønnsnøytral verneplikt viser en endringer av verdier i samfunnet, og til en modernisering av Forsvaret tilsvarende den vi har sett i andre etater langt tidligere. Likestillingen hadde til slutt også nådd Forsvaret, der grunnlovsendringen medførte like plikter (og muligheter) uavhengig av kjønn også med tanke på verneplikt. Verdiene som kommer til syne i begrunnelsene i den siste delen av perioden har vært med på å skape handlingsbetingelser som gjorde den politiske beslutningsprosessen om kjønnsnøytral verneplikt mulig, der vernepliktsinstitusjonen så vel som Forsvarets legitimitet i samfunnet var avhengig av en tilpasning av vernepliktspraksisen i et moderne samfunn.

Verneplikten har også blitt «misbrukt» av ulike forsvarssjefer, som har pekt på verneplikten som årsak til og forklaring på alt fra dårlig økonomistyring, svak operativ evne både nasjonalt og internasjonalt, samt dårlig omdømme og svekkelse av Forsvarets legitimitet. Dette er et eksempel på hvordan spørsmålet om verneplikt rammes inn i ulike saksfelt for å underbygge ulike argumenter. Innrammingen har også vært synlig i de politiske begrunnelsene, der verneplikten har blitt brukt for å redusere kostnader til Forsvarets utdanningssystem gjennom ny personellordning og utdanningsreformen. Verneplikten har også blitt brukt som innramming i en argumentasjon mot profesjonalisering, og i dette; motstand mot bruk av norsk militærmakt utenfor egne landegrenser.

Ulike regjeringers bruk av militærmakt utenfor landegrensene i perioden etter 1990 har satt verneplikten under et kraftig press der politisk ambisjonsnivå og Forsvarets evne har vært vanskelig å forene. Dette har ført til at den militærfaglige begrunnelsen har gått langt i å anbefale å erstatte vernepliktsordningen med et helprofesjonelt forsvar for å kunne løse Forsvarets oppdrag tilfredsstillende. Vi ser også at den samme begrunnelsen som ble konstruert i forhold til å løse operasjoner i utlandet har blitt overført til en ny kontekst etter at

---

nasjonalt forsvar har fått økt prioritering de siste årene. Vi ser likevel at ulike aktører, som for eksempel FFI, har blitt brukt i analysearbeid gjennom periodene, og at deres analyser blir brukt for å underbygge ulike begrunnelser. Dette har i særlig grad vært synlig i form av anbefalingene om økt profesjonalisering på bekostning av verneplikten. De stadige forsøkene på å lage optimale modeller for vernepliktspraksisen bekrefter konstruktivismens grunnide om at verneplikten er en sosial konstruksjon som konstant er i bevegelse, under kritikk og former seg i forhold til de ulike aktørene og verdiene.

Funnene i oppgaven viser at begrunnelsene, både militærfaglig og politisk har vært i bevegelse, samtidig som at de endringene som har vært i forhold til verdier, økonomi og til Forsvarets oppgaver har påvirket meningsinnholdet i begrunnelsene. Dette har skapt handlingsbetingelser som har gjort at vernepliktspraksisen i hele perioden har vært i konstant bevegelse og utvikling. De ulike aktørene har tidvis brukt verneplikten som innramming for andre saksfelt, og konstruktivisme har vært til stor hjelp for å kunne analysere hvordan relasjonen mellom aktører, verdier og praksis er på et dypere plan. Et kritisk blikk har også gjort det mulig å se etter hvordan makt utspiller seg og hvordan verneplikstens begrunnelser og vernepliktspraksisen har blitt utviklet.

Funnene i forhold til problemstillingens er oppsummert i tabellen under (Figur 13). Tabellen er en videreutvikling av Skauges tabell i artikkelen «Verneplikt, vernelyst, rettferdig krig» (Skauge, 2012), som er inndelt i tidsperioder, militærfaglig og politisk begrunnelse og etter tematikk. Tabellen viser hvilke fremtredende begrunnelser som har vært i bruk, og viser hvordan de har utviklet seg over tid. I tabellen har jeg også tillatt meg å spekulere og legge til ulike begrunnelser, og dvele ved ulike ting som ikke har fått plass i analysene.

Vernepliktens begrunnelse				
Tema	1990-2008	2008-2014	2014-2018	Merknad
Militærfaglig begrunnelse				
Slagkraft	X (i)			i) Viktig med kvantitet i invasjonforsvarskonseptet
Intelligens, holdninger og kompetanse		X (ii)	X (iii)	ii) Skjerpede krav på grunn av intops og teknologisk utvikling iii) Rekruttering til OR-korpset
Utholdenhet	X (iv)		X (v)	iv) Utholdenhet gjennom invasjonforsvaret basert på mobiliseringsforsvaret og totalforsvaret v) Totalforsvaret planlagt gjenopprettet
Reserve	X		X (vi)	Mobiliseringsforsvar, HV og «reserver»
Avskrekking	X		X (vii)	vii) Tilstedeværelse i Nord-Norge
Intops	X	X (viii)		viii) For å skape «gripbarhet»
Politisk begrunnelse				
Demokrati Sivil kontroll	X			
Legitimitet	X	X	X	Solidarisk plikt, frivillige, meningsfull tjeneste, positiv opplevelse, omdømme
Samhold, solidaritet, dugnadsånd	X	X		Erstattet av elitisering, mangfold, likestilling og integrering
Dannelse	X		X (ix)	ix) Vernepliktsutvalget begrunner dette
Elitisering		X	X	Fokus på at kun de beste tas ut til førstegangstjeneste (jfr «Det er ikke for alle å tenke oss foran meg»)
Nasjonsbygging	X			
Rettferdig byrdefordeling	X	X	X(x)	x) Rettferdighet mellom sosiale lag er erstattet av rettferdighet mellom kjønn
Integrering		X	X	
Geografi	X			
Intelligens			X (x)	x) Rekruttering til OR-korpset
Likhet	X	X		
Rettferdighet	X	X		

Figur 13 - Begrunnelser for allmenn verneplikt kort oppsummert, tabellen er inspirert av en tabell fra artikkelen «Verneplikt, vernelyst, rettferdig krig?» (Skauge, 2012, s. 92)

5.2 Forslag til videre forskning

Arbeidet med oppgaven har tatt meg innom beslektede problemstillinger som det hadde vært interessant å se nærmere på.

Det hadde vært nyttig å se på hvilke muligheter det er for å i større grad benytte vernepliktige soldater i førstegangstjeneste i tjeneste utenfor landegrensene, både til operasjoner og beredskap. Dette har blitt aktualisert gjennom NATOs nye konsept om å ha militært nærvær i områder som identifiseres som hensiktsmessige. I dag sender Norge helprofesjonelle avdelinger (som er en dyr og knapp ressurs) til Baltikum for å inngå i slike styrker - Enhanced Forward Presence (eFP), etter opprettelsen av denne operasjonen i 2016 (Forsvaret, 2018c).

Mange ulike problemstillinger knyttes til dette, og har sammenheng med vernepliktsordningens relevans og legitimitet i dagens situasjon, med de rammebetingelsene vi kan legge til grunn i dag:

Vil slik deltagelse stille særlige krav til lovverket, eller kan det samme lovverket som gjør at norske vernepliktige blir brukt av både Luftforsvaret og Sjøforsvaret utenfor landegrensene?

Vil en slik bruk av vernepliktige gå på bekostning av vernepliktsordningens legitimitet, eller vil den snarere bidra til at vernepliktspraksisen anses som å bidra til Forsvarets oppgaver i enda større grad og styrke Forsvarets og vernepliktsinstitusjonens legitimitet?

Hvilken innvirkning for vernepliktspraksisen kan en slik bruk av vernepliktsordningen medføre?

Forkortelser

FD	Forsvarsdepartementet
FFI	Forsvarets forskningsinstitut
FMIN	Forsvarsministeren
FMR	Fagmilitært råd
MFU	Militærfaglig utredning
FPU	Forsvarspolitisk utvalg
FS	Forsvarsstudie
FSJ	Forsvarssjefen
LMU	Landmaktsutredningen
LTP	Langtidsplan (for forsvarssektoren)
NOU	Norsk offentlig utredning
NRF	NATO Response Force
OF	Officer
OMT	Ordning for militært tilsatte
OR	Other Ranks
TVO	Tillitsvalgtordningen (tidligere Tillitsmannsordningen – TMO)

Litteraturliste

- Bentzrød, S. B. (2006, 21.12.2006). Afghanistan-ferskinger godt rustet. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/L5LpJ/Afghanistan-ferskinger-godt-rustet>
- Bjerga, K. I. (2014). *Forsvarspolitik og forvaltningspolitikk? : organisering, reformer og militæreksepsjonalisme i Forsvarets sentrale ledelse mellom 1940 og 2003*. University of Bergen, Bergen.
- Bogen, O. & Håkenstad, M. (2015). *Balansegang : Forsvarets omstilling etter den kalde krigen*. Oslo: Dreyers forl.
- Bruun-Hanssen, H. (2015). *Et forsvar i endring. Forsvarssjefens fagmilitære råd*. Hentet fra https://forsvaret.no/fakta_/ForsvaretDocuments/EtForsvariEndring-Nett.pdf.
- Bruun-Hanssen, H. (2018, januar). *Foredrag: Forsvarssjefens årlige statusoppdatering – Gjennomføringsevne og modernisering*. Paper presentert på Foredrag: Forsvarssjefens årlige statusoppdatering, Oslo Militære Samfund. Hentet fra <https://www.oslomilsamfund.no/foredrag-forsvarssjefens-arlige-statusoppdatering-gjennomforingsevne-og-modernisering/>
- Busch, T. (2013). *Akademisk skriving for bachelor- og masterstudenter*. Bergen: Fagbokforl.
- Børresen, J. (2017). Holdetid. I J. Børresen (Red.), *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/holdetid>
- Clausewitz, C. v., Howard, M. C. & Paret, P. (1993). *On war : edited and translated by Michael Howard and Peter Paret*. London: David Campbell pub.
- Diesen, S. (2007). *Forsvarssjefens forsvarsstudie 2007 : sluttrapport*. Oslo: Forsvaret Hentet fra <https://forsvaret.no/ifs/ForsvaretDocuments/Forsvarssjefens%20forsvarsstudie%202007.pdf>.
- Folk og Forsvar. (2018). Meningsmålinger om Forsvaret og internasjonalt samarbeid. Hentet 23.11.2018 fra <https://www.folkogforsvar.no/wp-content/uploads/2018/09/Meningsm%C3%A5linger-om-Forsvaret-og-internasjonalt-samarbeid-august-2018.pdf>
- Forsvaret. (2014). Omdømmepreis til Forsvaret. Hentet 21.11.2018 fra <https://forsvaret.no/aktuelt/arkiv/Omdoemmepris-til-Forsvaret>
- Forsvaret. (2017). Det er ikke for alle å tenke oss foran meg. [video]. Hentet fra <https://www.facebook.com/Forsvaret/videos/det-er-ikke-for-alle-%C3%A5-tenke-oss-fremfor-megmen-for-noen-er-det-ingenting-man-he/1312147385509407/>
- Forsvaret. (2018a). *Forsvarets årsrapport 2017*. Hentet fra <https://forsvaret.no/aarsrapport/statistikk/personell>.

-
- Forsvaret. (2018b). Førstegangstjeneste. Hentet 24.11.2018 fra <https://forsvaret.no/f%C3%B8rstegangstjeneste>
- Forsvaret. (2018c). I tjeneste for Norge. Hentet 25.11.2019 fra <https://itjenestefornorge.no/operasjoner/enhanced-forward-presence>
- Forsvarsdepartementet. (1993). *Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1994-1998*. (St. meld. nr. 16 (1992-1993)). Hentet fra https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1992-93&paid=3&wid=b&psid=DIVL484&pgid=b_0419.
- Forsvarsdepartementet. (1998). *Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1999-2002*. (St.meld. nr. 22 (1997-1998)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-22-1997-98-/id191476/>.
- Forsvarsdepartementet. (2001). *Omleggingen av Forsvaret i perioden 2002-2005*. (St. prp. nr. 45 (2000-2001)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/c10f476a07924f389b3511db15a18db8/no/pdfa/stp200020010045000dddpdfa.pdf>.
- Forsvarsdepartementet. (2004). *Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008*. (St.prp. nr. 42 (2003-2004)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/4648088bb28649bc8458f1484d9cbe06/no/pdfs/stp200320040042000dddpdfs.pdf>.
- Forsvarsdepartementet. (2005). *Revidert instruks for forsvarssjefen*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/revidert-instruks-for-forsvarssjefen/id107587/>.
- Forsvarsdepartementet. (2007). *Økt rekruttering av kvinner til Forsvaret*. (St.meld. nr. 36 (2006-2007)). Oslo: Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-36-2006-2007-/id475314/>.
- Forsvarsdepartementet. (2008). *Et forsvar til vern om Norges sikkerhet, interesser og verdier*. (St.prp. nr. 48 (2007-2009)). Oslo: Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/93a935d7abc149509595f5e873a38041/no/pdfs/stp200720080048000dddpdfs.pdf>.
- Forsvarsdepartementet. (2009). *Holdninger, etikk og ledelse - Revidert handlingsplan for forsvarssektoren for perioden 2009 – 2012*. Oslo: Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fd/temadokumenter/hel_relansering_160909_planen_riktig-siderekkefoelge.pdf?id=2146496.
- Forsvarsdepartementet. (2012). *Et forsvar for vår tid*. (Prop. 73 S (2011-2012)). Oslo: Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/e6b0d7ef3c26457ab6ef177cd75b5d32/no/pdfs/prp201120120073000dddpdfs.pdf>.

-
- Forsvarsdepartementet. (2015). *Ordningen for militært tilsatte og endringer i forsvarspersonelloven m.m. (militærordningen)*. (Prop. 111 LS (2014-2015)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/6323bbae80bc48a2a4e27022acef98d6/no/pdfs/prp201420150111000dddpdfs.pdf>.
- Forsvarsdepartementet. (2016a). *Kampkraft og bærekraft. Langtidsplan for forsvarssektoren*. (Prop. 151 S (2015-2016)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/a712fb233b2542af8df07e2628b3386d/no/pdfs/prp201520160151000dddpdfs.pdf>.
- Forsvarsdepartementet. (2016b). *Mandat for å utrede den videre utvikling av landmakten*. Oslo: Hentet fra https://forsvaret.no/aktuelt_/ForsvaretDocuments/Landmakt%20mandat.pdf.
- Forsvarsdepartementet. (2017). *Videreutvikling av Hæren og Heimevernet. Landmaktsproposisjon*. (Prop. 2 S (2017-2018)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/cd5dbcb02ca3484a9d36ef180df5b48d/no/pdfs/prp201720180002000dddpdfs.pdf>.
- Forsvarskomiteen. (1998). *Innstilling fra forsvarskomiteen om hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1999-2002*. (Innst. S. nr 245 (1997-1998)). Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/1997-1998/inns-199798-245/?lvl=0>.
- Forsvarskomiteen. (2004). *Innstilling fra forsvarskomiteen om den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008*. (Innst. S. nr. 234 (2003-2004)). Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2003-2004/inns-200304-234/?lvl=0>.
- Forsvarskomiteen. (2008). *Innstilling til Stortinget fra forsvarskomiteen*. (Innst. S. nr. 318 (2007–2008)). Hentet fra <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/innstillinger/stortinget/2007-2008/inns-200708-318.pdf>.
- Forsvarsloven. (2016). *Lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret m.m (forsvarsloven)*. LOV-2016-08-12-77. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2016-08-12-77?q=forsvarsloven>.
- Friis, K. (2007). Konstruktivismen og nasjonale interesser. *Internasjonal politikk (trykt utg.)*. 65 : 2007 : 3, S.85-97.
- Frisvold, S. (2000). *Forsvarssjefens Forsvarsstudie 2000*. (FS 2000). Hentet fra <https://forsvaret.no/ifs/ForsvaretDocuments/Forsvarssjefens%20sluttrapport%20Forsvarsstudie%202000.pdf>.

-
- Frisvold, S. (2003). *Forsvarssjefens militærfaglige utredning 2003*. (MFU 03). Oslo: Forsvarets overkommando Hentet fra <https://forsvaret.no/ifs/ForsvaretDocuments/Forsvarssjefens%20milit%C3%A6rfaglige%20utredning%202003.pdf>.
- Gjeseth, G. (2008). *Hæren i omveltning : 1990-2005*. Bergen: Vigmostad & Bjørke.
- Grunnloven. (1814). § 109. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2013120606007.
- Græger, N. (2007). *Norsk forsvarsdiskurs 1990-2005 : internasjonaliseringen av forsvaret* (no. 78). Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Græger, N. (2011). Offisersrollen i endring: 20 år med internasjonalisering og transformasjon av Forsvaret. *Sosiologi i dag (trykt utg.)*, 41, 1, 2011, 76-101.
- Græger, N. (2016). *Norsk forsvarspolitik : territorialforsvar og internasjonal innsats 1990–2015*. Oslo: Spartacus.
- Gustavsen, E., Lien, G. & Tollefsen, A. F. (2017). Norsk deltakelse i internasjonale operasjoner 1990-2015. Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt FFI.
- Heier, T. (1999). Forsvaret etter den kalde krigen : en militærpolitisk analyse av invasjonforsvaret og verneplikten. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Hitching, T. R., Nilsen, A. B. & Veum, A. (2011). *Diskursanalyse i praksis : metode og analyse*. Kristiansand: Høyskoleforl.
- Hofstede Insights. (2018). What about Norway? Hentet 24.11.2018 fra <https://www.hofstede-insights.com/country/norway/>
- Hægland, J. & Forsvarsdepartementet. (1913). *Hermanns-boki*. Kristiania: Grøndahl.
- Hærens kommunikasjonsavdeling. (2015). Imponerer allierte på Nato-øvelse. Hentet 21.11 fra <https://forsvaret.no/aktuelt/saberstrike2015>
- Jacobsen, D. I. (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? : innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (3. utg. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Jacobsen, K. D. (2008). Lojalitet, nøytralitet og faglig uavhengighet i sentraladministrasjonen. *Pacem (trykt utg.)*. 11 : 2008 : 2, S.19-34.
- Johansen, I. (2000a). FFI/rapport-2000/02708 - Praktisering av verneplikten i Norge 1814-2000.
- Johansen, I. (2000b). *Praktisering av verneplikten i Norge 1814-2000*. Kjeller: FFI.
- Johansen, I. (2006). *Scenarioklasser i Forsvarsstudie 2007 : en morfologisk analyse av sikkerhetspolitiske utfordringer i Norge*.

-
- Johansen, I., Sundfør, H. O. & Hoff, E. (2012). *Fremtidens landmakt : veivalg mot en fremtidig norsk landmakt i balanse*. Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt FFI.
- Karlsen, O. (2009, 22.12.2009). Opplæringen i Hæren sviktet: Måtte sende "reserver" i krigen. *ABC Nyheter*. Hentet fra <https://www.abcnyheter.no/nyheter/2009/12/22/101921/matte-sende-reserver-i-krigen>
- Køber, P. K. (2015). *Velger Forsvaret de rette ungdommene? : analyse av seleksjon, gjennomføring og frafall i førstegangstjeneste 2010-2014*. Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt FFI.
- Lock, A., Strong, T. & Røen, P. (2014). *Sosial konstruksjonisme : teorier og tradisjoner*. Bergen: Fagbokforl.
- Malnes, R. (2012). *Kunsten å begrunne*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Matlary, J. H. & Østerud, Ø. (2005). *Mot et avnasjonalisert forsvar?* Oslo: Abstrakt forl.
- Mingst, K. A. & Arreguín-Toft, I. (2017). *Essentials of international relations* (Seventh edition. utg.). New York: W.W. Norton & Company.
- NATO. (2017). NATO Response Force. Hentet 21.11.2018 fra https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm
- Neumann, I. B. (2001). *Mening, materialitet, makt : en innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforl.
- NOU 1992:12. (1992). *Forsvarskommissjonen av 1990*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Seksjon Statens trykning Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2007102600053.
- NOU 2000:20. (2000). *Et nytt forsvar*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Statens trykning Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/b59a657ad16d4c649c6f3459f6c70717/no/pd/fa/nou200020000020000dddpdfa.pdf>.
- Nåvik, Ø., Hauge, A. & Vernepliktsverket. (1997). *Vernepliktens historie 950-1996* (2. utg. utg. Vol. [8]). Oslo: Elanders forl.
- Rein, T. (1992). *Forsvarsstudien 1991*. Oslo: Forsvarssjefen Hentet fra <https://forsvaret.no/ifs/ForsvaretDocuments/Forsvarsstudien%201991.pdf>.
- Saxi, H. L. (2014, 15.10.2014). Slutten for verneplikten. *Minerva*. Hentet fra <https://www.minervanett.no/slutten-for-verneplikten/>
- Skauge, T. (2012). Verneplikt, vernelyst, rettferdig krig? *Pacem (trykt utg.)*. 15(2012)nr.1, S.83-100.

-
- Solli, A. (1997). *Forsvarsstudien 1996*. Oslo: Forsvarets overkommando/ Presse- og informasjonsavdelingen (FO/P&I).
- Solsvik, J. H. (2015). *Foredrag: En ny vernepliktsordning. Vernepliktsutvalgets anbefaling*. Paper presentert på Presentasjon for Oslo militære Samfund, Oslo. Hentet fra <https://www.oslomilsamfund.no/foredrag-en-ny-vernepliktsordning-vernepliktsutvalgets-anbefaling/>
- Steder, F. B. (2007). *Kostnytteperspektiv på verneplikten og mannskapsproduksjonen i Forsvaret*. Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt FFI.
- Strøm-Eriksen, A.-G. (2006). *Tale/innlegg: Verneplikten i framtiden*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/verneplikten-i-framtiden/id436948/>.
- Sunde, H. (2011). *Forsvarssjefens fagmilitære råd 2011*. Oslo: Hentet fra <https://forsvaret.no/ifs/ForsvaretDocuments/Forsvarssjefens%20fagmilit%C3%A6re%20r%C3%A5d%202011.pdf>.
- Sunde, H. (2012). *Forsvarssjefens grunnsyn på ledelse i Forsvaret*. Oslo: Forsvarsstaben.
- Syversen, J. H. (2002). *Statusheving for vernepliktige*. (Rapport fra arbeidsgruppen Statusheving for vernepliktige). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/statusheving-for-vernepliktige/id105763/>.
- Sørbø, G. M., Gjerdåker, S., Knutsen, T. L., Larsen, F. B. & Chr. Michelsens, i. (1997). *Norges utenrikspolitikk* (2. utg. utg.). Bergen: Chr. Michelsens institutt Cappelen akademisk forl.
- Søreide, I. E. (2014). *Tale om overrekkelse av rammeskriv til forsvarssjefen - ber om fagmilitært råd*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/Tale-om-overrekkelse-av-rammeskriv-til-forsvarssjefen---ber-om-fagmilitart-rad/id2005205/>.
- Søreide, I. E. (2017). *Kampkraft og bærekraft i usikkerhetens tid*. Paper presentert på Forsvarsministerens årlige tale i Oslo Militære Samfund, Oslo Militære Samfund. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/forsvarsministerens-oms-tale-9.-januar-2017/id2526665/>
- Ulriksen, S. (2002). *Den norske forsvarstradisjonen : militærmakt eller folkeforsvar? Makt- og globaliseringsutredningen*. Oslo: Pax forl.
- Utenriks- og forsvarskomiteen. (2012). *Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Et forsvar for vår tid*. (Innst. 388 S (2011-2012)). Hentet fra <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/innstillinger/stortinget/2011-2012/inns-201112-388.pdf>.

Utenriks- og forsvarskomiteen. (2014). *Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om endringer i vernepliktsloven og heimevernloven (allmenn verneplikt – verneplikt for kvinner)*. (Innst. 18 L (2014-2015)). Hentet fra <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/innstillinger/stortinget/2014-2015/inns-201415-018.pdf>.

Vernepliktsutvalget. (2015). *En framtidig vernepliktsordning. Anbefaling fra vernepliktsutvalget 2015*. Forsvarsdepartementet Hentet fra <https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/fd/dokumenter/rapporter-og-regelverk/vernepliktsutvalgets-anbefaling-27-okt-2015---en-fremtidig-vernepliktsor....pdf>.